

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
Potential of Artistic and Cultural Tourism, Lower Of I-san

โดย
บัญชา นาคทอง และคณะ

31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ Potential of Artistic and Cultural Tourism, Lower Of I-san

คณะผู้วิจัย		สังกัด
บัญชา	นาคทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
สุภาพร	วีระปรียาภูร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ดวงนภา	ศิลปสาย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
พงษ์ศักดิ์	ลอยฟ้า	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
จิตรมณี	ดิอุดมจันทร์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่
อย่างยั่งยืนกลุ่มอีสานใต้

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ เกิดจากสำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา อีกทั้งการสนับสนุนส่งเสริมของบุคลากรในสถาบันโดยเฉพาะฝ่ายวิจัยและสาขาวิชาสถาปัตยกรรมและทุกท่าน คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานของสถาบันดังกล่าวที่เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนทุก ๆ ท่านและขอขอบคุณเป็นพิเศษต่อบุคลากรของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในเขตจังหวัดอีสานใต้ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องและที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือทุกท่าน งานวิจัยฉบับนี้หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้วิจัยขออภัยและคำวิจารณ์ใด ๆ ที่มีประโยชน์ต่อความก้าวหน้าทางวิชาการคณะผู้วิจัยยินดีรับฟังและพร้อมที่จะนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ต่อไป

บัญชา	นาคทอง
สุภาพร	วีระปรียาภรณ์
ดวงนภา	ศิลปะสาย
พงษ์ศักดิ์	ลอยฟ้า
จิตรมณี	ดีอุดมจันทร์

29 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ เป็นวิจัยในชุดโครงการธนาคารข้อมูล เพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มี นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และชัยภูมิ ในกรอบยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ส่งความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนการวิจัยท่องเที่ยวและบูรณาการมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้กับประเทศและรักษาสีงแวดล้อมไว้ด้วย ลักษณะของงานวิจัยเป็นภาพรวมของการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อกำหนดทิศทางของการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยว มีการศึกษามากกว่าหนึ่งมิติ มีการสุ่มตัวอย่างจาก 6 จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ ทีมวิจัยไม่เกิน 5 คน งานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์กับด้านวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ประเมินศักยภาพด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวและพัฒนาปรับปรุง และกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ เสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ส่งความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีความสำคัญ เนื่องจากอารยธรรมของพื้นที่ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคประวัติศาสตร์ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน การเคลื่อนย้าย ผสมผสานเป็นชุมชนในปัจจุบันซึ่งต่างกลุ่มชาติพันธุ์ คติ ความเชื่อ ทำให้เกิดความหลากหลายในแต่ละส่วนของพื้นที่ โดยปรากฏให้เห็นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ รวมทั้งงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ความสุนทรีย์ ได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ได้ทั้งสิ้น จากการวิจัยสามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ได้เป็น 2 กลุ่ม คือแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

ผลที่ได้จากการวิจัยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ การประเมินศักยภาพแต่ละจังหวัด มีผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ เรียงตามลำดับคะแนนรวม จากมากไปน้อย ดังนี้ ลำดับแรกจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี ลำดับที่สอง จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่สาม จังหวัดสุรินทร์

และจังหวัดชัยภูมิ การประเมินศักยภาพภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ ผลของการประเมินศักยภาพภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานอยู่ในระดับที่มีศักยภาพ มาก

แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ มีดังนี้

1. แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมรายจังหวัดในเขตอีสานใต้ จากการสอบถามนักท่องเที่ยว ได้ผลและสรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรกในแต่ละจังหวัด ดังนี้

จังหวัดนครราชสีมา เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของที่จอดรถ ร้านอาหาร กิจกรรมเสริมความรู้และความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

จังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสวยงามทางภูมิทัศน์ กิจกรรมเสริมความรู้ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและสภาพแวดล้อม

จังหวัดสุรินทร์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสะอาดของห้องสุขา ความชัดเจนของป้ายบอกทาง กิจกรรมเสริมความรู้และร้านอาหาร

จังหวัดศรีสะเกษ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้

จังหวัดชัยภูมิ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและความชัดเจนของป้ายบอกทาง

2. แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ในภาพรวม 6 จังหวัด จากการสอบถามนักท่องเที่ยว สรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5

ลำดับแรก การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทาง ภูมิทัศน์และความชัดเจนของป้ายบอกทาง

แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1. สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านกลุ่มชาติพันธุ์

2. สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เส้นทางด้านประวัติศาสตร์ เส้นทางด้านวัฒนธรรมประเพณี เส้นทางด้านศิลปหัตถกรรม เส้นทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์

3. พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ร่วมมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องชายแดน การเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศของนักท่องเที่ยว พัฒนาคือความร่วมมือกันระดับภาครัฐและเอกชน เพื่อลดปัญหาและแปลงความขัดแย้งทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์มาเป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกัน ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

4. สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์หน่วยงานที่น่าไปใช้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทั่วไป

โครงการวิจัยของกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสสร้างนักวิจัยหน้าใหม่ที่อยู่ในภูมิภาคห่างไกลจากเมืองหลวง ที่มีโอกาสได้รับทุนน้อยมาก และเป็นการส่งเสริมบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่ได้ทำงานวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อกัน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950103

ชื่อโครงการ : ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ชื่อนักวิจัย : บัญชา นาคทอง,สุภาพร วีระปรียาภรณ์,ดวงนภา ศิลปสาย

พงษ์ศักดิ์ ลอยฟ้า,จิตรมณี ดีอุดมจันทร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา

E-mail Address : b_bancha@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ถึง 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

การศึกษาวิจัยศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในพื้นที่อีสานใต้ และเพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน วิธีการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสาร การสำรวจและแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวและประชากรในพื้นที่จำนวน 600 คน จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมใน 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ จังหวัดละ 5 แห่ง ได้ข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อม และแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่าพัฒนาการทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ ให้ความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้นพร้อมกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ลำดับแรกคือจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี ลำดับที่สองคือจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่สามคือจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ แนวทางพัฒนาศักยภาพมุ่งให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวจากความจำเป็นมากไปน้อยดังนี้ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้ แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่

ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมี 4 แนวทาง คือ สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีร่วมกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ สร้างพัฒนาการความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านระหว่างประเทศ รัฐบาลเอกชน ส่งเสริมบทบาทร่วมกันในระดับภูมิภาค สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ในจังหวัดนครราชสีมาบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ มีความพร้อมที่จะพัฒนาส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคได้โดยใช้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีร่วมกันเป็นตัวเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

คำหลัก : ศักยภาพ, การท่องเที่ยว, ศิลปวัฒนธรรม, อีสานใต้

Abstract

Code: RDG4950103

Title: The Potential of the Cultural Tourism in Southern Isan

Authors: Bancha Nakthong, Supaporn Veerapreeyakul, Duangnapa Sinlapasai,
Pongsak Loifa, Chitmanee Deeudomjant
Rajamangala University of Technology Isan, Nakhonratchasima
b_bancha@hotmail.com

Duration: 1 June 2006 to 31 May 2007

The aims of this research are to study the development of the cultural tourism, the cultural tourist attractions as well as their potential in Southern Isan, and to explore the strategies to enhance the strength and the sustainability of the area's tourism management based on the collaboration with the neighboring countries. The methods are document analysis, surveys, and a questionnaire study of a representative sample of 600 tourists and local people in 5 cultural tourist attractions in each of the following provinces: Nakhonratchasima, Bureeram, Surin, Srisaket, Ubonratchathani, and Chaiyaphum. The research reveals the three aspects of the potential of the tourist attractions: value, tourism demand, and preparedness. Suggestions for making improvements in the tourist attractions are also provided.

The research discovers that the tourism in Southern Isan has been increasingly focusing upon cultural aspects as well as the sustainability of the tourism. In addition, the potential of the cultural tourism in the area is found out to be at a high level. Nakhonratchasima and Ubonratchathani are identified as those with highest potential, Bureeram and Srisaket the second, and Surin and Chaiyaphum the third. The main emphasis of the enhancement of the potential of the cultural tourism is on the sustainability, contributing to the social, economic, environmental, and cultural benefits. The necessity levels of the tourist attractions' improvements are arranged from the highest to the lowest as follows: publicity, the cleanliness of the tourist attractions, the

beauty of landscape and atmosphere, the clarity of directional signs, and the instructional activities. There are 4 strategies to enhance the strength and the sustainability of the area's tourism management based on the collaboration with the neighboring countries. First, building knowledge of the spatial database containing historical, cultural, arts and crafts, and ethnic data. Second, constructing connecting paths between areas to promote the cultural tourism with mutually shared historical, cultural, arts and crafts, and ethnic aspects. Third, establishing the collaboration among neighboring countries, between state and private business sectors, and promoting the regional-level mutual roles. Fourth, developing cultural information networks with neighboring countries.

The cultural tourism in Southern Isan in Nakhonratchasima, Bureeram, Surin, Srisaket, Ubonratchathani, and Chaiyaphum is ready for the promotion to be a sustainable tourism and to be regionally connected and collaborated based on mutually shared historical, cultural, arts and crafts, and ethnic aspects among neighboring countries, particularly Lao People's Democratic Republic, Kingdom of Cambodia, and Socialist Republic of Vietnam.

Keywords: potential, tourism, culture, Southern Isan

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญ	ณ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	
บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	4
คำถามการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
ระเบียบวิธีวิจัย	5
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	6
แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	6
สรุป	7
บทที่ 2 บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
บทนำ	8
บ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรม	8
ศิลปะ ความหมายของคำว่าศิลปะ	9
ความหมายและองค์ประกอบของวัฒนธรรม	10
ภูมิหลังของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	11
การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	15
การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22

สรุป	33
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
บทนำ	34
กรอบแนวคิดการวิจัย	34
ระเบียบและวิธีวิจัย	37
วิธีดำเนินการวิจัย	38
สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย	39
สรุป	40
บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	
บทนำ	41
แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีที่ใดบ้าง	40
แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร	65
แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	89
ควรเป็นอย่างไร	
แนวทางและยุทธศาสตร์ที่พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและ	96
การจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยง	
กับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร	
อภิปรายผล	98
ข้อเสนอแนะ	100
สรุป	100
บทที่ 5 บทสรุป	
บทนำ	102
สรุปเนื้อหา	102
สรุป	115
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
บทความสำหรับการเผยแพร่	
ภาพกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย	
แบบสอบถามความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	
แบบสอบถามศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	

ภาพกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย
ประวัติผู้วิจัย

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4.1 แสดงขนาดพื้นที่ประชากรและพิกัดทางภูมิศาสตร์ของจังหวัด ในเขตอีสานใต้	43
ตารางที่ 4.2 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครราชสีมา	44
ตารางที่ 4.3 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดบุรีรัมย์	46
ตารางที่ 4.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดสุรินทร์	47
ตารางที่ 4.5 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ	48
ตารางที่ 4.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดอุบลราชธานี	49
ตารางที่ 4.7 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดชัยภูมิ	50
ตารางที่ 4.8 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดอีสานใต้	52
ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	54
ตารางที่ 4.10 แสดงความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	55
ตารางที่ 4.11 แสดงประเภทของผู้ให้ข้อมูล	66
ตารางที่ 4.12 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว	67
ตารางที่ 4.13 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด	71
ตารางที่ 4.14 แสดงการประเมินศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อีสานใต้	74
ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านคุณค่า ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	76
ตารางที่ 4.16 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความนิยม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	78
ตารางที่ 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความพร้อม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	79
ตารางที่ 4.18 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	82

ตารางที่ 4.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา	83
ตารางที่ 4.20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์	84
ตารางที่ 4.21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์	85
ตารางที่ 4.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จังหวัดศรีสะเกษ	86
ตารางที่ 4.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จังหวัดอุบลราชธานี	87
ตารางที่ 4.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ	88
ตารางที่ 4.25 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง คุณค่า ความนิยม และความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ทั้ง 6 จังหวัด	89
ตารางที่ 4.26 แสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด	90
ตารางที่ 4.27 แสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอีสานใต้ ทั้ง 6 จังหวัด	95
ตารางที่ 4.28 แสดงความคิดเห็นของประชากรตัวอย่างต่อการเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยว เชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้าน	95
ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	111

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้	35
ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดในการปฏิบัติด้านประชากร แหล่งท่องเที่ยวและศักยภาพ	36
ภาพที่ 4.1 แสดงภูมิศาสตร์ในเขตจังหวัดอีสานใต้	43
ภาพที่ 4.2 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา	60
ภาพที่ 4.3 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์	61
ภาพที่ 4.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์	62
ภาพที่ 4.5 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ	63
ภาพที่ 4.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี	64
ภาพที่ 4.7 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ	65

บทที่ 1 บทนำ

1.1 บทนำ

ในบทนี้เป็นการนำเสนอหลักการและเหตุผล ความสำคัญและปัญหา วัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ขอบเขตของการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย แผนงานของโครงการ ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นกรอบทิศทางการดำเนินงานวิจัย

1.2 หลักการและเหตุผล

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าภาคอีสานนั้นเป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรือง(ศรีศัคดี วลลิโกดม:2537;300)มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอันสะท้อนถึงภูมิปัญญาที่ลุ่มลึกและหลากหลายของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อีสานใต้เองถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบสานมายาวนานนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทวารวดี ขอม จวบจนถึงปัจจุบัน สร้างอัตลักษณ์ไว้ในแต่ละพื้นที่ กลุ่มชน ผ่านทาง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหารการกินและที่อยู่อาศัย เป็นต้น

การท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ยังไม่เป็นที่นิยมและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากสภาพพื้นที่ของจังหวัดในเขตอีสานใต้ การคมนาคมยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ดี อีกทั้งสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งไม่เป็นที่รู้จักและอยู่ไกลจากตัวเมืองมากเกินไป สถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ บางแห่งขาดการดูแลรักษาในด้านความสะอาด ด้านภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ในชุมชนพื้นที่ และความเชื่อมโยงระหว่างคนนอกพื้นที่กับคนในพื้นที่ให้เกิดขึ้น กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม ลักษณะภูมิอากาศ การแต่งกาย ทำให้สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดบางจังหวัดขาดความน่าสนใจ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยมูลเหตุเบื้องต้นที่ไม่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมได้ เท่าที่ผ่านการเดินทางท่องเที่ยวจึงมักเป็นการสำรวจ เพื่อสนองต่อความอยากรู้อยากเห็น เพื่อการค้า การแสวงโชคหรือเพื่อขยายอำนาจทางการเมือง ซึ่งถือได้ว่าการเดินทางในขณะนั้นเป็นไปเพื่อ

ก่อให้เกิดความสัมพันธ์หรือการกระทำระหว่างกันของคนในสังคมได้ขยายวงกว้างขึ้น(ศิริ ฮามสุโพธิ์:2543:348) จึงเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับ และเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน และเพื่อการพักผ่อน แต่ยังคงไม่ปรากฏมากเท่าใดนัก ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาด้านการคมนาคม การขนส่ง ทำให้การเดินทางนั้นมีความสะดวกและรวดเร็ว นอกจากนั้นประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีเวลาว่างและต้องการการพักผ่อนหลีกหนีจากความสับสนวุ่นวายและความแออัดของสังคมเมือง มีความต้องการและความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งใหม่ๆ ที่ตนไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อนในสังคมอื่นจึงต้องเดินทางไปท่องเที่ยวและพักผ่อนตามสถานที่ต่าง ๆ

ปัจจุบันองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจังเพราะมีแนวคิดว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง(ศิริ ฮามสุโพธิ์:2543:349) และเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในสังคม ชุมชน ท้องถิ่นที่มีความเหมือนและความแตกต่างในด้านต่างๆ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงมีการพัฒนาสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น ด้วยการพัฒนาการด้านคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก ร้านอาหาร ระบบการสื่อสารเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และให้ความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นความแตกต่างกันของสังคมแต่ละพื้นที่เพื่อสร้างแรงดึงดูดและความน่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับความเห็นของวิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์(ม.ป.ป.:23 อ้างจากศิริ ฮามสุโพธิ์ :2543:349) ว่ากิจกรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันจึงเป็นเหตุให้คนอีกคนหนึ่งมีความสนใจที่จะได้รู้ได้เห็นเพื่อความรู้และความบันเทิง เช่นประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอีสานที่เรียกว่า ฮีต 12 คลอง 14 ศิลปะการแสดง ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น และเป็นผลจากบุคคลบางกลุ่มชอบที่จะเรียนรู้ความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันร่วมกันระหว่างตนเองกับผู้อื่นได้ จรูญคำทิพย์ (2534:34) อธิบายว่า โบราณสถานโบราณวัตถุของไทยถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้สร้างไว้เมื่อเราพบเห็นก็จะเกิดความรู้สึกลึกซึ้งและเกิดความรู้สึกประทับใจ เช่นเดียวกับเศกสรรค์ ยงวณิชย์(2536:12) กล่าวว่าเมื่อนุชนมีโอกาสท่องเที่ยวมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้รักบ้านเมืองของตนเองและพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมของตนให้มากขึ้น ดังนั้นเราจึงเห็นว่าในภาวะปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมได้ขยายตัวออกอย่างกว้างขวางเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิตร่วมกัน ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อการ

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตามผลผลิตด้านศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงเหลือให้เห็นในปัจจุบันของอีสานใต้ส่วนใหญ่พบว่าเป็นเรื่องของสถาปัตยกรรม เป็นปราสาทหินที่บอกเล่าเรื่องราวจากอดีตมาได้ก็ตาม แต่ความหลากหลายทางด้านกายภาพและความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนอีสานนั้นนับได้ว่ามีความสำคัญและความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมได้ ดังปรากฏให้เห็นในลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ เช่นในเรื่องของความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งกาย ภาษา ศิลปะการแสดง กลุ่มชาติพันธุ์ ของจังหวัดในเขตอีสานใต้ด้วยแล้ว ทำให้มองเห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างในการที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจน

กล่าวได้ว่าปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งเห็นได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด เช่น เทศกาลงานเจ้าพ่อพญาแล จ.ชัยภูมิ งานเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จ.นครราชสีมา งานแสดงช้าง จ.สุรินทร์ งานเทศกาลดอกคำءวน จ.ศรีสะเกษ งานเทศกาลเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ และงานเทศกาลแห่เทียนวันเข้าพรรษา จ.อุบลราชธานี เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งแต่ละจังหวัดได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามมาและขยายพื้นที่ออกไปเป็นวงกว้าง อันเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความน่าสนใจในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ ยิ่งทำให้มองเห็นภาพรวมของความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆได้อีกด้วย เนื่องจากอีสานใต้มีความหลากหลายทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะดำเนินการศึกษาถึงความเชื่อมโยงบริบททางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นที่แต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความน่าสนใจ และศึกษาศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่เขตจังหวัดอีสานใต้ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.3.1 ศึกษาพัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
- 1.3.2 ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
- 1.3.3 ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
- 1.3.4 เพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและ
การจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.4 คำถามการวิจัย

- 1.4.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีที่ใดบ้าง
- 1.4.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร
- 1.4.3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร
- 1.4.4 แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถจะเป็นได้ ความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ใน ชีตแห่ง
ความสามารถ เปรียบเทียบจากความต่าง การแบ่งระดับ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ
ศิลปวัฒนธรรมดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน โบราณคดี พิพิธภัณฑ์สถาน
วัด อนุสาวรีย์ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น
2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต
ศิลปหัตถกรรม ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น

อีสานใต้ หมายถึง พื้นที่ในเขตจังหวัด 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์
ศรีสะเกษ อุบลราชธานีและชัยภูมิ

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

พื้นที่ของการเก็บข้อมูลงานวิจัยเป็นพื้นที่ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชนหรือท้องถิ่นในเขตอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานีและชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจและมีความสะดวกในการเข้าถึงเพื่อเก็บข้อมูล โดยมีกลุ่มประชากรตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและประชาชนในพื้นที่

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

1.7.1 ศึกษาข้อมูลเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ด้านพัฒนาการการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการจำแนกคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว

1.7.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงคุณภาพและปริมาณ จากนักท่องเที่ยวและประชากรที่อยู่ในพื้นที่ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินศักยภาพและกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้

1.7.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จากกลุ่มนักท่องเที่ยวภายนอกที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่และประชากรในพื้นที่โดยการสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จากนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในช่วงเวลาต่างๆกัน

1.7.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรม SPSS ประมวลผล ใน 2 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรกวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยใช้ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ อธิบายประชากรตัวอย่างและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมvulko.9h

ขั้นตอนที่สองวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างประชากรกับศักยภาพ ศักยภาพรายได้กับภาพรวม โดยใช้ Pearson Chi-Square กำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05 เพื่อนำมาวางแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ

1.8 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

1.8.1 ช่วง 6 เดือนแรก

1.8.1.1 ทราบข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากข้อมูล
ทุติยภูมิ

1.8.1.2 ทราบแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ในจังหวัดต่างๆ

1.8.1.3 ทราบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.8.2 ช่วง 6 เดือนหลัง

1.9.2.1 ทราบแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.9.2.2 ทราบแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและ
การจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

1.9.1 ได้ความรู้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.9.2 ได้ความรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.9.3 ได้ความรู้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.9.4 ได้ความรู้ แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและ
การจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.10 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้กับ
หน่วยงาน องค์กร บุคคลที่เกี่ยวข้องและสนใจ รวมถึงตีพิมพ์เผยแพร่ตามสื่อต่างๆ

1.11 สรุป

จากหลักการและเหตุผล ความสำคัญและปัญหา วัตถุประสงค์ของโครงการ คำถาม การวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ขอบเขตของการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย แผนงานของโครงการ ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เนื้อหาในบทนี้ใช้เป็นกรอบ ทิศทางและใช้ตรวจสอบการดำเนินงานวิจัยต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

บทนี้จะกล่าวถึงการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรม ความหมาย ภูมิหลัง ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม พัฒนาการการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตจังหวัดอีสานใต้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการดำเนินการวิจัยในขั้นต่อไป

2.2 บ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรม

พรพวรรณ จันทโรนานนท์ (พรพวรรณ จันทโรนานนท์, 2528 : 7-15) กล่าวว่า ประกอบไปด้วย ธรรมชาติ ศาสนา ความเชื่อถือ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สังคมระบบการปกครอง และวัสดุที่ใช้ในการสร้าง ในองค์ประกอบเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามรดกประกอบที่สำคัญดังนี้

2.2.1 ความเชื่อและศาสนา

ความเชื่อได้เป็นแรงบันดาลใจต่อการเป็นงานวิจิตรศิลป์ 5 แขนงคือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดนตรีและการละคร การสร้างรูปเคารพขึ้นเพื่อเชนสรวงบูชา เกิดเป็นงานประติมากรรมขึ้น ในการประกอบพิธีกรรมนั้นอาจจะทาสีวาดหน้าให้เป็นลวดลายเพื่อเข้าสู่พิธีหรือบางครั้งอาจจะระบายสีเป็นหน้ากากสำหรับสวมใส่ก็เกิดเป็นงานจิตรกรรมขึ้น ที่ร้อยกรองเป็นถ้อยคำสำหรับสวดสวดดีและทำรำหรือเต้นเพื่อบวงสรวงเทพเจ้าก็เกิดเป็นดนตรี และการละครโรงพิธีสำหรับจัดเชนสรวงบูชาเทพเจ้าก็เกิดเป็นสถาปัตยกรรม

ในประเทศไทยศิลปกรรมที่สร้างขึ้นครั้งแรกสุดนอกจากศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้วก็ได้แก่ศิลปกรรมอันเนื่องมาแต่พุทธศาสนา ศิลปกรรมอันเนื่องมาแต่ศาสนาเหล่านี้ได้แก่ ศิลปะสมัยทวารวดี(พุทธศตวรรษที่ 11,12-16) ศิลปะสมัยศรีวิชัย(พุทธศตวรรษที่ 13-18) ศิลปะสมัยลพบุรี(พุทธศตวรรษที่ 16-18) ศิลปะสมัยเชียงแสน(พุทธศตวรรษที่ 16-23) ศิลปะสมัยสุโขทัย(พุทธศตวรรษที่ 19-20) ศิลปะสมัยอู่ทอง(พุทธศตวรรษที่ 17-20) ศิลปะสมัยอยุธยา(พุทธศตวรรษที่ 20-23) ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์(พุทธศตวรรษที่ 24) เป็นต้น

2.2.2 ภูมิอากาศและภูมิประเทศ

สิ่งมีชีวิตจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศเพื่อความอยู่รอด มนุษย์สามารถปรับตัวทางความคิดและการกระทำให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของตนได้ ดังนั้นศิลปกรรมที่พวกเขาแสดงออกมาจึงมีลักษณะเป็นเพียงเส้นและลวดลายแบบเรขาคณิตเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน ศิลปกรรมแขนงต่างๆที่ถูกแสดงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลมาจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศอย่างมากด้วย ในเมืองที่ฝนตกชุกหลังคามักจะยื่นยาวออกมามากเพื่อกันแดดและคุ้มฝนได้ บ้านไทยในสมัยโบราณสร้างขึ้นได้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ เช่น สร้างได้สูงเพื่อประโยชน์ในการเก็บเครื่องใช้และเพื่อป้องกันน้ำท่วม

2.2.3 สังคมและการปกครอง

สังคมและการปกครองมีส่วนหล่อหลอมศิลปะอยู่ไม่น้อย ในบางยุคการเมืองอาจบังคับให้ศิลปินบางกลุ่มเป็นเครื่องมือ หรือบางครั้งศิลปินก็เกิดมีความคิดคล้อยตามความคิดทางการเมืองในสมัยของตนได้

2.3 ศิลปะและความหมายของคำว่า ศิลปะ

มีผู้ให้ความหมายของศิลปะไว้หลายความหมาย ดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2548:185) ศิลปะเป็นผลพวงของสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ การทำความเข้าใจกับสังคมและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมย่อมนำมาสู่ความเข้าใจศิลปะและวัฒนธรรมในสังคม

พรพรรณ จันทโรนานนท์ (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2528 : 3-4) ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปะจาก ศิลป์ พีระศรีได้ให้ความหมายของศิลปะว่าเป็นสะพานที่เชื่อมคติความเชื่อทางวัตถุกับทางจิตใจ เมื่อผู้ใดเข้าใจและรู้คุณค่าของศิลปะแล้วผู้นั้นก็อาจจะถึงสื่อถึงความสุขที่แท้จริง และได้ให้แนวคิดอีกความหมายหนึ่งว่า ศิลปะ หมายถึง ความงามอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ นอกจากจะใช้เวลาพยายามด้วยมือและความคิดแล้ว ยังต้องมีการพวยพุ่งแห่งพุทธิปัญญาและจิตออกมาด้วย หมายถึงว่าต้องมีใจจดจ่อกับสิ่งที่ทำเพื่อให้เกิดปัญญา ความคิดและความรู้สึกพอใจให้พวยพุ่งออกมาและแทรกเข้าไปในสิ่งนั้น สำหรับนักโบราณคดีเห็นว่าศิลปกรรมย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงความเจริญมาในอดีต และศิลปะย่อมเป็นหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ได้ดีที่สุด

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงศิลปะย่อมหมายถึง วิจิตรศิลป์(Fine Art) และศิลปะประยุกต์ (Applied Art)

วิจิตรศิลป์(Fine Art) หมายถึง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณศิลป์และ ดุริยางคศิลป์ ซึ่งเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของธรรมชาติจนส่งเสริมให้ศิลปินเกิดความคิด สร้างสรรค์ในงานศิลปะ

สำหรับสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ทั้ง 3 ประเภทนี้เรียกว่า ศิลปะกิน ครอบงำเนื้อที่ (Space Art) เพราะจำกัดครอบงำเนื้อที่ส่วนใดส่วนหนึ่งในอากาศด้วยปริมาตรของ ศิลปะเหล่านั้น บางครั้งศิลปะ 3 ประเภทนี้ก็เรียกว่า ทศนศิลป์ (Visual Art) ศิลปะประยุกต์ (Applied Art) มีความแตกต่างจากวิจิตรศิลป์ เพราะผู้สร้างงานศิลปะตั้งใจสร้างหรือประดิษฐ์ ขึ้นมาเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เครื่องประดับ เครื่องจักร ผ้า เครื่องหนัง เครื่องเคลือบ ก็อาจจะแบ่งย่อยออกไปเรียกว่าเป็นพาณิชย์ศิลป์หรืออุตสาหกรรมศิลป์ก็ได้(Commercial Art or Industrial Art) หรือบางครั้งประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประดับตกแต่งในอาคารสถานที่ต่างๆ เรียกว่า มัณฑนศิลป์(Decorative Art)

คุณค่าของศิลปะ ศิลปะ มีความสำคัญต่อการแสดงออกถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของ สังคมในแต่ละยุคซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปของจิตรกรรมฝาผนัง หรือประติมากรรม สถาปัตยกรรม สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นว่าสังคมในยุคนั้นเป็นสังคมอย่างไร มีระบอบการ ปกครองอย่างไร มีความเจริญทางด้านจิตใจมากเพียงใด ศิลปกรรมที่กลุ่มชนในแต่ละยุคสร้างขึ้น จะเป็นคำตอบที่ชัดเจนที่สุดที่จะทำให้ทราบถึงความเจริญทางวัฒนธรรมในยุคนั้นๆได้ ใน ชีวิตประจำวันศิลปะก็นับว่ามีความสำคัญมากในช่วงเวลาที่มีความสุข ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจ จากความรัก ความสมหวังหรือสวयงามของธรรมชาติ

2.4 ความหมายและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2547 ให้คำนิยามไว้ว่า วัฒนธรรม หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลม-เกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน นี่คือการนิยามของคำว่าวัฒนธรรม ซึ่ง อาจแบ่งองค์ประกอบได้ดังนี้ (เสฐียรโกเศศ,2501: 20-21)

2.4.1 วัฒนธรรม มนุษย์จะมีสภาพเป็นความเจริญก็อยู่ที่วัฒนธรรม ซึ่งมีในตนอยู่ในระดับสูงหรือระดับต่ำ เหตุนี้คำว่าวัฒนธรรมจึงแปลตามพยัญชนะว่าสภาพอันเป็นความเจริญออกมา

2.4.2 วิธีชีวิตสังคม มนุษย์จะมีความเป็นอยู่อย่างไร จะเจริญหรือเสื่อมก็มาแต่วัฒนธรรมเป็นตัวการบั่นให้ เหตุนี้วัฒนธรรมจึงเรียกว่าวิธีชีวิตของสังคมได้ชื่อหนึ่ง

2.4.3 สิ่งแวดล้อมทางสังคม มนุษย์เกิดและเติบโตต่อมาได้ก็ด้วยมีคนอยู่ใกล้และแวดล้อมตนอยู่ คำว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของวัฒนธรรม

2.4.4 มรดกสังคม มนุษย์จะมีวัฒนธรรมขึ้นได้ก็ด้วยเรียนรู้เป็นมรดกตกทอดกันมาเป็นลำดับ คำว่ามรดกสังคมจึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของวัฒนธรรม

2.4.5 การถ่ายทอดทางสังคม การรับเอามรดกสังคมไว้ได้ก็ด้วยมีผู้อื่นถ่ายทอด การถ่ายทอดทางสังคมจึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของวัฒนธรรม

2.4.6 ประเพณี โดยเหตุที่การถ่ายทอดทางสังคมมีลักษณะสืบๆ ต่อเป็นปรำปรอกันมา วัฒนธรรมจึงเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าปรำปรอประเพณี (Tradition)

จะเห็นว่าวัฒนธรรมมีความหมายเป็นหลายนัย และใช้เรียกชื่อกันเป็นหลายแง่หลายชื่อสุดแต่จะต้องการใช้ในแง่ไหนชื่อไหน เพราะตามธรรมดาเมื่อกล่าวกันเป็นสามัญในคำว่าวัฒนธรรม ผู้กล่าวอาจมุ่งเฉพาะวัฒนธรรมแต่แง่ใดก็ได้ เช่น นึกไปถึงเรื่องแต่งกาย เรื่องศิลปะ เรื่องวาจาหรือกิจกรรมารยาท ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่เป็นวัฒนธรรมทั้งหมด แต่เป็นวัฒนธรรมเพียงบางแง่มุมเท่านั้น บางทีก็เรียกแยก เช่นศาสนาและวัฒนธรรม ศิลปะและวัฒนธรรมภาษาและวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งที่แท้จริงหมดนั้นก็วัฒนธรรมด้วยกัน หากแยกเพื่อจะเน้นให้เห็นเด่นเท่านั้น

2.5 ภูมิหลังของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีพื้นที่และประชากรจำนวนมาก คือประมาณ 1 ใน 3 ของจำนวนพื้นที่และจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศไทย แบ่งการปกครองออกเป็น 16 จังหวัด ภายในพื้นที่ประกอบด้วยภูเขาและมีแม่น้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงอยู่ 2 สาย คือ แม่น้ำมูลกับแม่น้ำชี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยหลายเผ่าพันธุ์ ซึ่งอพยพมาจากถิ่นต่างๆ รอบทิศในเวลายาวนานแตกต่างกันฉะนั้นประชาชนในท้องที่ต่างๆ ของภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีประเพณีแตกต่างกันบ้าง เช่น การแต่งกาย การกินอยู่ การสร้างบ้าน การแต่งงาน การละเล่น เหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งแปลกตา น่าชมและน่าศึกษา ซึ่งความแตกต่างและความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมนับเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญด้วยอย่างหนึ่ง

แต่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ใหญ่ยิ่งซึ่งไม่เหมือนและไม่มีในภาคอื่น ทั้งได้ทำชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลกในขณะนี้ ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์

2.5.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ซึ่งมีอยู่เดิมแล้วไม่ต้องสร้างใหม่ แต่ต้องปรับปรุงขึ้นให้เหมาะแก่การท่องเที่ยวและบางอย่างก็กำลังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวอย่างมาก ดำเนินร เลขะกุล(2521:19-23) แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ออกเป็น

2.5.2 ทรัพยากรโบราณคดี แบ่งเป็น

2.5.2.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งเป็นยุค ๆ ดังนี้

1. ยุคหิน พบภาพเขียนตามผนังถ้ำในจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมาและอุบลราชธานี เสาหินขนาดใหญ่ในตำบลหินตั้ง อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
2. ยุคโลหะ พบโครงกระดูก เครื่องปั้นดินเผาและของใช้ที่ทำด้วยโลหะ
3. ยุคสัมฤทธิ์ พบเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัดอายุประมาณ 2,000 ปีที่บ้านเสาเหล้า อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2.5.2.2 ยุคประวัติศาสตร์ แบ่งได้ดังนี้

1. สมัยทวารวดี(พุทธศตวรรษที่ 12-16) อาณาจักรทวารวดีที่เกิดขึ้นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในพุทธศตวรรษที่ 12 และมีราชธานีอยู่ที่เมืองนครปฐม ประชาชนส่วนใหญ่เป็นพวกมอญและไทยปนอยู่ อาณาจักรนี้ได้รับอิทธิพลศิลปะการสร้างพระพุทธรูปแบบคุปตะและหลังคุปตะจากประเทศอินเดียมาสร้างพระพุทธรูปตามศิลาของตน เรียกว่าพระพุทธรูปสมัยทวารวดี
2. สมัยลพบุรี(พุทธศตวรรษที่ 16-18) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับอิทธิพลทางการปกครองของพวกขอมจากอาณาจักรกัมพูชาเข้ามาครอบครองอยู่ 4 รัชกาลหรือ 200 ปี ไม่ติดต่อกัน พวกขอมได้นำศิลปะขอมที่เราเรียกว่าศิลปะสมัยลพบุรี มาสร้างเป็นศาสนสถาน

พระพุทธรูปและเทวรูป ด้วยหินทรายบ้าง หินแลงบ้าง อิฐบ้าง ไล่ตามเมืองต่างๆมากมาย สังเกตว่ามากที่สุดก็ทางตอนล่างของแม่น้ำชี แม่น้ำมูล ลองเรียกตามลำดับอายุไว้สัก 2-3 แห่งเฉพาะที่สำคัญ ๆ คือ ปราสาทภูมิโปน ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งศิลาทับหลังมีลวดลายเก่าที่สุด จำหลักในราว พ.ศ.1200-1250 แต่ตัวปราสาทที่สร้างด้วยอิฐอาจสร้างระหว่าง พ.ศ. 1450-1550 นับว่าปราสาทหินแห่งนี้เก่าที่สุดสำหรับภาคนี้ ปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา มีจารึกบอกกล่าวสร้างใน พ.ศ. 1598 และ 1625 ปราสาทเขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างราว พ.ศ. 1600-1650 เป็นปราสาทขนาดใหญ่ ปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอสรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ สร้างราว พ.ศ. 1650 ตัวปรางค์ 5 องค์สร้างด้วยอิฐอย่างประณีตแปลกกว่าที่อื่นๆ เข้าใจว่าสร้างขึ้นในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ตัวปราสาทประธานที่ซ่อมเสร็จราว พ.ศ. 1650-1700 และสร้างเพิ่มเติมในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในต้นพุทธศตวรรษที่ 18

3. สมัยอยุธยา(พุทธศตวรรษที่ 20-23) ได้ข้ามสมัยศรีวิชัย(พุทธศตวรรษที่ 13-18) สมัยเชียงแสน(ราวพุทธศตวรรษที่ 16-23) สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-20) และสมัยอุทอง(หรือสมัยอโยธยาหรือสมัยก่อนอยุธยา) ราวพุทธศตวรรษที่ 17-20 ไป เพราะไม่มีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมัยนี้สร้างเมืองขึ้นใหม่หลายเมือง เช่น เมืองนครราชสีมา เมืองศรีสะเกษและเมืองอุบลราชธานี

2.5.3 กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานใต้

กลุ่มชนอีสานประกอบด้วยหลายกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งประชากรตามลักษณะภาษา วัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้ได้ 4 กลุ่ม คือ (อ้างจาก www.isan.clubs.chula.ac.th)

2.5.3.1 กลุ่มวัฒนธรรมไท-ลาว คนทั่วไปเรียกชาวอีสาน มีภาษาพูดและวัฒนธรรมคล้ายกับคนลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นกลุ่มที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ดำเนินชีวิตตามฮีตสิบสอง นบถือศาสนาพุทธ ฝักรพบุรุษ ฝัแตน ฯลฯ กระจายอยู่ตามจังหวัดขอนแก่น ชัยภูมิ อุบลราชธานี บางส่วนของจังหวัดศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา การแต่งกายผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ทอผ้าด้วยผ้าฝ้าย เสื้อแขนกระบอก ผ้าคลุมมวย ผู้ชายนุ่งกางเกงยาวเหนือเข้าหรือเสมอเข้า เสื้อคอกลมผ่าหน้าติดกระดุม แขนกระบอก ผ้าขาวม้าคาดเอว นิยมตั้งหมู่บ้านเป็นกลุ่มบนที่ดอน มีที่ราบโดยรอบมีแหล่งน้ำสำหรับบริโภค บ้านเป็นไม้ได้สูง

2.5.3.2 กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษามอญ-เขมร บริเวณจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี กลุ่มนี้ประกอบด้วย ส่วย เขมร กะเลิง

1. เขมร เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเขมรต่ำ ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาพูด อยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ ตั้งหมู่บ้านเป็นกลุ่ม การแต่งกายผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น เสื้อแขนกระบอก ผ่าอก ติดกระดุม ผู้ชายนุ่งโจงกระเบน เสื้อผ่าอกติดกระดุม คาดด้วยผ้าขาวม้า อาหารหลักได้แก่ น้ำพริก แกง ต้ม ดนตรีมีวงกันตรึม นับถือศาสนาพุทธ มีการไหว้ผีบรรพบุรุษ

2. ส่วนหรือกูย อยู่ตามลุ่มแม่น้ำมูล และลาวตอนใต้ ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี มีความชำนาญในการคล้องช้าง ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม นับถือศาสนาพุทธ เชื้อเรื่องภูตผีวิญญาณ

3. ชาวนนหรือเนียะกุล เป็นชื่อที่ชาวไทยโคราชเรียก จะเรียกตนเองว่า เนียะกุลหรือเยียะกุล มีความหมายว่าคนภูเขา อยู่บนเทือกเขาตองพญาเย็น ได้แก่อำเภอปักธงชัย อำเภอโชคชัย อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ การแต่งกาย ผู้ชายจะนุ่งโจงกระเบน ไม่ใส่เสื้อ ใส่ตุ้มหูข้างเดียว ผู้หญิงใส่เสื้อเก้ะ ตัวเสื้อสั้น คอเหลี่ยม นุ่งผ้าซิ่นยาว สร้างบ้านเป็นกลุ่มเล็กๆไม่ถาวร

4. ชาวลู(บรู) เป็นชาติพันธุ์กูย อยู่แถบริมน้ำโขง อำเภอโขงเจียม อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี มีอาชีพจักสานและล่าสัตว์ สร้างหมู่บ้านเป็นกลุ่ม ทำแบบง่าย ๆ การแต่งกายคล้ายกับชาวอีสานทั่วไป เชื้อลัทธิวิญญาณ ไสยศาสตร์

2.5.3.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช อยู่ในจังหวัดนครราชสีมา ใช้ภาษากลาง สำเนียงเพี้ยนเหนือและมีคำอีสานปะปนบ้าง การแต่งกาย แต่งกายแบบไทยการตั้งหมู่บ้าน อยู่เป็นกลุ่ม ลักษณะบ้านเรือนเหมือนภาคกลาง นิยมรับประทานข้าวเจ้า มีการแสดงที่สำคัญคือ เพลงโคราช นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีส่วนใหญ่คล้ายภาคกลาง

2.5.3.4 กลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ อาศัยในลักษณะเชิงเศรษฐกิจ เช่น ชาวจีน ส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขาย ญวน ค้าขายโดยเฉพาะอาหาร การตัดเย็บ กุลาเป็นชาวไทยใหญ่ผสมพม่า เข้ามาค้าขาย ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอุบลราชธานี นครราชสีมา(จาก www.ISAN.CLUBS.CHULA.AC.TH)

อาหารของชาวอีสาน จะทานข้าวเหนียวเป็นหลัก อาหารในแต่ละมื้อจะมีเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่าง นิยมรับประทานแจ่วกับผักพื้นบ้าน ส้มตำจะใส่ ปลาแร่ ซึ่งเป็นเครื่องปรุงหลักที่ขาดไม่ได้ ชาวอีสานจะเรียกว่าปลาแดก ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวอีสาน อาหารพวกแกงที่นิยมคือแกงหน่อไม้และแกงปลา ที่พบเห็นตามร้านอาหารในพื้นที่ภาคอีสานคือ ข้าวเหนียว ไก่ย่างส้มตำ ลาบ อาหารพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อได้แก่ ลาบ เป็นอาหารประเภทยำที่มีเนื้อสัตว์ละเอียดหรือหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ บางๆ ก้อย เป็นอาหารประเภทยำที่นำเนื้ออย่างมาหั่นเป็นชิ้นๆ ชกเล็ก

เหมือนลาบแต่ไม่ทำให้สุกก่อนปรุง ส่า เป็นอาหารประเภทย่ำที่นำหนังหมู เนื้อหมูย่างสับมาผสมกับหัวปลี รุนเส้น แหหรือแซ่ เป็นอาหารประเภทย่ำที่นำเนื้อสดๆ มาปรุงนิยมนำเนื้อวัวและหมู อ่อม เป็นอาหารประเภทแกงแต่มีนํ้าน้อยมีผักพื้นเมืองหลายชนิด นิยมนำเนื้อไก่หรือเนื้อสัตว์อื่นๆแต่เน้นผัก อ้อ คล้ายอ่อมแต่ไม่ใส่ผัก นิยมนำปลาตัวเล็ก กุ้งหรือไข่มดแดง หมก เป็นอาหารประเภทหนึ่งห่อใบตอง ไม่ใส่กะทิ อู คล้ายหมกไม่ใช้ใบตองใช้ปลาตัวเล็กๆกับพวกลูกออด กบหมา เป็นไส้กรอกที่ใช้เนื้อวัวผสมตับและเครื่องปรุง

2.6 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

การท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ มีความคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ซึ่งแต่เดิมเป็นการเดินทางไปในที่ต่างถิ่นเพื่อทำกิจธุระต่างๆ เช่น การเยี่ยมญาติพี่น้อง การทอดกฐิน ผ้าป่า มั่นสการรอยพระพุทธรูป พระธาตุ ทำธุระ ค้าขาย การทูต เติมน้ำมัน เป็นต้น การท่องเที่ยวเป็นผลที่เกิดจากการเดินทางไปในที่ต่างๆ ทำให้ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ตามรายทางที่ไป เช่น นายฮ้อยจากภาคภาคอีสานหรือพ่อค้าวัวในภาคเหนือจะบอกเล่าประสบการณ์ต่างแดนให้พวกพ้องในท้องถิ่นได้รับฟัง(ชนัญ วงศ์วิภาค,2547:82) ต่อมาการคมนาคมสะดวกขึ้น เศรษฐกิจรุ่งเรือง ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงจึงนิยมท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนมากขึ้น

การท่องเที่ยวไทยเริ่มพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมช่วงปี พ.ศ. 2503 ตามนโยบายการพัฒนาประเทศของนายกรัฐมนตรีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น เมืองไทยจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิลปะโบราณวัตถุ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว รัฐบาลเห็นคุณค่าในความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเพื่อที่จะเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อารยธรรมให้โลกได้รับรู้ เช่น ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อุทยานประวัติศาสตร์ต่างๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร กลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

การนำทรัพยากรต้นทุนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งหวังรายได้แก่ ท้องถิ่น ประเทศ มีผลต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ภายหลังปี 2540(ชนัญ วงศ์วิภาค:2547:85) แบบแผนการดำเนินชีวิต พิธีประเพณีและศิลปวัฒนธรรมถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อสนองธุรกิจการท่องเที่ยวให้ครบวงจร โดยมีได้คำนึงบริบททางสังคมและบทบาทหน้าที่ดั้งเดิม จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม(Conventional Tourism) เน้นความพอใจนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่

รองรับนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด รายได้มากที่สุด(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา:2548:2) สาเหตุเกิดการทบทวนการจัดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่แบบยั่งยืน เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ ความรับผิดชอบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว การเรียนรู้ สัมผัส ได้รับประสบการณ์ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศ จากแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภททั้งประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานวัตถุและแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ในจังหวัดอีสานใต้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีชื่อเสียงไปทั่วโลก เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์(ดำเนียร เลชะกุล :2521:18) ซึ่งมีอายุนับเป็นพันปี มรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้มีประเพณีที่แตกต่างกันบ้างแต่มีวัฒนธรรมที่ไม่ขัดกันเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีพัฒนาการ การเคลื่อนย้าย ผสมผสานและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน อสท.(ททท.) ส่งเสริมงานวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี บั้งไฟที่จังหวัดยโสธร งานตามหลักของฮิต 12 งานประจำชีวิตที่สำคัญ งานบุญสถาน การละเล่นพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์และสินค้า (อุดม บัวศรี:2521:27-28) ททท.ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามเส้นทางชัยวรมันหรือเส้นทางปราสาทขอมตามถนนที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สร้างขึ้นตั้งแต่นครธรรมเรื่อยมาจนถึงพนมรุ้ง ในแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน มีความพยายามเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ในลักษณะแลกเปลี่ยนพึ่งพากัน พื้นที่ในจังหวัดอีสานใต้มีความใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชามาก แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐาน ศิลปวัฒนธรรมมีความผสมผสานทางประเทศลาวอยู่มากเช่นกัน การศึกษาที่ผ่านมาเน้นด้าน ประเพณี วัฒนธรรม สังคม วัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยว การแบ่งประเภทหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวมีหลายแบบ คล้ายกันบ้างแตกต่างกันบ้าง การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงขอศึกษาแนวทางทางด้านวัฒนธรรมเป็นหลัก แล้วจึงสรุปหมวดหมู่เป็นทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานเดียวกันเป็นทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต

2.6.1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของ

วัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีแนวทางวัตถุประสงค์ หลักการ ลักษณะ องค์ประกอบการท่องเที่ยว และการพัฒนาดังต่อไปนี้(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา:2548)

2.6.1.1 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ อันประกอบด้วยการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านของศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมอยู่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น
2. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาให้คงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
3. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย
4. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

2.6.1.2 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

2.6.1.3 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด
2. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด
3. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
6. มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
7. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
8. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ
9. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

2.6.1.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี 6 ด้าน อิงตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังต่อไปนี้ คือ

1. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจอยู่ 10 ประการ คือ

- 1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- 1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ
- 1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง

รวมทั้งซากปรักหักพัง

- 1.4 ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- 1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา
- 1.6 ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
- 1.7 ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- 1.8 วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทาน

อาหาร

- 1.9 ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ
- 1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

2.6.1.5 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษา ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย สามารถแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็นประเภทย่อยๆ ได้ 5 ประเภท คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา:2548)

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์(Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี(Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรีย์ศิลปะและศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท(Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา(Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม(Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว การนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหารการฝึกสมาธิ เป็นต้น

2.6.2 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

ใช้แนวทางด้านวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยศิลปะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นสิ่งบ่งบอกความมีวัฒนธรรม อารยธรรมของพื้นที่ทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน สรุปรวมดูเหมือนเป็นทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานเดียวกันเป็นทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ดังนี้

2.6.2.1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย โบราณสถาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถาน วัด อนุสาวรีย์ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น

2.6.2.2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ประกอบด้วย เทศกาลงานประเพณี วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรมการผลิตในท้องถิ่น ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น

2.6.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประเทศไทย

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประเทศไทยนั้นเริ่มเห็นอย่างเด่นชัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมา ซึ่งก่อนปี พ.ศ.2536 การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยมุ่งสู่เป้าหมายแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย เพื่อให้ได้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด แต่ผลของการพัฒนาที่มุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างเดียวได้สร้างปัญหาความเสื่อมโทรมแก่แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมขึ้น อันมีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น จึงต้องหันมาพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามความหมายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในทีนั้น ทั้งได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติ สภาพสังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความตระหนักต่อคุณค่าของสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ ภายใต้การจัดการ

อย่างดี โดยชุมชนท้องถิ่นนั้นมีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวด้วย โดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา:2548:14-16)

2.6.4 แนวคิดและองค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่มุ่งหวังให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางอารยธรรมของพื้นที่ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญ แนวคิดและองค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีดังนี้ (บุญเลิศ,2548 ;19-22)

2.6.4.1 แนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมคงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าทรัพยากรท่องเที่ยว
2. มิติด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม
3. มิติด้านการสร้างมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

2.6.4.2 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 6 ด้าน มีดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว
2. องค์ประกอบด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
3. องค์ประกอบด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว
4. องค์ประกอบด้านการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว
5. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น
6. องค์ประกอบด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว

2.6.4.3 การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว มีความหมายว่า

การป้องกัน การปรับปรุงแก้ไข การบำรุงรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว อันเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวอันมีค่า อยู่ในสภาพดี เกิดประโยชน์สูงสุด มีผลกระทบด้านลบ

น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย(อุดม,2548;178-182) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ปราสาทราชวังโบราณ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม ได้แก่

1. การให้การศึกษาคูหาและความรู้ที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไปเกี่ยวกับความสำคัญ ให้ช่วยกันดูแลรักษา
2. การจัดหาเงินทุนหรืองบประมาณเพื่อการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซม
3. การจัดเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาประจำสถานที่
4. การจัดเก็บโบราณวัตถุและสิ่งมีค่าทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ไว้ในที่ปลอดภัย
5. การบูรณะและซ่อมแซมโดยผู้เชี่ยวชาญโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น
6. การออกกฎหมายควบคุมรักษาสถานที่ท่องเที่ยว

2.7 การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าเอกสารเพื่อศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในเขตอีสานใต้ เพื่อเป็นการทบทวนงานทางวิชาการ สำรองตรวจสอบข้อเท็จจริงและใช้ในการดำเนินการวิจัยตามกรอบของวัตถุประสงค์ต่อไป

ชิน อยู่ดี (2529) กล่าวถึงเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ว่า ในยุคโลหะ วัฒนธรรมหินใหญ่ (Megalithic Culture) เป็นวัฒนธรรมของคนก่อนประวัติศาสตร์ นำก้อนหินมาก่อสร้าง หินตั้งเป็นวงกลมที่บ้านหินตั้ง ตำบลโคราข อำเภอสองเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบ 2 กลุ่ม

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2533) เขียนไว้หนังสือประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย บรรยายเกี่ยวกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย จากการค้นคว้าทางโบราณคดี กล่าวว่า ดินแดนที่เป็นประเทศไทย เคยเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินซุนดา ซึ่งเชื่อมแหลมมลายูกับหมู่เกาะสุมาตรา ชวาและบอร์เนียวเข้าด้วยกัน บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบภาชนะในยุคสุดท้ายของบ้านเชียงฝังรวมกับศพและพบพร้อมกับเครื่องประดับสัมฤทธิ์และลูกปัดแก้ว อายุอยู่ในช่วงคริสต์ศักราช 1500 ถือเป็นแหล่งโบราณคดีในยุคเครื่องมือเหล็ก ศิลปะถ้ำ พบที่ถ้ำเข้าจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เขียนสีระบายที่ฝาหมอนน้อยและที่ฝาแถม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พบภาพเขียนเช่นกันแต่ไม่น่าจะมีอายุเก่าไปถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้

ในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ แบ่งเป็น 2 ยุคได้แก่ ยุคที่ยังไม่ปรากฏรูปเคารพ คริสต์ศักราช 100-300 ยุคที่ปรากฏรูปเคารพ คริสต์ศักราช 300-600 ในยุคที่ยังไม่ปรากฏรูปเคารพท้องถิ่นรับเอาอารยธรรมของอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เช่น การเผาศพ และบรรจุอัฐิในภาชนะดินเผา ความเชื่อในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และเทพนิยายรับเอาภาษาสันสกฤตและอักขระวิธีของอินเดียมาใช้ การปลงศพโดยบรรจุลงในไหทั้งโครงหรือบรรจุเพียงบางส่วนก่อนจะนำไปฝัง เช่น ที่บ้านกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา คริสต์ศักราช 200-900 พบกุนที คอสั้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบที่ออกแก้ว เมืองท่าของรัฐพูนัน อาจจะมีความสัมพันธ์กับชายฝั่งทะเล ใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางติดต่อ ยุคที่ปรากฏรูปเคารพ คริสต์ศักราช 300-600 อาณาจักรที่สำคัญได้แก่ อาณาจักรพูนัน มีการสร้างเทวรูปในศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาแพร่เข้ามายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในยุคนี้มีหลักฐานคือ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์แบบอมราวดีหรืออนุราชปุระ ที่จังหวัดนครราชสีมา ประมาณคริสต์ศักราช 500-550 พุทธลักษณะใกล้เคียงกับพบที่อำเภอสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย พบที่อาณาจักรจำปา ที่เมืองดองซอง แคว้นควังนัม ประเทศเวียดนาม สันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปกลุ่มนี้น่าจะนำเข้ามาจากแคว้นอานธระ ประเทศอินเดีย เอกสารกล่าวอีกว่า จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงปีคริสต์ศักราช 500-600 คงจะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีสุทโธ เมืองศรีสุทโธตั้งอยู่ใกล้นครจำปาศักดิ์ ระหว่างวัดภูและแม่น้ำโขง ฝั่งตรงข้ามกับนครจำปาศักดิ์ พบเทวรูปศิลา มีลักษณะใกล้เคียงกับเทวรูปในกลุ่มพนมดงรักของพูนัน อายุอยู่ในช่วงคริสต์ศักราช 550-600

พริยะ ไกรฤกษ์(2544) อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เพื่อให้ทราบถึงพื้นฐานทางศิลปะของอารยธรรมไทย มีเนื้อหาอธิบายศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 โดยใช้ศิลปะซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นในอดีตเป็นหลัก เพื่อจำแนกยุคสมัยของศิลปะในประเทศไทย กล่าวถึงปราสาทหินพิมายว่าเป็นศาสนสถานในลัทธิวัชรยานที่ใหญ่และสำคัญที่สุดในดินแดนที่เป็นประเทศไทย สร้างประมาณปี พ.ศ. 1950 มีการสร้างอโรคยศาลจำนวนมากที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สร้างขึ้น โดยใช้ศิลาแลง

ปราสาทภูมิโพน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 มีทับหลังรูปชัมไค่งสิงห์ มีวงแหวนคั่น อันเป็นลักษณะเฉพาะของทับหลังแบบสมโบร์ไพรกุก(พ.ศ. 143-1193)

ปราสาทที่สร้างขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-19 ส่วนใหญ่สร้างในลัทธิไศวะ จำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. ปราสาทสฤงหรือปราสาทชุมชน คือ เทวาลัยที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน
2. ปราสาทบรรพบุรุษ หมายถึง เทวาลัยที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลแด่บรรพบุรุษของผู้สร้าง
3. ปราสาทศิริตะ ได้แก่ปราสาทที่สร้างขึ้นบนยอดเขา เพื่อถวายแด่พระศิวะ เป็นสถานที่สำหรับบำเพ็ญพรตและเป็นที่ยารักแสงบุญ

เอกสารใช้การเปรียบเทียบศิลปะยุคสมัยกับศิลปะในประเทศเขมรและกล่าวว่าได้อิทธิพลมาจากเขมร

ศักดิ์ชัย สายสิงห์, (2547) เป็นเอกสารที่ผ่านการวิเคราะห์ตีความจากหลักฐานทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถานด้วยมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อให้ภาพของสังคมและวัฒนธรรมในอดีตได้ชัดเจนขึ้นในเรื่องศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย

ในภาคอีสานเอกสารกล่าวว่า เป็นแหล่งอารยธรรมที่มีความเจริญสูงขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ศิลปกรรมแบบทวารวดีในภาคอีสาน แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเป็นสมัยทวารวดีอย่างแท้จริง รวมพุทธศตวรรษที่ 12-15 จะร่วมสมัยกับทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย และร่วมสมัยกับศิลปะขอมสมัยก่อนเมืองนคร ส่วนใหญ่จะครอบคลุมพื้นที่อีสานใต้ อีกช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นแบบทวารวดีท้องถิ่นอีสาน รวพุทธศตวรรษที่ 14-16 ส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่อีสานเหนือ

แหล่งอารยธรรมที่สำคัญสมัยทวารวดีในภาคอีสาน บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี พบร่องรอยของปราสาทแบบสมโบรีไพรกุก คือ ทับหลัง ที่วัดสุปฏิหาราม อำเภอราษีไศลพุทธศตวรรษที่ 12 อีกขึ้นพบที่วัดสระแก้วใกล้กับแก่งสะพือ จังหวัดอุบลราชธานี ศิลปะแบบไพรกเมง มีลักษณะลายสัมพันธ์กับงานประติมากรรมทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณรอบอ่าวไทย ปราสาทภูมิโพน (ภูมิโปน) ซึ่งถือกันว่าเป็นหลักฐานทางสถาปัตยกรรมขอมสมัยก่อนเมืองพระนครที่เก่าที่สุดในประเทศไทย ลวดลายหน้าบันมีความสัมพันธ์กับศิลปะทวารวดีในภาคกลางและในอินเดียสมัยคุปตะเป็นอย่างมาก อายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 12 บริเวณตอนกลางลุ่มแม่น้ำมูล บ้านฝ้าย อำเภอลำปลายมาศและอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบพระพุทธรูปนาคปรกแบบทวารวดี เป็นทวารวดีรุ่นเก่า ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ประกอบกับบ้านเมืองฝ้ายมีลักษณะเป็นเมืองโบราณ มีแผนผังเดียวกับเมืองทวารวดีในภาคกลาง แสดงให้เห็นว่ามีการนับถือพุทธศาสนา คงได้รับมาจากทวารวดีภาคกลางหรือทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ขุดพบพระพุทธรูปและรูปเคารพอื่นๆ พบว่ามีอิทธิพลของ

ศิลปะแบบศรีวิชัย ศิลปะขอมแบบไพรกเมงจนถึงกุลเลน อายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 บ้านโดนด ตำบลโดนด อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา บริเวณนี้มีชุมชนโบราณตั้งอยู่ พบพระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร ร่วมสมัยกับบ้านฝ้าย ชุมชนนี้น่าจะนับถือพุทธศาสนาหายาน เมืองพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบหลักฐานชุมชนในสมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 12 เมืองพิมายได้รับการสร้างใหม่ในสมัยหลัง บริเวณตอนต้นของแม่น้ำมูล เมืองเสมา ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบสถูปเจดีย์หลายแห่ง ฐานและชิ้นส่วนพระพุทธรูปสมัยทวารวดีและเสมาหินมีเสาปักที่วัดเสมารามเป็นแบบทวารวดี เป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนา มีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 13 พบหลักฐานสำคัญคือจารึกที่บ่ออีกา เป็นภาษาสันสกฤตและภาษาขอม สมัยก่อนเมืองพระนคร จารึกกล่าวถึงอาณาจักรศรีจนาศะ พ.ศ.1480 บริเวณหินโคน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พบเสมาหินและเสมาหิน มีจารึกภาษาสันสกฤตอักษรขอมรุ่นเก่า อายุในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 กล่าวถึงกษัตริย์พื้นเมืองได้สร้างเสมาหิน 4 หลัก ถวายพระพุทธรูป เพื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นศรีจนาศะ ช่วงแรกคงนับถือพุทธศาสนา ก่อนที่ศาสนาพราหมณ์จะเข้ามาภายหลัง บริเวณลุ่มน้ำชีในจังหวัดชัยภูมิ หนองหินตั้งและบ้านโนนซ้อง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ พบเสมาหลายแห่ง มีจารึกหลักหนึ่งได้กล่าวถึงนามชัยสิงหรวมน์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 พระพุทธรูปปางมารวิชัย แสดงปางด้วยพระหัตถ์ซ้าย ที่วัดภูพระ จังหวัดชัยภูมิ มีลักษณะเป็นท้องถื่น

เอกสารสรุปว่า กลุ่มชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี เป็นส่วนหนึ่งของแคว้นเจนละ ซึ่งมีเมืองหลวงคือ อีสานปุระ อาณาจักรศรีจนาศะ อยู่บริเวณที่ราบสูงโคราช ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศกัมพูชา แต่มีอายุเริ่มขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 หรือก่อนหน้านั้น มีอิทธิพลเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 15 มีการนับถือพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

นิคม จารุมณี (2521) เป็นเอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์อีสาน เกี่ยวกับวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มแม่น้ำชี

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กล่าวถึง อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 ว่า ได้รับอารยธรรมในด้านศาสนา ลัทธิการปกครอง ตลอดจนชนบประเพณีบางอย่างจากอินเดีย สองทาง ทางแรก จากภาคกลางของประเทศไทย ทางช่องเขาในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ ดงพญาเย็นและพนมดงรัก ทางที่สอง จากบริเวณบ้านเมืองปากแม่น้ำโขง ทางใต้ตะวันออกในเขตกัมพูชาและประเทศเวียดนามตามแม่น้ำโขง วัฒนธรรมจากภาคกลางเป็นวัฒนธรรมทวารวดี ศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธรูปศาสนา ส่วนที่ผ่านทางลำแม่น้ำโขง เนื่องในศาสนาพราหมณ์จากแคว้นเจนละซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดภูในแขวงเมืองจำปาศักดิ์ กล่าวถึงเสมาอีสานว่าดินแดนภาคอีสาน เคยมีวัฒนธรรมเก่าแก่เป็นของ

ตนเองมาก่อน ความเป็นมาของเสาหินแต่เดิมคงเป็นเรื่องหินตั้ง เป็นประเพณีลัทธิเนื่องในการนับถือบรรพบุรุษ ต่อมาในสมัยทวารวดี พุทธศาสนาคติหินยานเข้ามา ในสมัยแรกไม่มีใครนิยมสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นบูชา ส่วนมากจะปักเสมาหินรอบๆ เนินดินหรือเป็นหลักเขตบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคุณค่าทางศิลปกรรมมาก ในเวลาต่อมาคือสมัยลพบุรีจะมีอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรม จากอาณาจักรกัมพูชาแพร่หลายเข้ามาผสมผสาน

ได้กล่าวถึงตำนานอุรังคธาตุกับความคิดคำนึงทางโบราณคดีว่ามีความสำคัญ บอกถึงประวัติการโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชน การแพร่ของพระพุทธศาสนาแถบลุ่มแม่น้ำโขง

สุจินต์ วงษ์เทศ(2545) เอกสารรวบรวมบทความที่เกี่ยวกับรัฐศรีจนาศะ รัฐอิสระที่ราบสูงเอาไว้ ด้านภูมิศาสตร์ ประติมากรรม หลักฐานที่พบและข้อสันนิษฐานของนักวิชาการดังนี้

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ กล่าวว่า พื้นที่ของภาคอีสานทางทิศใต้ติดต่อกับอาณาจักรขอม โดยมีเทือกเขาพนมดงรักและเทือกเขาสันทาแบ่งเป็นเส้นแบ่ง เดิมชุมชนมีวัฒนธรรมร่วมสมัยกับทวารวดี เมื่ออาณาจักรขอมโบราณในประเทศกัมพูชาได้รับวัฒนธรรมอินเดียทางทะเลและมีพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมโบราณ วัฒนธรรมขอมเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในดินแดนลุ่มแม่น้ำมูลและเป็นวัฒนธรรมที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือพุทธศาสนานิกายมหายาน พื้นที่ภาคอีสานในแถบลุ่มแม่น้ำมูลนี้ เต็มไปด้วยโบราณวัตถุสถานที่เรียกว่า ศิลปะแบบลพบุรี แสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมโบราณอย่างชัดเจน วัฒนธรรมขอมโบราณในที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลน่าจะมีเมืองพิมายเป็นศูนย์กลาง

จิรา จงกล กล่าวว่า อาณาจักรศรีจนาศะ อาจจะตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงโคราช อาจมีบริเวณครอบคลุมแหล่งโบราณคดีทั้งสามแหล่ง คือ บ้านฝ้าย อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ บ้านโหนด อ.โนนสูง จ.นครราชสีมาและ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ คือมีอาณาเขตจากนครราชสีมาถึงบุรีรัมย์

มยุรี วีระประเสริฐ กล่าวว่า พระพุทธรูปนอนองค์ใหญ่ สลักจากศิลา ธรรมจักรศิลาขนาดใหญ่ รวมทั้งชิ้นส่วนของเสารองรับพระธรรมจักรด้วย ทั้งหมดพบอยู่ในบริเวณที่เป็นวัดเสมาธรรมจักรในปัจจุบัน มีรูปแบบศิลปะแบบทวารวดีที่มีอิทธิพลพื้นเมืองปะปนอยู่ค่อนข้างมาก พบซากปรักหักพังของโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาอยู่ 9 แห่ง มีทั้งเจดีย์ วิหารและอุโบสถ แสดงให้เห็นว่าศาสนาพุทธคงจะเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 หรือ 13 เป็นต้นมา หลักฐานที่เกี่ยวข้องเนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่พบมี ปราสาทเมืองแขกและปราสาทโนนกู่ ซึ่งเป็นโบราณสถานแบบเขมร คล้ายกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ ราวๆ กลางพุทธศตวรรษที่ 15

ชลิต ชัยครรชิต เมืองเสมาและกลุ่มลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน มีความสัมพันธ์พัฒนาการทางวัฒนธรรม รับวัฒนธรรมทวารวดีจากที่ราบลุ่มภาคกลางผ่านจากที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำ

ปาสัก เข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนโดยผ่านเส้นทางลำน้ำลำตะคอง เมืองเสมาจึงเป็นศูนย์กลางแห่งแรกประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 ในช่วงเวลาเดียวกันวัฒนธรรมเจนละ หรือเขมรโบราณสมัยก่อนเมืองพระนครได้แพร่ขยายเข้าสู่ภูมิภาคตามเส้นทางลุ่มแม่น้ำมูล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นพื้นที่สองวัฒนธรรม โดยมีเมืองเสมาเป็นศูนย์กลาง เชื่อมระหว่างที่ราบลุ่มภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อมต่อไปยังลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ลุ่มแม่น้ำชี ราวพุทธศตวรรษที่ 15 โบราณสถานที่อยู่กลางเมืองเสมาจึงถูกปรับเปลี่ยนจากพุทธสถานเป็นเทวสถาน ศาสนาพราหมณ์ไศวนิกาย มีการสร้างทั้งเทวรูปและพระพุทธรูป

สรุป เมืองเสมาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีจนาศะ ที่มีพัฒนาการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและรับวัฒนธรรมทวารวดี ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 15 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายได้เข้ามาแทนที่ แต่ศรีจนาศะยังคงเป็นบ้านเมืองอิสระที่อยู่ภายนอกเขตอาณาจักรเขมรโบราณ โดยในช่วงนี้ได้ปรับเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทมาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์ไศวนิกาย และกล่าวอีกว่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เมืองพิมายได้พัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลาง มีบทบาทแทนการตั้งราชวงศ์มหัศจรรย์ ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับอาณาจักรเขมรโบราณสมัยเมืองพระนคร ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจากการแต่งงานและการขยายอำนาจทางการเมือง ระหว่างพิมายและอาณาจักรเขมรโบราณ นับตั้งแต่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545-1593) ผู้สร้างปราสาทหินพิมาย พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1656-1688) ต่อเนื่องมาจนถึงการสร้าง อโรคยาศาลาและที่พักคนเดินทางจากเมืองพระนครถึงเมืองพิมายในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1760) หรือจากพุทธศตวรรษที่ 16-18

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2543) ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย ลังกา ขวา จาม ขอม พม่า ลาว เอกสารใช้เป็นตำราเรียนในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง กล่าวถึงวิวัฒนาการจากประเทศอินเดีย มาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง ขวา จาม และขอม วิวัฒนาการของศิลปะขอมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 แบ่งเป็น 14 สมัย

1. สมัยพนมดง ราว พ.ศ. 1100-1150
2. สมัยสมโบร์ ราว พ.ศ. 1150-1200 ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกนรรมันที่ 1
3. สมัยไพรกเมง ราว พ.ศ. 1200-1250
4. สมัยกำแพงพระ ราว พ.ศ. 1125-1350
5. สมัยกุเลน ราว พ.ศ. 1350-1400 ตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2
6. สมัยพระโค ราว พ.ศ. 1400-1450 ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกนรรมันที่ 1

7. สมัยบาเค็ง	ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 15 ตรงกับสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1
สร้างเมืองพระนคร
8. สมัยเกาะแกร์	ราว พ.ศ. 1450-1500 ตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 4
9. สมัยแปรรูป	ราว พ.ศ. 1500 ตรงกับพระเจ้าราเชนทรวรมัน
10. สมัยบันทายสีรี	ราว พ.ศ. 1500-1550
11. สมัยคลัง	ราว พ.ศ. 1500-1550
12. สมัยบาปวน	ราว พ.ศ. 1550-1650 ครั้งแรกตรงกับสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1
13. สมัยนครวัด	ราว พ.ศ. 1650-1700 ตรงกับสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2
14. สมัยบายน	ราว พ.ศ. 1700-1750 ตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ศิลปะลาว ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 พุทธศาสนาแพร่เข้ามายังแถบเมืองเวียงจันทร์ ศาสนาพราหมณ์เข้ามาทางทิศใต้ก่อนสมัยการสร้างเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา คือในแถบ แคว้นจัมปาศักดิ์ ได้แก่ ศาสนสถานคือวัดภู ซึ่งต่อมาจะถือกันว่าเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของประเทศกัมพูชาสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร ลักษณะสถาปัตยกรรม มีเจดีย์หรือธาตุหลายแบบ แบบยอดสอบแต่เชิงกว้าง(แบบพระธาตุพนม) เป็นแบบที่แพร่หลายที่สุด วิหารคล้ายแบบ ล้านนาไทย แบบอยุธยาและรัตนโกสินทร์ แผนผังมี 3 แบบ คือ มีห้องใหญ่ห้องเดียว แบบที่เป็นห้องใหญ่และมีมุขอยู่ทางด้านหน้าและแบบที่เป็นห้องใหญ่มีระเบียงล้อมรอบ

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์(2537) ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอารยธรรมร่วมแบบเขมรในประเทศไทย แสดงความสัมพันธ์กับอารยธรรมเขมรในประเทศกัมพูชา นิยามความหมายของศิลปกรรมแบบเขมรที่ปรากฏในดินแดนประเทศไทยขึ้นใหม่แทนที่ศิลปะสมัยลพบุรีหรือศิลปะเขมร ประการสุดท้าย แก้ไขชื่อรวมทั้งการกำหนดรูปแบบและอายุเวลาของศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา จากเดิมที่นักวิชาการชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ดำรงขึ้น กล่าวถึงการตั้งชุมชนภายใต้วัฒนธรรมร่วมแบบเขมรในประเทศไทยว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ปรากฏวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์ที่สำคัญสองวัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมร่วมแบบเขมร ปรากฏชุมชนในวัฒนธรรมร่วมแบบเขมรค่อนข้างหนาแน่นในเขตอีสานใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลมากกว่าแถบลุ่มแม่น้ำชี และกล่าวว่าราชวงศ์มหิธรปุระเป็นราชวงศ์ที่มีกำเนิดในดินแดนประเทศไทยและครอบครองดินแดนประเทศไทยตั้งแต่ราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 17 มีกษัตริย์ที่ทรงมีอำนาจหลายพระองค์ เริ่มตั้งแต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 6 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราชวงศ์มหิธรปุระ เป็นผู้สร้างสรรค์โบราณสถานที่สำคัญ 3 แห่ง คือ ปราสาทหินพิมายและ

ปราสาทพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นร่วมสมัยควบคู่กับศิลปะเขมรในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

วรรณวิภา สุเนตต์ตา(2548) นำเสนอเรื่องราวผ่านแนวคิดในการเชื่อมโยงคติทางพุทธศาสนา ระบบการปกครองและงานศิลปกรรมเข้าด้วยกัน เกิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมโดยใช้หลักฐานศิลปกรรมในพุทธศาสนamahayana และลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ในเรื่องเมืองพิมาย กล่าวว่า ตรงกับในจารึกเขมรหลายหลัก คือ วิจารณ์ปุระ เดิมเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นศูนย์กลางการปกครองและพุทธศาสนา mahayana ในดินแดนแถบนี้ มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมร จนถึงในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีเส้นทางติดต่อสู่เมืองพระนคร มีที่พักคนเดินทางหรือธรรมศาลา ตามเส้นทางนี้ถึง 17 แห่ง อ้างของบัวเชอร์ลีเยร์ว่า รูปทรงส่วนยอดของปราสาทหินพิมายเป็นต้นแบบให้กับปราสาทนครวัด และอาจให้อิทธิพลแก่พุทธศาสนา mahayana ที่เมืองพระนครไม่มากนักน้อย

การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว โดยบริษัทมรดกโลก จำกัด พ.ศ. 2535 เป็นเอกสารศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ศึกษาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีที่มีรูปแบบศิลปกรรมฝีมือช่างเขมรโบราณในอีสานล่างและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การศึกษาศักยภาพมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร ขั้นตอนที่สองประเมินศักยภาพโบราณสถานด้วยการออกสำรวจภาคสนาม ขั้นตอนที่สามประเมินศักยภาพและจัดลำดับความสำคัญ เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวและคู่มือนำเที่ยว การประเมินศักยภาพขั้นต้นจากสภาพโบราณสถาน สภาพแวดล้อม เส้นทางคมนาคม ความสะดวกปลอดภัยสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึก 2 แบบ คือ แบบประเมินศักยภาพ มีเกณฑ์คือคุณค่าทางด้านวิชาการ สภาพปัจจุบัน สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานของการท่องเที่ยว แบบบันทึกข้อมูลวิชาการทางโบราณคดี นำมาจัดลำดับศักยภาพที่สามารถจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

การศึกษาเน้นแหล่งโบราณคดีที่มีรูปแบบศิลปกรรมฝีมือช่างเขมรโบราณในอีสานล่างและภาคตะวันออก โดยการประเมินศักยภาพเพื่อจัดและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รลิกา อังกูรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาสถานการณ์และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เป็นสื่อกลางในการ

ถ่ายทอดความเป็นชนชาติไทย และศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ โดยทำการศึกษาจากกลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ จังหวัดกาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา สุราษฎร์ธานี ภูเก็ตและจังหวัดนนทบุรี เครื่องมือใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณใช้คำถามแบบจัดลำดับ ผลการวิจัยพบว่าเป็นที่นิยม รูปแบบส่วนใหญ่ เกี่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีและการเที่ยวชมความงดงามของศิลปหัตถกรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ปัญหาที่พบมีด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย ขาดงบประมาณในการปรับปรุง การกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในบางแห่ง ปัญหาบุคลากรและการจัดการ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรม ในแต่ละจังหวัดมีศักยภาพโดดเด่นใกล้เคียงกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่าส่วนใหญ่ยังไม่มีการบริหารจัดการตนเองในองค์การบริหารส่วนตำบล

เรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จังหวัดปทุมธานี ธันยา นวลละออง (2547) การศึกษามีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ ศึกษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม ศึกษาปัญหาข้อจำกัดและการจัดกลุ่มค่าความสำคัญของแหล่งศิลปวัฒนธรรม ศึกษาศักยภาพของตลาดการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม เสนอแนะแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งศิลปวัฒนธรรม เครื่องมือใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและทัศนกลุ่มตัวอย่าง 5 กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนในพื้นที่ศึกษา กลุ่มนักท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นนทบุรี กลุ่มบริษัทนำเที่ยว เพื่อต้องการทราบข้อมูลด้านอุปสงค์การท่องเที่ยว ปัญหาและความคิดเห็นในการพัฒนาพบว่าอุปสงค์การท่องเที่ยวจากกลุ่มเป้าหมายและบริษัทนำเที่ยวอยู่ในระดับค่อนข้างสูง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มวัดและชุมชนริมแม่น้ำ รองลงมาคือกลุ่มแหล่งโบราณคดี กลุ่มเมืองสามโคกและกลุ่มเมืองปทุมธานี การศึกษาความพร้อม ปัญหา ศักยภาพ พบว่ามีศักยภาพโดยมีองค์ประกอบด้านการเข้าถึง ด้านอุปสงค์การท่องเที่ยวและด้านจิตภาพของแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนามีปัญหาด้านงบประมาณและระยะเวลา โดยมีการประเมินเป็นสามช่วง ช่วงแรกคือกลุ่มวัดและชุมชนริมแม่น้ำเน้นการท่องเที่ยวทางน้ำเป็นหลัก ช่วงที่สองตอนต้นคือกลุ่มเมืองปทุมธานี โดยเน้นการปรับปรุงทัศนียภาพและพัฒนาเป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยวหลัก การพัฒนาช่วงที่สองปลายคือกลุ่มเมืองสามโคก โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวมอญ และการพัฒนาช่วงสุดท้ายคือ

กลุ่มแหล่งโบราณคดี โดยเน้นเรื่องโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งการจัดสร้างอุทยานประวัติศาสตร์

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนผู้ไทยบ้านโพน สุรศักดิ์ พิมพ์เสน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ศักยภาพความพร้อมต่างๆ 6 ด้าน คือ ขนบธรรมเนียมในรอบหนึ่งปี ด้านวัฒนธรรมการผลิตผ้าไหมแพรวาด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้านรูปแบบของการท่องเที่ยว ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก และแหล่งท่องเที่ยวเสริมอีก 2 แหล่งคือ หลุมขุดค้นศูนย์วิจัยและพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูค้อ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นศักยภาพที่จะเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว กลุ่มประชากร 3 กลุ่มคือ ประชากรในหมู่บ้านโพน สำนักงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่และพระสงฆ์ในแหล่งท่องเที่ยวเสริม วิธีการวิจัยเริ่มจากการศึกษาภาคเอกสาร ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ทำโฟกัสกรุป สัมภาษณ์ สังเกต พบว่ามีประวัติศาสตร์ของชุมชน ด้านวัฒนธรรมมีลักษณะยึดมั่นในกลุ่มชนเผ่าของตน มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ ผลการวิจัยพบศักยภาพมีความพร้อมในด้านวัฒนธรรมเฉพาะตนเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของชาวบ้านโพน ถือเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ

ศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไท-ลาว สุวิทย์ จิระมณี (2545) เป็นเอกสารเรียบเรียงจากผลการวิจัยเชิงสำรวจภาคสนาม เอกสารชิ้นต้นจากหนังสือผูกโบราณ ศิลปินอีสาน การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ กล่าวว่าชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมไท-ลาว คือกลุ่มคนไทยพูดภาษาอีสาน ซึ่งเป็นบรรพบุรุษส่วนใหญ่ของคนอีสานมาช้านาน จนได้มีการสร้างสรรค์และสั่งสมผลงานศิลปะสถาปัตยกรรม ที่มีเอกลักษณ์พื้นถิ่น เกิดจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมเดิม ที่นำมาพร้อมการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในระยะหลังได้รับอิทธิพลภาคกลางและวัฒนธรรมเมือง ภูหลังของชาวอีสานพบหลักฐานทางโบราณคดีของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี วัฒนธรรมทวารวดีพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีคติการทำเสมาหิน วัฒนธรรมขอมหรือเขมรราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 บริเวณพื้นที่อีสานใต้มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเจนละ เรียกกันโดยทั่วไปว่าเขมรต่ำจึงทำให้บริเวณอีสานใต้หรือบริเวณเขมรสูง ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานีบางส่วน มีการสร้างปราสาทอิฐ ปราสาทศิลาแลง ปราสาทหิน วัฒนธรรมไท-ลาว เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมขอมที่อ่อนตัวลงขยายและกระจายอิทธิพลไปแถบแอ่งสกลนครก่อนเข้าสู่แอ่งโคราช การอพยพเข้ามาของกลุ่มพระวอ พระตา ตั้งชุมชนที่เมืองอุบลและเมืองยโสธร กลุ่มพระยาแลมาตั้งบริเวณเมืองชัยภูมิในพุทธศตวรรษที่ 22-23 มีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งเมืองหนึ่งไปอีกแหล่งหนึ่ง บางแห่ง

ปรากฏศาสนสถานอยู่ เมื่อเข้ามามีการดัดแปลงโบราณสถานเดิมหรือไม่ก็มีการตกแต่งใหม่ให้สอดคล้องกับคตินิยมตามความเชื่อของตน ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญคือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ จะมีความเกี่ยวพันกับการทำบุญเลี้ยงพระหรือศาสนาอยู่ด้วย ลักษณะหมู่บ้านกับการตั้งถิ่นฐาน มีการตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ตามถนนและริมหนองน้ำหรือตามแนวแม่น้ำลำคลอง ครอบครัวยุคนี้เป็นระบบเครือญาติ ครอบครัวขยาย วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชน มีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม การบวชเรียน ในบริเวณวัดพระธาตุหมายถึงสิ่งก่อสร้างประเภทสถูปเจดีย์ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านนับถือกราบไหว้บูชา เอกสารให้ภาพรวมของศิลปวัฒนธรรม ภูมิหลังของชาวอีสานในวัฒนธรรมไท-ลาวและลักษณะบ้านเรือน สืบสืบว่ามีลักษณะอย่างไร

2.8 สรุป

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่าพื้นที่อีสานใต้มีอารยธรรมที่สะสมมายาวนาน ตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการต่อเนื่องจากสมัยศิลปะทวารวดีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรโบราณ ที่มีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะกลุ่มไท-ลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาที่วัฒนธรรมเขมรโบราณอ่อนตัวลง ในปัจจุบันจึงปรากฏศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่อีสานใต้มีลักษณะผสมผสานระหว่างไท-ลาวและเขมร โดยศิลปวัฒนธรรมเขมรจะเห็นได้จากปราสาทหิน โบราณสถานต่างๆ ศิลปวัฒนธรรมไท-ลาว เห็นได้จากศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิต ในด้านงานวิจัยเอกสารที่ทำการศึกษาค้นคว้าจะเน้นในด้านวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเกี่ยวกับปราสาทหินอันเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยแบบเขมร จึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและการประเมินศักยภาพ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

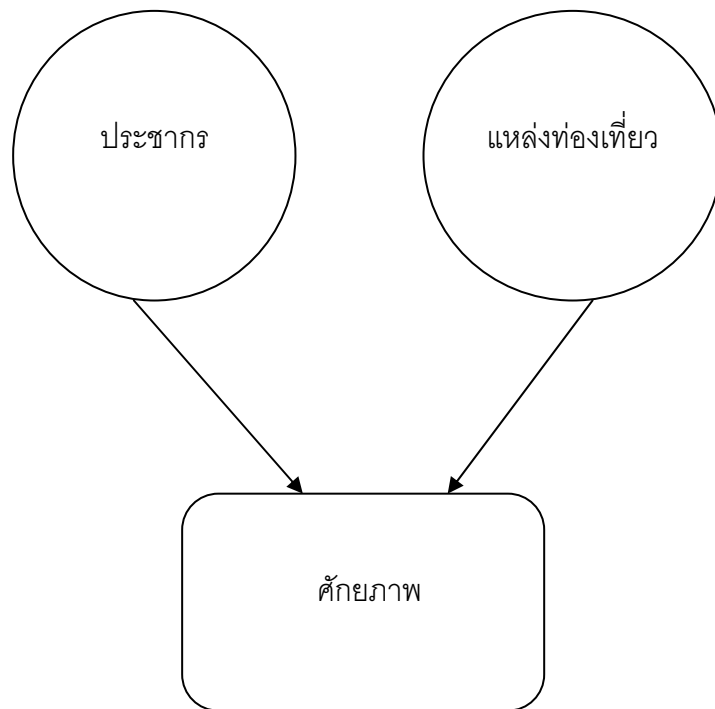
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

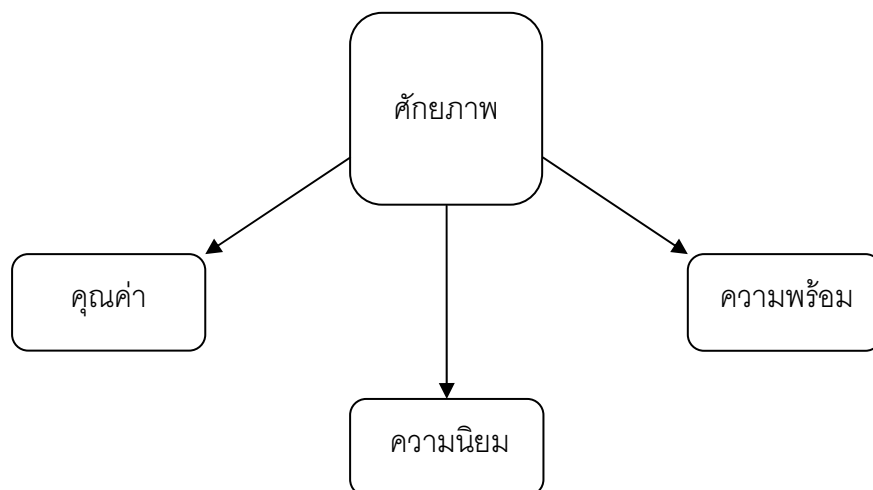
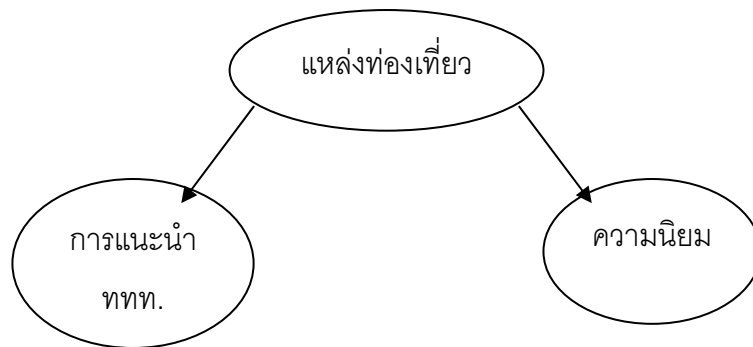
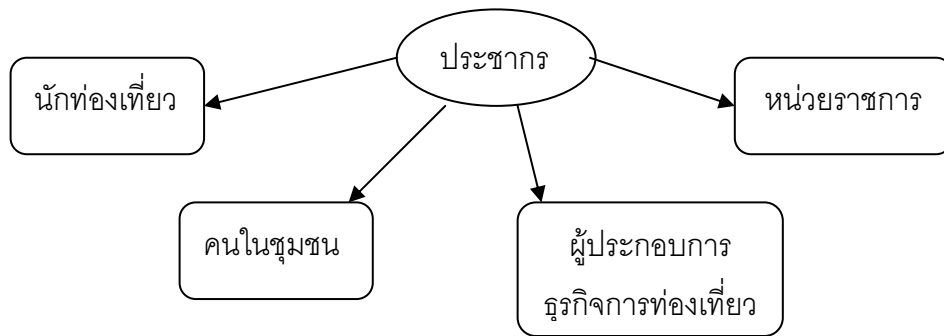
ในบทนี้จะกล่าวถึงวิธีการดำเนินการวิจัยตั้งแต่วัตถุประสงค์ของการศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ กลุ่มประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

การท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ส่วนใหญ่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมคือ การท่องเที่ยวชมปราสาทหิน อาจเนื่องมาจากในเขตอีสานใต้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมขอมโบราณ ซึ่งลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นปราสาทหินถือว่าเป็นผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆในพื้นที่ที่สามารถนำมาเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวและเชื่อมโยงกันเป็นบริบททางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ที่มีความหลากหลายน่าสนใจ อันเนื่องมาจากพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่เอง การวิจัยนี้เป็นการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศึกษาพัฒนาการการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยวจากการแนะนำของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพและกลุ่มประชากรตัวอย่างในแต่ละจังหวัดเป้าหมาย ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยเลือกลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต เพื่อเป็นแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อีสาน

ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดในการปฏิบัติด้านประชากร แหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพ

3.3 ระเบียบและวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอีสานใต้และประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ สถานที่ในการเก็บข้อมูล พิจารณาการค้นคว้าจากภาคเอกสาร ความนิยมของนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้และสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต จากแบบสอบถามความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้จำนวน 100 ชุดและแบบสอบถามประเมินศักยภาพจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 600 คน ตามสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดใน 6 จังหวัดอีสานใต้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามประเมินศักยภาพทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ด้านความนิยมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาปรับปรุงและเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจัดเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนคือ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ได้สัมผัส ได้รับประสบการณ์ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยเน้นองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 3 ประการหรือ 3 A's (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 28-29) คือ มีสิ่งดึงดูดใจมีเส้นทางขนส่งเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวก หลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยว เพื่อจัดลำดับความสำคัญมี 5 ด้าน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 30-32) คือ ด้านกายภาพ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความปลอดภัย ด้านความเปราะบางของสิ่งแวดล้อม

สถิติเน้นตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ คือ สถิติบรรยาย ที่มุ่งเน้นการบรรยายลักษณะของข้อมูลที่มีอยู่ (สุชาติ บวรกิตติวงศ์, 2548: 45) ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ นิยมใช้แบบวัดแบบประเมินค่า (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2549: 125) เป็นแบบประเมินค่าแบบเปรียบเทียบเฉพาะคำถามด้วยข้อ ความกำหนดคำตอบอาจเป็น 3 คำตอบ 5 คำตอบหรือ 7 คำตอบ (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2549: 142) จำนวนคำตอบของการวิจัยนี้กำหนดไว้ 3

คำตอบ เพื่อไม่ให้เป็นการเสียเวลากับนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเพราะนักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจกับแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้คำมาก ปานกลาง น้อยและมี ไม่มี

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงระดับความชอบ ความคิดเห็น โดยกำหนดความต่างของระดับของข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการประมวลผลข้อมูลทางสถิติในแต่ละข้อ เป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง แต่ละจังหวัด และสรุปเป็นภาพรวมในพื้นที่อีสานใต้

3.4 วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลภาคเอกสารเพื่อวิเคราะห์บรรยายให้เห็นทิศทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลภาคเอกสารที่มีการศึกษาได้จาก Web-Site ต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น และจากการติดต่อศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวประจำจังหวัดในอีสานใต้และการออกภาคสนามสำรวจพื้นที่เบื้องต้น การวิเคราะห์โดยนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบและคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ พร้อมรายละเอียดเนื้อหาของแหล่งท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 600 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินในตอนที่ 2 ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ข้อที่ 1,2 และ 3 เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อจัดระดับจากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการแจกแบบสอบถามในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดละ 5 แห่งๆละ 20 ชุด รวม 600 ชุด โดยแจกแล้วเก็บคืนโดยกลุ่มผู้วิจัยดูแลการเก็บข้อมูลในทุกพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรมทางสถิติคือ โปรแกรม SPSS เป็นข้อมูลทางสถิติเชิงคุณภาพ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ในด้านต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ด้านคุณค่า ด้านความนิยมและด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ของแต่ละจังหวัดจังหวัดและภาพรวมของอีสานใต้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพจากแบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อย เสนอแนวทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน จากความใกล้เคียงของพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการร่วมกัน สร้างบริบทเป็นเนื้อหาร่วมกันทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อพึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งสู่ความยั่งยืน

3.5 สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารด้านพัฒนาการท่องเที่ยว ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวประจำภาคและประจำจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด นำข้อมูลมาจัดกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
2. ออกสำรวจพื้นที่เบื้องต้นและเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามนักท่องเที่ยวความนิยมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จำนวน 100 ชุด
3. สร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและทดสอบ
4. ออกเก็บข้อมูลภาคสนามและดำเนินการจัดเก็บในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนจากนักท่องเที่ยวและประชากรในพื้นที่ 600 ชุด(ทาง สกว.ระบุจำนวนจากนักท่องเที่ยว 400 ชุด)

การศึกษาเพื่อหาคักยภาพเป็นแบบประเมินค่า ให้เห็นภาพรวมของศักยภาพด้านต่างๆของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้วางแผนทางในการพัฒนาศักยภาพและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

3.6 สรุป

วิธีดำเนินการวิจัยในเพื่อหาคักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ กำหนดกลุ่มประชากรเป็นนักท่องเที่ยวคนในพื้นที่ ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว และหน่วยงานราชการ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าไปประเมิน การเก็บข้อมูลเพื่อนำมาประเมินวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

4.1 บทนำ

จากการศึกษาภาคเอกสาร การสำรวจพื้นที่เบื้องต้นและการเก็บข้อมูลในพื้นที่เขตจังหวัดอีสานใต้ เมื่อนำมาประมวลผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย อันประกอบด้วย พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ และแนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน มีผลการศึกษา ดังนี้

4.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีที่ใดบ้าง

4.2.1 พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเกิดจากกระแสการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโลก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแสวงหารายได้ทางเศรษฐกิจและก่อผลดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม ในประเทศไทยแนวคิดนี้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเกิดนโยบายและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นขึ้นจากการจัดประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) นำไปสู่การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ, 2548; 11-14)

การเดินทางท่องเที่ยวในภาคอีสานเดิมเป็นการเดินทางไปในที่ต่างถิ่น เช่น การเดินทางไปเยี่ยมญาติพี่น้อง การเดินทางเพื่อไปทำบุญเกี่ยวกับศาสนา การทอดกฐิน ผ้าป่า มณัสการรอยพระพุทธรูป พระธาตุ การเดินทางเพื่อการค้าขาย เป็นต้น ในเขตพื้นที่อีสานใต้มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และด้านโบราณคดี ด้านศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ ของจังหวัดในเขตอีสานใต้ เช่น ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขายันทรังาม จังหวัดนครราชสีมา ภาพเขียนสีที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี

ปราสาทหินในจังหวัดต่างๆ งานบุญประเพณีฮีสต์ 12 ซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาและวิถีชีวิตของชาวอีสาน งานแห่เทียนเข้าพรรษา งานบุญบั้งไฟ เหล่านี้เป็นต้น

ที่ผ่านมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวตามเส้นทางวัฒนธรรมขอมโดยเน้นแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ตามสถานที่ต่างๆ ในเขตภาคอีสานที่มีรูปแบบศิลปกรรมฝีมือเขมร คือ โบราณสถานในศิลปะขอม โดยให้บริษัทมรดกโลก จำกัด ดำเนินการศึกษาเพื่อนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม(มรดกโลก,2535,คำนำ) และมีการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเส้นทางชาวมุสลิม เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมขอมโบราณ โดยมีการรวมกลุ่มจังหวัดในอีสานใต้ 4 จังหวัดประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดสุรินทร์ (www.thaisnew.com;19 พ.ค.2550)

ในแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนพบว่ามีคามพยายามเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะแลกเปลี่ยนพึ่งพากัน และพบว่าพื้นที่ในจังหวัดอีสานใต้นั้นมีความใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชามาตั้งแต่โบราณและมีพัฒนาการทางอารยธรรมร่วมกัน แต่เมื่อพิจารณาในกลุ่มชาติพันธุ์ การเคลื่อนย้ายศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกมีลักษณะการผสมผสานกันระหว่าง ไทย เขมร และลาว

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันมีการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (ฮีสต์สิบสอง) อันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทยอีสาน(ไท-ลาว) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงหมายถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากกลุ่มชนในพื้นที่ ที่มีความหลากหลาย ตามกลุ่มชาติพันธุ์และแต่ละพื้นที่ของจังหวัดในเขตอีสานใต้

4.2.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีความสำคัญ เนื่องจากอารยธรรมของพื้นที่ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคประวัติศาสตร์ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน การเคลื่อนย้าย ผสมผสานเป็นชุมชนในปัจจุบันซึ่งต่างกลุ่มชาติพันธุ์ คติ ความเชื่อ ทำให้เกิดความหลากหลายในแต่ละส่วนของพื้นที่ โดยปรากฏให้เห็นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ รวมทั้งงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ความสุนทรีย์ ได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ได้ทั้งสิ้น

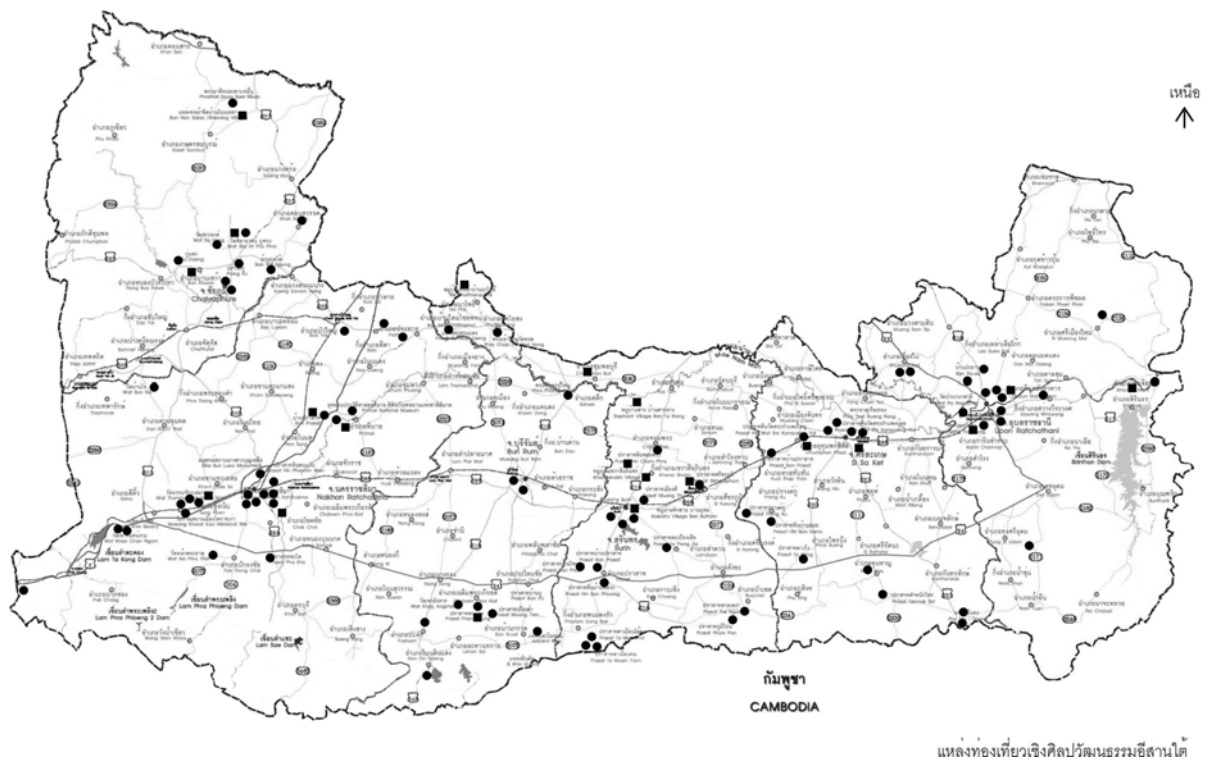
จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้น สามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิง-
ศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

4.2.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

4.2.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

ตารางที่ 4.1 แสดงขนาดพื้นที่ประชากรและพิกัดทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดในเขตภาคอีสานใต้

ลำดับ ที่	จังหวัด	ขนาดพื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	พิกัดทางภูมิศาสตร์	
				รุ้ง (N)	แวง (E)
1	นครราชสีมา	20,494	2,540,662(2542)	14° 58' 12.5"	102° 06' 11"
2	บุรีรัมย์	10,321.9	1,520,419(2542)	14° 59' 35"	103° 06' 28"
3	สุรินทร์	8,124	1,381,213(2542)	14° 52' 53"	102° 29' 43"
4	ศรีสะเกษ	8,839	1,445,939(2543)	15° 17' 05"	104° 19' 32.5"
5	อุบลราชธานี	18,906	1,782,574(2543)	15° 13' 36.5"	104° 51' 42.5"
6	ชัยภูมิ	12,778	1,126,968(2543)	15° 48' 17.5"	104° 12' 17.5"

ภาพที่ 4.1 แสดงภูมิศาสตร์ในเขตจังหวัดอีสานใต้

4.2.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

พื้นที่อีสานใต้เป็นที่ราบสูง มีลุ่มน้ำมูลและแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ มีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับประเทศลาว ทิศใต้ติดกับประเทศเขมร ทิศเหนือต่อเนื่องกับลุ่มน้ำชี และทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ โดยได้รับวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางของประเทศไทยและวัฒนธรรมขอมโบราณที่เข้ามาจากทางทิศใต้(ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมอินเดียที่ผ่านเข้ามาทางทะเล) และมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในพื้นที่นี้กับพื้นที่รอบข้าง ซึ่งปัจจุบันจะปรากฏการผสมผสานของวัฒนธรรมตามพื้นที่และกลุ่มชนที่ดำรงอยู่ จึงทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกอารยธรรมที่สำคัญของพื้นที่ดังกล่าว

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วย โบราณสถานโบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน วัด อนุสาวรีย์และพื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้นมีดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครราชสีมา

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	2477
2	ประตูปทุมพล	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	2199
3	ศาลหลักเมือง	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	2199-2237
4	ศาลเจ้าพ่อช้างเผือก	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	-
5	ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	-
6	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัยมหาวีรวงศ์	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	-
7	วัดศาลาลอย	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	2370
8	วัดศาลาทอง	-	หัวทะเล	เมือง	นครราชสีมา	-
9	วัดป่าสระวัน	-	-	-	นครราชสีมา	-
10	อนุสรณ์สถานนางสาวบุญเหลือ	-	โคกสูง	เมือง	นครราชสีมา	2529

ตารางที่ 4.2 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
11	ปราสาทพนมวัน	มะค่า	โพธิ์	-	นครราชสีมา	ราวพุทธศตวรรษที่ 15
12	วัดเทพพิทักษ์- ปุนณาราม	เขาสีเสียด- อ้า	กลางดง	-	นครราชสีมา	-
13	โบราณสถานเมืองเสมา	-	เสมา	สูงเนิน	นครราชสีมา	ราวพุทธศตวรรษ ที่ 12
14	วัดธรรมจักรเสมาราม	คลองขวาง	เสมา	สูงเนิน	นครราชสีมา	1200
15	ปราสาทโนนกู่	กกกอก	โคราข	สูงเนิน	นครราชสีมา	พุทธศตวรรษที่ 16
16	ปราสาทเมืองแขก	-	โคราข	สูงเนิน	นครราชสีมา	พุทธศตวรรษที่ 15
17	ปราสาทเมืองเก่า	-	โคราข	สูงเนิน	นครราชสีมา	1724-1763
18	วัดบ้านไร่	-	กุดพิมาน	ด่านขุนทด	นครราชสีมา	-
19	วัดหน้าพระธาตุ(วัดตะคุ)	ตะคุ	ตะคุ	ปักธงชัย	นครราชสีมา	สมัยรัชกาลที่ 3
20	ปราสาทพะโค	-	กระโทก	โชคชัย	นครราชสีมา	-
21	แหล่งโบราณคดีบ้าน ปราสาท	ปราสาทใต้	ธาร	โนนสูง	นครราชสีมา	1500-3000
22	อนุสรณ์สถานวีรกรรม ทุ่งสัมฤทธิ์	สัมฤทธิ์- ตะวันออก	สัมฤทธิ์	พิมาย	นครราชสีมา	2531
23	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย	-	-	พิมาย	นครราชสีมา	-
24	อุทยานประวัติศาสตร์ พิมาย	-	-	พิมาย	นครราชสีมา	ปลายศตวรรษที่ 16
25	ปราสาทนางรำ	นางรำ	นางรำ	พิมาย	นครราชสีมา	ราวพุทธศตวรรษที่ 18
26	ปรางค์กู่	กู่	ดอนตะหนัก	บัวใหญ่	นครราชสีมา	-
27	ปรางค์สีดา	วัดปรางค์- สีดา	สีดา	บัวใหญ่	นครราชสีมา	ราวพุทธศตวรรษ ที่ 17-18

ตารางที่ 4.3 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	ศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้	ม.ราชภัฏ-บุรีรัมย์	-	เมือง	บุรีรัมย์	-
2	พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระ- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	-	ประโคนชัย	เมือง	บุรีรัมย์	2539
3	อุทยานประวัติศาสตร์ พนมรุ้ง	ตาเป๊ก	ตาเป๊ก	เฉลิมพระ เกียรติ	บุรีรัมย์	ราวพุทธ ศตวรรษที่ 15-18
4	วัดเข้างาม	-	-	เฉลิมพระ เกียรติ	บุรีรัมย์	-
5	ปราสาทหินเมืองต่ำ	-	จระเข้มาก	ประโคนชัย	บุรีรัมย์	ราวพุทธ ศตวรรษที่ 15-17
6	แหล่งหินตัด	สายตรี3 และ 4	-	บ้านกรวด	บุรีรัมย์	-
7	แหล่งเตาโบราณ	-	-	บ้านกรวด	บุรีรัมย์	พุทธศตวรรษที่ 14-19
8	ปราสาทวัดโคกจั่ว	-	-	ปะคำ	บุรีรัมย์	พุทธศตวรรษที่ 18
9	อนุสาวรีย์เราสู้	-	-	โนนดินแดง	บุรีรัมย์	พ.ศ. 2522
10	ปราสาทหนองหงส์	-	-	โนนดินแดง	บุรีรัมย์	ราวพุทธ- ศตวรรษที่ 16
11	พระพุทธรูปใหญ่	-	-	สตึก	บุรีรัมย์	-
12	พระเจ้าใหญ่วัดหงส์	-	-	พุทไธสง	บุรีรัมย์	-
13	กุสวณแดง	ดอนหวาย	ดอนหวาย	บัวใหม่ไชย พนัน	บุรีรัมย์	ราวพุทธ- ศตวรรษที่ 17

ตารางที่ 4.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	ศาลหลักเมืองสุรินทร์	-	-	เมือง	สุรินทร์	15 มี.ค.17
2	อนุสาวรีย์พระยาสุรินทร- ภักดีศรีณรงค์	-	-	เมือง	สุรินทร์	13 เม.ย. 28
3	วัดบูรพาราม	-	ในเมือง	เมือง	สุรินทร์	ต้นกรุง- รัตนโกสินทร์
4	ปราสาทเมืองที	-	ในเมือง	เมือง	สุรินทร์	-
5	ปราสาทบ้านไพล	ปราสาท	เชื้อเพลิง	ปราสาท	สุรินทร์	ราวพุทธ- ศตวรรษที่ 16
6	ปราสาทหินบ้านพลวง	พลวง	บ้านพลวง	ปราสาท	สุรินทร์	พุทธศตวรรษที่ 16-17
7	ปราสาทตาเหมือน	หนองคันนา	ตาเมียง	พนมดงรัก	สุรินทร์	-
8	ปราสาทตาเหมือนใต้	หนองคันนา	ตาเมียง	พนมดงรัก	สุรินทร์	พุทธศตวรรษที่ 18
9	ปราสาทตาเหมือนธม	หนองคันนา	ตาเมียง	พนมดงรัก	สุรินทร์	พุทธศตวรรษที่ 16
10	ปราสาทศีขรภูมิ	-	ระวาง	ศีขรภูมิ	สุรินทร์	ราวกลางพุทธ- ศตวรรษที่ 17
11	ปราสาทตะเปียงเตีย	หมู่ 2	ไชกเหนือ	ลำดวน	สุรินทร์	สมัยอยุธยา ตอนปลาย
12	ปราสาทภูมิโปน	ภูมิโปน	ดม	สังขะ	สุรินทร์	ราวพุทธ ศตวรรษที่ 13
13	ปราสาทยายเหงา	สังขะ	สังขะ	สังขะ	สุรินทร์	-
14	ปราสาทจอมพระ	หมู่ 4	จอมพระ	จอมพระ	สุรินทร์	ราว พ.ศ.1720- 1780

ตารางที่ 4.5 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	วัดมหาพุทธาราม	-	-	เมือง	ศรีสะเกษ	สมัยขอมอายุร่วมพันปี
2	ตึกขุนอำไพพาณิชย์	ถนนอุบล	เขตเทศบาล	เมือง	ศรีสะเกษ	พ.ศ. 2468
3	พระธาตุเรืองรอง	สร้างเรือง	เมือง หน้าปล้อง	เมือง	ศรีสะเกษ	-
4	ปราสาทสระกำแพงน้อย	กลาง	ขยุง	อุทุมพรพิสัย	ศรีสะเกษ	ราวพุทธ-ศตวรรษที่ 16
6	ปราสาทสระกำแพงใหญ่	กำแพงใหญ่	สระกำแพง	อุทุมพรพิสัย	ศรีสะเกษ	ราวพุทธ-ศตวรรษที่ 16
7	ปราสาทห้วยทับทัน (ปราสาทบ้านปราสาท)	ปราสาท	-	ห้วยทับทัน	ศรีสะเกษ	ราวพุทธ-ศตวรรษที่ 16
8	ปราสาทปรางค์กู่	-	-	ปรางค์กู่	ศรีสะเกษ	สมัยขอมอายุกว่าพันปี
9	ปราสาทบ้านสมอ	ทามจาน	สมอ	ปรางค์กู่	ศรีสะเกษ	ราวพุทธ-ศตวรรษที่ 18
10	ปราสาทตาเล็ง	ปราสาท	กันทรารมย์	ขุขันธ์	ศรีสะเกษ	ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17
11	วัดป่ามหาเจดีย์แก่ง (วัดล้านขวด)	-	-	ขุนหาญ	ศรีสะเกษ	-
12	ปราสาทตาหนักไทร (ปราสาททามจาน)	ตาหนักไทร	ปักดอง	ขุนหาญ	ศรีสะเกษ	-
13	ภาพสลักนูนต่ำ ผามออีแดง	-	-	กันทรลักษณ์	ศรีสะเกษ	-
14	สถูปคู่ (พระธาตุ)	-	-	กันทรลักษณ์	ศรีสะเกษ	-
15	ปราสาทโดนตวล	ภูมิซรอล	-	-	ศรีสะเกษ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16

ตารางที่ 4.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดอุบลราชธานี

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	สวนสาธารณะทุ่งศรีเมือง	-	-	เมือง	อุบลราชธานี	สมัยรัชกาลที่ 5
2	วัดทุ่งศรีเมือง	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	สมัยรัชกาลที่ 3
3	วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง)	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2398
4	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2461
5	วัดแจ้ง	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2431
6	วัดมหาวนาราม	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2350
7	วัดบูรพาราม	-	เขตเทศบาลเมือง	เมือง	อุบลราชธานี	-
8	วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร	-	-	เมือง	อุบลราชธานี	สมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2396
9	วัดบ้านนาเมือง (วัดสระประสานสุข)	นาเมือง	-	เมือง	อุบลราชธานี	-
10	วัดหนองบัว	-	-	เมือง	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2500
11	พิพิธภัณฑสถานเปิดบ้าน ก้านเหลือง	-	ขามใหญ่	-	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2539
12	บ้านปะอาว	-	หนองขอน	-	อุบลราชธานี	มีอายุประมาณ 200 ปี
13	วัดหนองป่าพง	-	โพนโพน	วารินชำ ราบ	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2497
14	วัดปานานาชาติ	บึง หวาย	-	วารินชำ ราบ	อุบลราชธานี	-
15	วัดภูเขาแก้ว	-	-	พิบูลมัง- สาหาร	อุบลราชธานี	-

ตารางที่ 4.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
16	ธรรมาสถ์สิ่งทอศิลปนิพนธ์ ที่บ้านชีทวน	ชีทวน	ชีทวน	เขื่องใน	อุบลราชธานี	พ.ศ. 2468
17	วัดทุ่งศรีวิไล	ชีทวน	ชีทวน	เขื่องใน	อุบลราชธานี	-
18	ถ้ำพระ(ถ้ำภูหมาใน)	-	-	โขงเจียม	อุบลราชธานี	พุทธศตวรรษ ที่ 12-13
19	ถ้ำเหวสินธุ์ชัย	-	-	โขงเจียม	อุบลราชธานี	-
20	วัดถ้ำคูหาสวรรค์	-	-	โขงเจียม	อุบลราชธานี	พ.ศ.2521
21	ผาแต้ม	-	-	โขงเจียม	อุบลราชธานี	-
22	วัดภูอานนท์	ชะฮอม	-	โขงเจียม	อุบลราชธานี	-
23	ภูหล่น	-	สงยาง	ศรีเมืองใหม่	อุบลราชธานี	-
24	ปราสาทบ้านเบ็ญ	หนอง- อ้อม	หนอง- อ้อม	ทุ่งศรีอุดม	อุบลราชธานี	พุทธศตวรรษ ที่ 15-16

ตารางที่ 4.7 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดชัยภูมิ

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	อนุสาวรีย์พระยาภักดี- ชุมพล (แล)	-	-	เมือง	ชัยภูมิ	-
2	ศาลเจ้าพ่อพระยาแล	-	-	เมือง	ชัยภูมิ	-
3	วัดสระหงส์	-	นาเสียง	เมือง	ชัยภูมิ	-
4	วัดศิลาอาสน์ ภูพระ	นาไก่เขา	นาเสียง	เมือง	ชัยภูมิ	-
5	ปรางค์กู่	หนองบัว	ในเมือง	เมือง	ชัยภูมิ	พุทธศตวรรษที่ 18
6	โบสถ์บ้านกุดโง้ง	-	กุดตุ้ม	เมือง	ชัยภูมิ	พุทธศตวรรษที่ 12-15
7	กู่แดง	วัดกุดยาว	ตลาดแร้ง	บ้านเขว้า	ชัยภูมิ	ราวพุทธ- ศตวรรษที่ 16

ตารางที่ 4.7 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดชัยภูมิ(ต่อ)

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				สร้างเมื่อ
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
8	พระพุทธรูปใหญ่สมัยทวารวดี	วัดคอน-สวรค์	-	คอนสวรค์	ชัยภูมิ	ศิลปะทวารวดี
9	พระธาตุหนองสามหมื่น	แก้งคร้อ	-	ภูเขียว	ชัยภูมิ	ราวพุทธศตวรรษที่21-22

4.2.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

พื้นที่ในเขตอีสานใต้มีการสะสมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีและการดำเนินชีวิตมาตลอดจากอดีต จุดหลักที่คงอยู่คือการทำอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยธรรมชาติและใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการดำรงชีวิต คติความเชื่อมีพัฒนาการจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ ปรับเปลี่ยนตามกระแสที่เข้ามาในพื้นที่ ปัจจัยที่สำคัญในยุคประวัติศาสตร์คือการเข้ามาของศาสนาพุทธในสมัยทวารวดี และศาสนาพราหมณ์ในสมัยขอมโบราณซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนเป็นศาสนาพุทธหลังจากที่อิทธิพลการปกครองของอาณาจักรขอมเสื่อมลง การเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนเข้ามาในพื้นที่ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชนจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของพื้นที่มากขึ้นตามไปด้วย

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตประกอบไปด้วย เทศกาลงานประเพณี วิถีชีวิตและศิลปหัตถกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้นมีดังนี้

ตาราง 4.8 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดอีสานใต้

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				ช่วงจัดงาน
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
1	หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียน	ด้านเกวียน	ด้านเกวียน	โชคชัย	นครราชสีมา	-
2	ผ้ามัดหมี่ปักธงชัย	-	-	ปักธงชัย	นครราชสีมา	-
3	โฮมสเตย์บ้านปราสาท	-	ปราสาท	โนนสูง	นครราชสีมา	-
4	งานฉลองวันแห่งชัยชนะที่ สุรนารี	-	ในเมือง	เมือง	นครราชสีมา	-
5	งานแข่งเรือประเพณีพิมาย	-	พิมาย	พิมาย	นครราชสีมา	-
6	งานกินข้าวคั่วของดี เมืองสูงเนิน	นกกอก	โคราข	สูงเนิน	นครราชสีมา	-
7	เพลงโคราช	-	-	-	นครราชสีมา	ตลอดปี
8	หมู่บ้านทอผ้าไหมนาโพธิ์	-	-	นาโพธิ์	บุรีรัมย์	-
9	งานประเพณีขึ้นเขา พนมรุ้ง	ตาเป็ก	ตาเป็ก	เฉลิมพระ เกียรติ	บุรีรัมย์	15 ค่ำ เดือน 5
10	งานประเพณีแข่งเรือ	-	-	-	บุรีรัมย์	เสาร์-อาทิตย์แรก ของเดือน พฤศจิกายน
11	งานมหกรรมว่าวอีสาน	-	-	-	บุรีรัมย์	ปลาย พ.ย.-ต้น ธ.ค.
12	งานนมัสการพระเจ้าใหญ่ วัดหงส์	ศรีษะแสด	มะเพ็ญ	พุทไธสง	บุรีรัมย์	วันเพ็ญเดือน 3
13	หมู่บ้านจักสานบ้านนุทม	-	เมืองที่	เมือง	สุรินทร์	-
14	หมู่บ้านทอผ้าไหม บ้านท่าสว่าง	-	ท่าสว่าง	เมือง	สุรินทร์	-
15	เครื่องเงินและผ้าไหม บ้านเขวาสินรินทร์	-	-	เขวาสิน รินทร์	สุรินทร์	-
16	หมู่บ้านช้างบ้านตากลาง	-	กระโพ	ท่าตูม	สุรินทร์	-
17	งานแสดงของช้าง	-	-	เมือง	สุรินทร์	อาทิตย์ที่ 3 ของ เดือนพฤศจิกายน
18	งานประเพณีบวชนาคช้าง	ตากลาง	กระโพ	ท่าตูม	สุรินทร์	13-15 ค่ำเดือน 6
19	งานวันข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และมหกรรมผ้าไหมสุรินทร์	-	ระแงง	ศีขรภูมิ	สุรินทร์	อาทิตย์ที่ 3 ของ เดือนพฤศจิกายน
20	เทศกาลงานปลาไหล	-	-	ชุมพลบุรี	สุรินทร์	สัปดาห์ที่ 3 ของ เดือนธันวาคม

ตาราง 4.8 แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดอีสานใต้(ต่อ)

ลำดับ	ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง				ช่วงจัดงาน
		บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
21	งานประเพณีสัปดาห์ไทยและเทศกาลดอกกลาดวนบาน	-	-	เมือง	ศรีสะเกษ	สัปดาห์ที่ 1 ของเดือนมีนาคมของทุกปี
22	การลงช่วงวัฒนธรรมศรีสะเกษและ MINI LIGHT & SOUND ปราสาทขอมวัดสระกำแพงใหญ่	กำแพงใหญ่	สระกำแพงใหญ่	อุทุมพรพิสัย	ศรีสะเกษ	จัดเป็นช่วงรับ-นักท่องเที่ยว วันฤดูฝน
23	หม้อดินบ้านท่าช้างเหล็ก	ทุ่งศรีเมือง	-	วาริน-	อุบลราชธานี	-
24	งานเทศกาลแห่เทียนพรรษา	-	-	ขามเฒ่า	อุบลราชธานี	แรม 1 ค่ำ เดือน 8
25	งานประเพณีมหาสงกรานต์แก่งสะพือ	เทศบาลพิบูล-มังสาหาร	-	เมือง	อุบลราชธานี	เมษายนของทุกปี
26	งานเทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ	สนามกีฬาทุ่งค่าน้ำ-แซง	-	วารินชำราบ	อุบลราชธานี	กุมภาพันธ์
27	งานประเพณีไหลเรือไฟ	-	-	-	อุบลราชธานี	ออกพรรษา
28	งานแข่งขันเรือยาวประเพณี	-	-	-	อุบลราชธานี	ตุลาคม
29	ผ้าไหมบ้านเขว้า	-	-	บ้านเขว้า	ชัยภูมิ	-
30	แหล่งทอผ้าชิตบ้านโนนเสลา	หมู่ 6	หนองตูม	ภูเขียว	ชัยภูมิ	พ.ศ. 2521
31	งานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อ-พระยาแล	-	-	เมือง	ชัยภูมิ	12-20มกราคมของทุกปี
32	งานประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อพระยาแล	ศาลหนองปลาเฒ่า	-	เมือง	ชัยภูมิ	จันทร์แรกของเดือนพฤษภาคมของทุกปี
33	งานแห่เทียนเข้าพรรษา	เทศบาลเมืองชัยภูมิ	-	เมือง	ชัยภูมิ	ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 8 ประมาณเดือนกรกฎาคม
34	ประเพณีรำผีฟ้า	นาไก่เขา	นาเสียง	เมือง	ชัยภูมิ	13-15 ค่ำ เดือน 5 (เมษายน)
35	งานบุญเดือนสี่	-	-	คอนสาร	ชัยภูมิ	1-3 ค่ำ เดือน 5 (กลางเดือนมีนาคม)

จากตารางที่ 4.2-4.8 พบว่า ในเขตอีสานใต้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจำนวน 137 แห่งโดยแบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 102 แห่งและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต 35 แห่ง ซึ่งแต่ละจังหวัดจะมีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวมากน้อยแตกต่างกันไป โดยจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมากที่สุดคือ จังหวัดนครราชสีมา (34 แห่ง) รองลงมาคือ จังหวัดอุบลราชธานี(30 แห่ง) สุรินทร์(22 แห่ง) บุรีรัมย์(18 แห่ง) ศรีสะเกษ(17 แห่ง)และชัยภูมิ(16แห่ง) ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อีสานใต้	จำนวนแหล่งท่องเที่ยว						รวม
	นครราชสีมา	บุรีรัมย์	สุรินทร์	ศรีสะเกษ	อุบลราชธานี	ชัยภูมิ	
ทางประวัติศาสตร์	27	13	14	15	24	9	102
ทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต	7	5	8	2	6	7	35
รวม	34	18	22	17	30	16	137

4.2.3 การเลือกสถานที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว

จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้น ทำให้ทราบแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและล้วนมีความน่าสนใจ แต่ด้วยข้อจำกัดในการทำวิจัย ผู้วิจัยจึงเลือกเพียงจังหวัดละ 5 แหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น(สกว.กำหนดอย่างน้อย 3 สถานที่)เพื่อเป็นตัวแทนในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

โดยใช้แบบสอบถามความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จำนวน 100 ชุด(ดูภาคผนวก)เลือก 3 แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 2 แห่งและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต 1 แห่ง โดยเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมที่สุดและมีความสะดวกในการเก็บข้อมูล 3 ลำดับแรก และใช้การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและการสำรวจภาคสนามโดยผู้วิจัยเลือกอีก 2 แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจแต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว โดยแสดงผลการเลือกดังตาราง 4.10

ตารางที่ 4.10 แสดงความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

จังหวัด	ลำดับที่	สถานที่	จำนวนผู้ที่เคยไป	หมายเหตุ
นครราชสีมา	1	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	91	ทางประวัติศาสตร์
	2	อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	75	ทางประวัติศาสตร์
	3	หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน	66	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯ
	4	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย	45	เลือกโดยผู้วิจัย
	5	วัดศาลาลอย	42	เลือกโดยผู้วิจัย
	6	ศูนย์หัตถกรรมผ้าไหม อ.ปักธงชัย	36	
	7	ปราสาทพนมวัน	30	
	8	งานแข่งเรือประเพณีพิมาย	28	
	9	ปราสาทเมืองเก่า	21	
	10	พระนอนเมืองเสมา อ.สูงเนิน	20	
	11	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิรุณ	15	
		ปราสาทเมืองแขก	15	
	12	แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท	11	
		ภาพเขียนสีฯ วัดถ้ำเขาจันทร์งาม	11	
บุรีรัมย์	13	ปราสาทโนนกู่	10	
	14	วัดหน้าพระธาตุ	9	
	1	ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	74	ทางประวัติศาสตร์
	2	ปราสาทหินเมืองต่ำ	50	ทางประวัติศาสตร์
	3	ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	21	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯแต่ ไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล
	4	ศูนย์วัฒนธรรม จ.บุรีรัมย์	12	เลือกโดยผู้วิจัย
	5	ปราสาทหนองหงส์	10	
	6	แหล่งเตาเผาโบราณ บ้านกรวด	9	
	7	หมู่บ้านทอผ้า อ.นาโพธิ์	8	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯ
	8	พระเจ้าใหญ่วัดหนองหงส์	7	
	9	ประเพณีแข่งเรือ จ.บุรีรัมย์	5	
	10	กุสวณแดง	4	เลือกโดยผู้วิจัย
	11	งานมหกรรมว่าวอีสาน	3	

ตารางที่ 4.10 แสดงความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้(ต่อ)

จังหวัด	ลำดับที่	สถานที่	จำนวนผู้ที่เคยไป	หมายเหตุ
สุรินทร์	1	งานช้างสุรินทร์	29	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯแต่ ไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล
	2	อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี	26	ทางประวัติศาสตร์
	3	ปราสาทศีขรภูมิ	20	ทางประวัติศาสตร์
	4	วัดบูรพาราม	10	เลือกโดยผู้วิจัย
	5	หมู่บ้านช้างตากกลาง	8	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯ
		หมู่บ้านทอผ้าไหม บ้านเขวาสินรินทร์	8	
	6	ปราสาทตาเมือนธม	6	
		ปราสาทเมืองที	6	
		ปราสาทตะเบียงเตีย	6	
	7	ปราสาทตาเมือน	5	
ศรีสะเกษ	8	ปราสาทตาเมือนโต๊ด	4	
		ปราสาทบ้านไพล	4	
	9	ปราสาทบ้านพลวง	3	
		ปราสาทภูมิโปน	3	
		หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง	3	เลือกโดยผู้วิจัย
	10	หมู่บ้านจักสานบ้านนุทม	2	
	1	ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่	19	ทางประวัติศาสตร์
	2	ปราสาทหินวัดสระกำแพงน้อย	16	ทางประวัติศาสตร์
	3	ปรางค์กู่	15	ทางประวัติศาสตร์
	4	พระธาตุเรืองรอง	11	เลือกโดยผู้วิจัย
	5	งานเทศกาลดอกคำءวน	8	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯแต่ ไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล
	6	ปราสาทบ้านปราสาท	6	เลือกโดยผู้วิจัย
	7	ปราสาทตาเล็ง	2	

ตารางที่ 4.10 แสดงความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้(ต่อ)

จังหวัด	ลำดับที่	สถานที่	จำนวนผู้ที่เคยไป	หมายเหตุ
อุบลราชธานี	1	วัดทุ่งศรีเมือง	49	ทางประวัติศาสตร์
	2	ผาแต้ม	44	ทางประวัติศาสตร์
	3	งานแห่เทียนเข้าพรรษา	39	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯแต่ไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล
	4	วัดหนองป่าพง	37	เลือกโดยผู้วิจัย
	5	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี	33	เลือกโดยผู้วิจัย
		วัดป่าโนนนาชาติ	33	
	6	วัดแจ้ง	20	
		วัดมหาวนาราม	20	
	7	วัดสุปฏิหารามวรวิหาร	19	
	8	บ้านปะอาว (กระพรวนทองเหลือง)	16	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯ
ชัยภูมิ	9	พิพิธภัณฑสถานเปิดบ้านก้านเหลือง	14	
	10	ธรรมาสถูปาลิขิตบ้านชีทวน	10	
	1	อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล(พลญาล)	65	ทางประวัติศาสตร์
	2	งานบวงสรวงเจ้าพ่อพญาแล	40	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯแต่ไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล
	3	ปราสาทภู	38	ทางประวัติศาสตร์
	4	หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า	36	ทางวัฒนธรรมประเพณีฯ
	5	ภูพระ	30	เลือกโดยผู้วิจัย
	6	ประเพณีรำผีฟ้า	24	
	7	โบสถ์บ้านคอนสวรรค์	23	
		พระธาตุหนองสามหมื่น	23	
		โบสถ์บ้านกุดโง้ง	23	
	8	แหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา	21	เลือกโดยผู้วิจัย
	9	งานบุญเดือนสี่ ประเพณีแข่งขันสะบ้า	2	

จากตาราง 4.10 สามารถกำหนดสถานที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามเพื่อศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดได้ดังนี้

4.2.3.1 จังหวัดนครราชสีมา

1. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
 2. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
 3. หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน
 4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย (เป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ มีความเชื่อมโยงกับศิลปวัฒนธรรมขอม)
 5. วัดศาลาลอย (พระอุโบสถแสดงถึงพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมและได้รับรางวัลอาคารดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามและจากมูลนิธิเสถียรโกเศศและนาคะประทีป)
- รูปภาพที่ 4.2

4.2.3.2 จังหวัดบุรีรัมย์

1. ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง
2. ปราสาทหินเมืองต่ำ
3. หมู่บ้านทอผ้า อ.นาโพธิ์
4. ศูนย์วัฒนธรรม จ.บุรีรัมย์ (เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญ)
5. กู่สวนแตง (เป็นโบราณสถานแบบขอมที่สำคัญ ทับหลังทั้งหมดมีลักษณะตรงกับศิลปะขอมแบบนครวัด) รูปภาพที่ 4.3

4.2.3.3 จังหวัดสุรินทร์

1. อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี
2. ปราสาทศีขรภูมิ
3. หมู่บ้านช้างตากกลาง
4. วัดบูรพาราม (เป็นวัดเก่าแก่อายุราว 200 ปีเท่าเมืองสุรินทร์ ประดิษฐานพระพุทธรูป หลวงพ่อพระชีว์ และรูปเหมือนหลวงปู่ดุลย์ อตุโล)
5. หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง (เป็นที่ตั้งของโรงงานทอผ้ายกทองโบราณที่มีความวิจิตรงดงามมาก) รูปภาพที่ 4.4

4.2.3.4 จังหวัดศรีสะเกษ

1. ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่
2. ปราสาทหินวัดสระกำแพงน้อย
3. ปราสาทคู
4. พระธาตุเรืองรอง (เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นจากการผสมผสานศิลปะอีสานใต้ 4 เผ่าไทย ได้แก่ ลาว ส่วย เขมรและเยอ มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์)
5. ปราสาทบ้านปราสาท (เป็นโบราณสถานแบบขอม ที่มีความร่วมสมัยกับ ศิลปะขอมแบบคลัง-ปาปวนของเขมร) รูปภาพที่ 4.5

4.2.3.5 จังหวัดอุบลราชธานี

1. วัดทุ่งศรีเมือง
2. ผาแต้ม
3. บ้านปะอาว
4. วัดหนองป่าพง (เป็นวัดที่มีบรรยากาศร่มรื่นเหมาะกับการปฏิบัติธรรม มี พิพิธภัณฑพระโพธิญาณเถร(ชา สุภัทโท))
5. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี (เป็นสถานที่ศึกษาศิลปวัฒนธรรม ห้างถิ่นที่สำคัญ) รูปภาพที่ 4.6

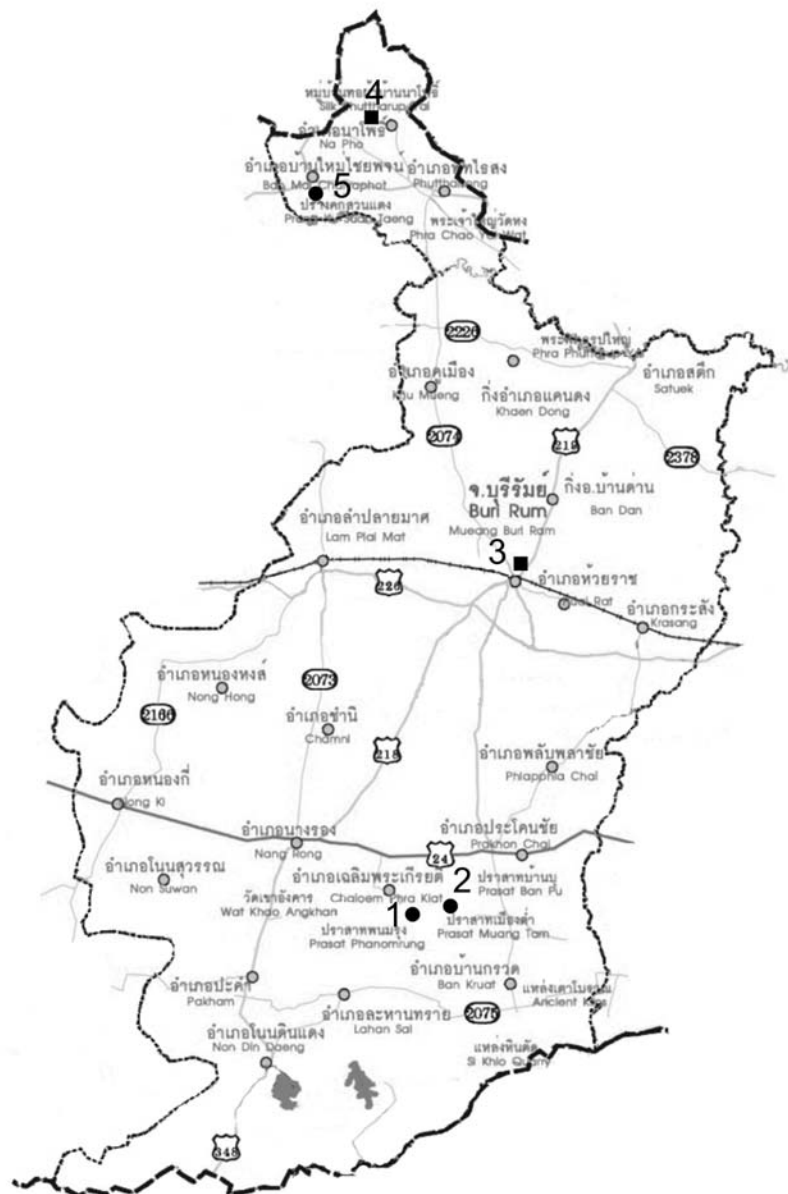
4.2.3.6 จังหวัดชัยภูมิ

1. อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล(ปัญญาแล)
2. ปราสาทคู
3. หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า
4. ภูพระ (มีภาพจำลองพระพุทธรูปที่เพิงผาหิน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบอุทอง)
5. แหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา (เป็นแหล่งทอผ้าขิดที่ใหญ่ที่สุดที่สืบสานภูมิ ปัญญาและวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัด) รูปภาพที่ 4.7

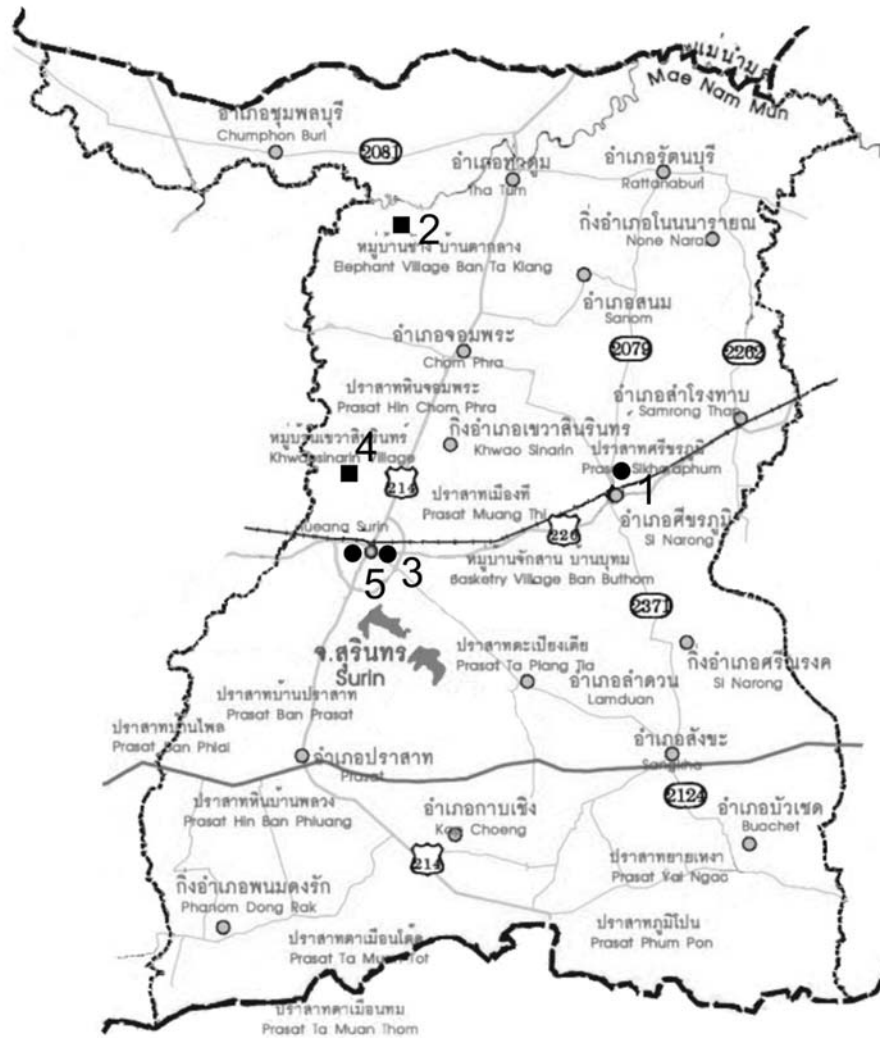
1. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ประชุมพล
2. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
3. หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน
4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย
5. วัดศาลาลอย

ภาพที่ 4.2 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา

1. ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง
2. ปราสาทหินเมืองต่ำ
3. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์
4. หมู่บ้านทอผ้าอำเภอนาโพธิ์
5. กุสวณแดง

ภาพที่ 4.3 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

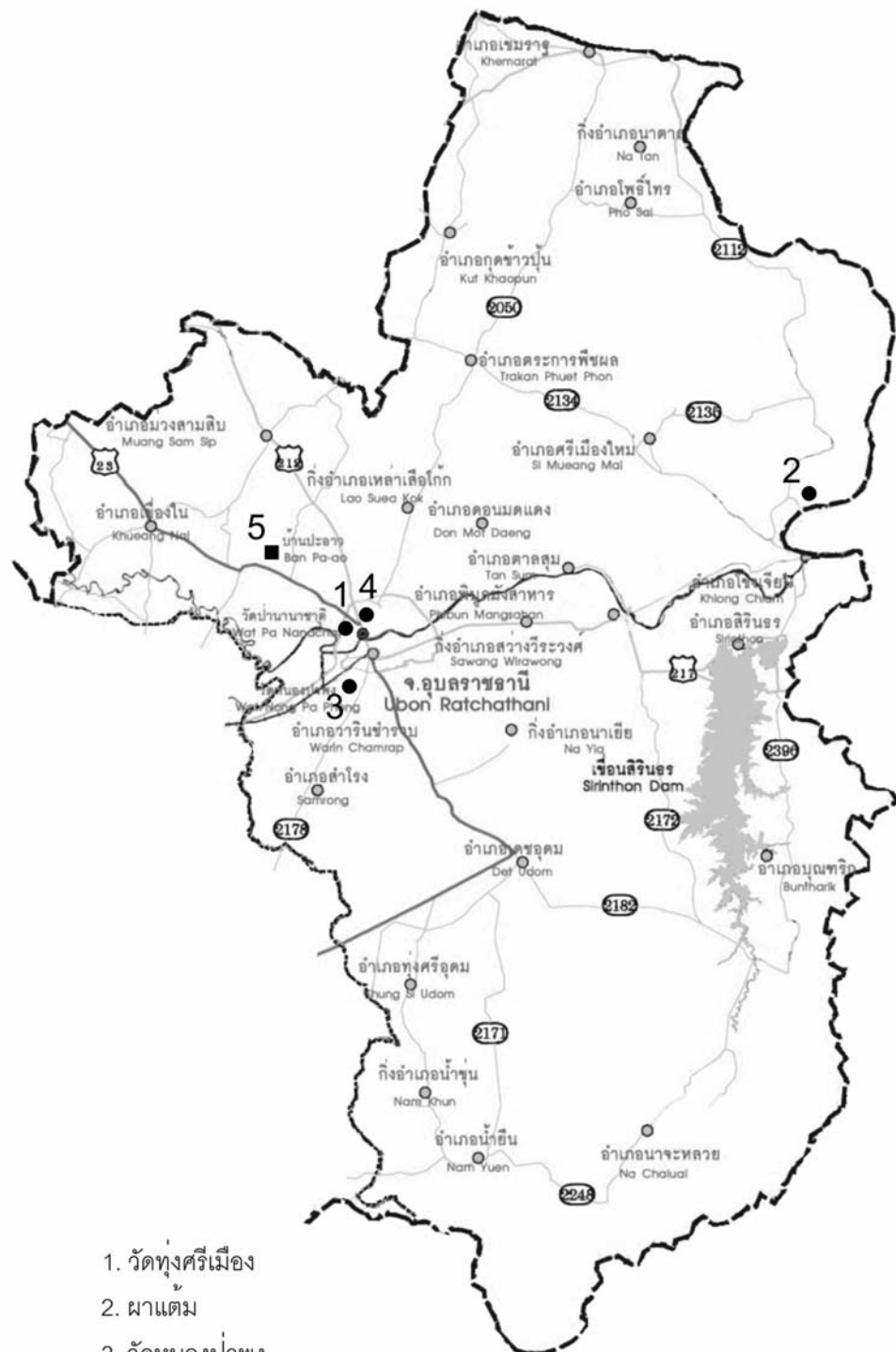
1. ปราสาทศีขรภูมิ
2. หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง
3. อนุสาวรีย์พระยาสุรินทภักดีนคราง(ปุม)
4. หมู่บ้านทองคำไหมบ้านทอง
5. วัดบูรพาราม

ภาพที่ 4.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

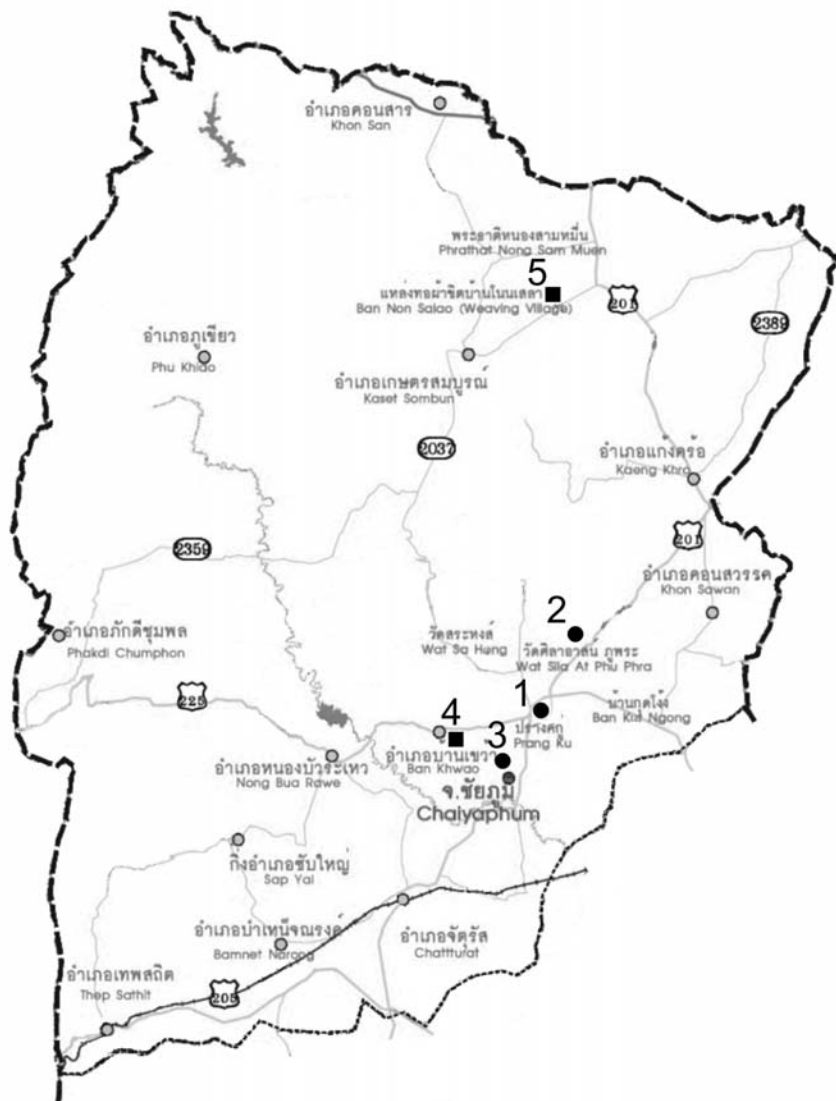
1. ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่
2. ปราสาทหินวัดสระกำแพงน้อย
3. ปรังคูกู่
4. พระธาตุเรืองรอง
5. ปราสาทบ้านปราสาท

ภาพที่ 4.5 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

1. วัดทุ่งศรีเมือง
2. ผาแต้ม
3. วัดหนองป่าพง
4. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี
5. เครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว

ภาพที่ 4.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี

1. ปรางค์กู่
2. ภูพระ
3. อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล(พญาแล)
4. หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า
5. แหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา

ภาพที่ 4.7 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ

4.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานได้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร

การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จัดเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ ได้สัมผัส ได้รับประสบการณ์และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน เครื่องมือใช้แบบสอบถามใช้หลักเกณฑ์แบบประเมินค่าแบบเปรียบเทียบเฉพาะคำถามด้วยข้อความกำหนดคำตอบ โดยจัดหมวดคำถามเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านคุณค่า ด้านความนิยมและด้านความพร้อม โดยให้ความสำคัญกับด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นสองเท่าของด้านความนิยมและด้านความพร้อม เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์และเป็นผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของพื้นที่บ่งบอกความมีอารยธรรมของแหล่งท่องเที่ยว โดยแสดงผลการประเมินดังนี้

4.3.1 ผู้ให้ข้อมูลแบบสอบถาม

เนื่องจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบไม่เจาะจงประเภทของผู้ให้ข้อมูล โดยถือว่าผู้ให้ข้อมูลทุกคนเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง จึงไม่ระบุจำนวนที่แน่นอนของผู้ให้ข้อมูลแต่ละประเภท ทำให้สามารถจำแนกประเภทของผู้ให้ข้อมูลได้ดังตาราง

ตารางที่ 4.11 แสดงประเภทของผู้ให้ข้อมูล

จังหวัด	ผู้ให้ข้อมูล				รวม (%)
	นักท่องเที่ยว (%)	คนในชุมชน (%)	ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว (%)	หน่วยงานราชการ (%)	
นครราชสีมา	52.6	37.7	5.8	3.9	100
บุรีรัมย์	49	26.6	4.2	20.3	100
สุรินทร์	56.3	32.1	6.3	5.4	100
ศรีสะเกษ	49.5	36.9	4.9	8.7	100
อุบลราชธานี	58.3	23.6	2.4	15.7	100
ชัยภูมิ	51.5	37.7	5.4	5.4	100
อีสานใต้(6จังหวัด)	52.8	32.4	4.8	10	100

เมื่อพิจารณาจากตารางพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยเป็นนักท่องเที่ยว 52.8% เป็นคนในชุมชน 32.4% เป็นหน่วยงานราชการ 10% และเป็นผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว 4.8%

4.3.2 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

4.3.2.1 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

พิจารณาจากการนำคะแนนดิบที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามมาจัดกลุ่มระดับประเมินเป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับประเมินมีระดับคะแนนดังนี้

คะแนนดิบ	ระดับประเมิน	ระดับคะแนน
15-20	มาก	5
10-14	ปานกลาง	3
4-9	น้อย	1

ผลของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยวดังแสดงใน

ตาราง 4.11

ตารางที่ 4.12 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	เกณฑ์ในการประเมิน ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว	ระดับคะแนน	รวม	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง
				20	
1. นครราชสีมา	1. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	2. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	คุณค่า x 2	10	18	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	3. หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา- ด่านเกวียน	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ- พิมาย	คุณค่า x 2	10	18	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	5. วัดศาลาลอย	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		

ตารางที่ 4.12 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว(ต่อ)

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	เกณฑ์ในการประเมิน ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว	ระดับคะแนน	รวม 20	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง
2.บุรีรัมย์	1.ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	คุณค่า x 2	10	20	มาก
		ความนิยม	5		
		ความพร้อม	5		
	2.ปราสาทหินเมืองต่ำ	คุณค่า x 2	10	18	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	3.ศูนย์วัฒนธรรม	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	4.หมู่บ้านทอผ้า อ.นาโพธิ์	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	5.กุสวณแดง	คุณค่า x 2	6	10	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	1		
3.สุรินทร์	1.ปราสาทศีขรภูมิ	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	2.หมู่บ้านช้างตากกลาง	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	3.อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี	คุณค่า x 2	6	10	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	1		
	4.หมู่บ้านทอผ้าไหม- บ้านท่าสว่าง	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	5.วัดบูรพาราม	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		

ตารางที่ 4.12 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว(ต่อ)

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	เกณฑ์ในการประเมิน ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว	ระดับคะแนน	รวม 20	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง
4.ศรีสะเกษ	1.ปราสาทหิน- วัดสระกำแพงใหญ่	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	5		
		ความพร้อม	3		
	2.ปราสาทหิน- วัดสระกำแพงน้อย	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	3.ปราสาทภู	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	4.พระธาตุเรืองรอง	คุณค่า x 2	10	20	มาก
		ความนิยม	5		
		ความพร้อม	5		
	5.ปราสาทบ้านปราสาท	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
5.อุบลราชธานี	1.วัดทุ่งศรีเมือง	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	2.ผาแต้ม	คุณค่า x 2	10	18	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	3.วัดหนองป่าพง	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	4.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ- อุบลราชธานี	คุณค่า x 2	10	18	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	5.บ้านปะอาว (กระพรวนทองเหลือง)	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	1		
		ความพร้อม	5		

ตารางที่ 4.12 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว(ต่อ)

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	เกณฑ์ในการประเมิน ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว	ระดับคะแนน	รวม 20	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง
6.ชัยภูมิ	1.ปรางค์กู่	คุณค่า x 2	6	10	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	1		
	2.ภูพระ	คุณค่า x 2	6	12	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	3.อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (พญาแล)	คุณค่า x 2	10	16	มาก
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	3		
	4.หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		
	5.แหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา	คุณค่า x 2	6	14	ปานกลาง
		ความนิยม	3		
		ความพร้อม	5		

4.3.2.2 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด

พิจารณาจากการนำระดับคะแนนรวมของแหล่งท่องเที่ยว 5 แห่งมาจัดกลุ่มระดับประเมินเป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับประเมินมีระดับคะแนนดังนี้

คะแนนรวม	ระดับประเมิน	ระดับคะแนน
19-25	มาก	5
12-18	ปานกลาง	3
5 -11	น้อย	1

ผลของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัดดังแสดงใน

ตาราง 4.13

ตารางที่ 4.13 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง	ระดับคะแนน	รวม 25	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว ของจังหวัด
1.นครราชสีมา	1.อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	มาก	5	23	มาก
	2.อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	มาก	5		
	3.หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา- ด่านเกวียน	ปานกลาง	3		
	4.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ- พิมาย	มาก	5		
	5.วัดศาลาลอย	มาก	5		
2.บุรีรัมย์	1.ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	มาก	5	19	มาก
	2.ปราสาทหินเมืองต่ำ	มาก	5		
	3.ศูนย์วัฒนธรรม	ปานกลาง	3		
	4.หมู่บ้านทอผ้า อ.นาโพธิ์	ปานกลาง	3		
	5.กุสุวันแดง	ปานกลาง	3		
3.สุรินทร์	1.ปราสาทศีขรภูมิ	ปานกลาง	3	17	ปานกลาง
	2.หมู่บ้านช้างตากกลาง	ปานกลาง	3		
	3.อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี	ปานกลาง	3		
	4.หมู่บ้านทอผ้าไหม- บ้านท่าสว่าง	มาก	5		
	5.วัดบูรพาราม	ปานกลาง	3		

ตารางที่ 4.13 แสดงการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด(ต่อ)

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยว	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว แต่ละแหล่ง	ระดับคะแนน	รวม 25	ศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยว ของจังหวัด
4.ศรีสะเกษ	1.ปราสาทหิน- วัดสระกำแพงใหญ่	ปานกลาง	3	19	มาก
	2.ปราสาทหิน- วัดสระกำแพงน้อย	ปานกลาง	3		
	3.ปรางค์กู่	ปานกลาง	3		
	4.พระธาตุเรืองรอง	มาก	5		
	5.ปราสาทบ้านปราสาท	มาก	5		
5.อุบลราชธานี	1.วัดทุ่งศรีเมือง	มาก	5	23	มาก
	2.ผาแต้ม	มาก	5		
	3.วัดหนองป่าพง	มาก	5		
	4.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ- อุบลราชธานี	มาก	5		
	5.บ้านปะอาว (กระพระวนทองเหลือง)	ปานกลาง	3		
6.ชัยภูมิ	1.ปรางค์กู่	ปานกลาง	3	17	ปานกลาง
	2.ภูพระ	ปานกลาง	3		
	3.อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (พญาแล)	มาก	5		
	4.หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า	ปานกลาง	3		
	5.แหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา	ปานกลาง	3		

จากตารางแสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 4.12 และ 4.13 ซึ่งประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด พบว่า

1. จังหวัดนครราชสีมา มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 4 แหล่งคือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายและวัดศาลาลอย และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 1 แหล่งคือ หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

2. จังหวัดบุรีรัมย์ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แหล่ง คือ ปราสาทหินพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 3 แหล่งคือ ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์และกุสุมา-แดง

3. จังหวัดสุรินทร์ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 1 แหล่งคือ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง อนุสาวรีย์-พระยาสุรินทรภักดีและวัดบูรพาราม

4. จังหวัดศรีสะเกษ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แหล่งคือ พระธาตุเรืองรองและปราสาทบ้าน-ปราสาท และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 3 แหล่งคือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพง-น้อยและปราสาทปรางค์กู๋

5. จังหวัดอุบลราชธานี มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 4 แหล่งคือ วัดทุ่งศรีเมือง ภาพเขียนสีผาแต้ม วัดหนองป่าพงและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 1 แหล่งคือ หมู่บ้านหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว

6. จังหวัดชัยภูมิ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มาก 1 แหล่งคือ อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปรางค์กู๋ ภูพระ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้าและแหล่งทอผ้าขิด-บ้านโนนเสลา

จากคะแนนการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด สามารถเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ลำดับแรก จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี
 ลำดับที่สอง จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ
 ลำดับที่สาม จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ

4.3.2.3 การประเมินศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

พิจารณาจากการนำระดับคะแนนรวมของแหล่งท่องเที่ยว 6 จังหวัดมาจัดกลุ่มระดับประเมินเป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับประเมินมีระดับคะแนนดังนี้

คะแนนรวม	ระดับประเมิน	ระดับคะแนน
22-30	มาก	5
14-21	ปานกลาง	3
5 -13	น้อย	1

ผลของการประเมินพบว่า ศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อยู่ในระดับ มาก ดังตาราง 4.13

ตารางที่ 4.14 แสดงการประเมินศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

จังหวัด	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	ระดับคะแนน	รวม	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของอีสานใต้
			30	
1.นครราชสีมา	มาก	5	26	มาก
2.บุรีรัมย์	มาก	5		
3.สุรินทร์	ปานกลาง	3		
4.ศรีสะเกษ	มาก	5		
5.อุบลราชธานี	มาก	5		
6.ชัยภูมิ	ปานกลาง	3		

4.4. แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่มุ่งหวังให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการสร้างจิตสำนึกทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ด้านความพึงพอใจทางการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น จึงได้ศึกษาลักษณะทางความสัมพันธ์ 2 ประการ คือ ประการแรก ประชากรกลุ่มตัวอย่างกับศักยภาพทางแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้าน และสรุปผลเป็นภาพรวม ประการที่สองตัวแหล่งท่องเที่ยวเองซึ่งเป็นทรัพยากรหลัก กับศักยภาพแต่ละด้านและสรุปผลเป็นภาพรวมทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

4.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพแต่ละด้าน ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

4.4.1.1 ด้านคุณค่า

ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่า พบว่าระดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญในระดับประเทศ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ความสมบูรณ์ของสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ความผูกพันต่อชุมชนอยู่และความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว
เชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

คุณค่า \ ประชากร (ร้อยละ)	นักท่องเที่ยว	คนใน ชุมชน	ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
1. ระดับความสำคัญทางแหล่ง ท่องเที่ยว					
ท้องถิ่น	138(34.5)	92(37.2)	7(18.9)	21(27.6)	181
ประเทศ	170(42.5)	108(43.7)	17(45.9)	34(44.7)	240
นานาชาติ	92(23.0)	47(19.0)	13(35.1)	21(27.6)	115
รวม	400(100)	247(100)	37(100)	76(100)	536
2. ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทางประวัติศาสตร์					
ไม่มี	18(4.5)	6(2.5)	0(0.0)	1(1.3)	22
มี	381(95.5)	236(97.5)	36(100)	76(98.7)	512
รวม	399 (100)	242(100)	36(100)	77(100)	534
ทางวัฒนธรรมประเพณี					
ไม่มี	29(7.5)	10(4.1)	1(2.7)	6(7.9)	32
มี	360(92.5)	236(95.9)	36(97.3)	70(92.1)	496
รวม	389(100)	246(100)	37(100)	76(100)	528

ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว
เชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้(ต่อ)

คุณค่า \ ประชากร (ร้อยละ)	นักท่องเที่ยว	คนใน ชุมชน	ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
3. ความสมบูรณ์ของ สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์					
น้อย	29(7.5)	16(6.7)	3(8.6)	2(2.7)	40
ปานกลาง	180(46.8)	125(52.3)	11(31.4)	37(50.0)	245
มาก	176(45.7)	98(41.0)	21(60.0)	35(47.3)	232
รวม	385(100)	239(100)	35(100)	74(100)	517
วัฒนธรรมประเพณีและวิถี ชีวิต					
น้อย	14(3.7)	9(3.7)	1(2.8)	2(2.7)	21
ปานกลาง	198(52.0)	125(51.7)	15(41.7)	33(44.6)	255
มาก	169(44.4)	108(44.6)	20(55.6)	39(52.7)	238
รวม	381(100)	242(100)	36(100)	238(100)	514
2. ความผูกพันต่อชุมชน					
น้อย	18(4.6)	8(3.2)	0(0.0)	6(7.9)	23
ปานกลาง	140(35.4)	70(28.3)	7(18.9)	23(30.3)	175
มาก	237(60.0)	169(68.4)	30(81.1)	47(61.8)	336
รวม	395(100)	247(100)	37(100)	76(100)	534
3. ความกลมกลืนกับ สภาพแวดล้อม					
น้อย	27(6.7)	11(4.5)	0(0.0)	5(6.5)	33
ปานกลาง	180(44.6)	116(47.2)	10(27.0)	32(41.6)	242
มาก	197(48.8)	119(48.4)	27(73.0)	40(51.9)	267
รวม	404(100)	246(100)	37(100)	267(100)	542

4.4.1.2 ด้านความนิยม

ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านความนิยมพบว่าความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก วันที่เข้าชมแหล่งท่องเที่ยว คือ วันเสาร์-อาทิตย์ จำนวนนักท่องเที่ยวและความคาดหวังต่อแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4.16 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความนิยมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ประชากร (ร้อยละ) ความนิยม	นักท่องเที่ยว	คนในชุมชน	ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
1. ความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก					
น้อย	33(8.2)	11(4.4)	0(0.0)	4(5.2)	40
ปานกลาง	158(39.1)	103(41.5)	9(24.3)	20(26.0)	204
มาก	213(52.7)	134(54.0)	28(75.7)	53(68.8)	299
รวม	404(100)	248(100)	37(100)	77(100)	543
2. วันที่เข้าชม					
วันจันทร์-ศุกร์	154(38.9)	75(31.3)	8(22.2)	21(28.8)	207
วันเสาร์-อาทิตย์	162(40.9)	103(42.9)	14(38.9)	30(41.1)	212
วันหยุดนักขัตฤกษ์	80(20.2)	62(25.8)	14(38.9)	22(30.1)	109
รวม	396(100)	240(100)	36(100)	73(100)	528
3. จำนวนนักท่องเที่ยว					
น้อย	150(37.4)	71(29.6)	7(19.4)	18(24.3)	185
ปานกลาง	189(47.1)	124(51.7)	15(41.7)	41(55.4)	257
มาก	62(15.5)	45(18.8)	14(38.9)	15(20.3)	92
รวม	401(100)	240(100)	36(100)	74(100)	534
4. ความคาดหวัง					
น้อย	21(5.3)	15(6.4)	1(2.9)	3(4.1)	29
ปานกลาง	207(52.4)	116(49.2)	13(38.2)	37(50.7)	261
มาก	167(42.3)	105(44.5)	20(58.8)	33(45.2)	234
รวม	395(100)	236(100)	24(100)	73(100)	524

4.4.1.3 ด้านความพร้อม

ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านความพร้อม พบว่าแหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองในระดับปานกลาง ความชัดเจนของป้ายบอกเส้นทางอยู่ในระดับปานกลาง มีที่จอดรถ ศูนย์บริการข้อมูล ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ร้านอาหารและห้องสุขา ไม่มีผู้นำชม ที่พัก ป้ายและสัญญาณเตือนภัย และเจ้าหน้าที่ดูแลความปลอดภัย

ตาราง 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ประชากร (ร้อยละ) ความพร้อม	นักท่องเที่ยว	คนใน ชุมชน	ผู้ประกอบการ ท้องถิ่น	หน่วย ราชการ	รวม
1 ความน่าสนใจของแหล่ง ท่องเที่ยว ไม่มี มี	10(2.5) 393(97.5)	2(0.8) 245(99.2)	1(2.7) 36(97.3)	1(1.3) 75(98.7)	11 530
รวม	403(100)	247(100)	37(100)	76(100)	541
2. ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมือง เพียงใด น้อย ปานกลาง มาก	129(32.2) 201(50.1) 71(17.7)	71(28.9) 137(55.7) 38(15.4)	8(21.6) 24(64.9) 5(13.5)	13(16.9) 46(59.7) 18(23.4)	174 275 90
รวม	401(100)	246(100)	37(100)	77(100)	539
3. ความชัดเจนของป้ายบอก เส้นทาง น้อย ปานกลาง มาก	66(16.5) 199(49.9) 134(33.6)	53(21.7) 109(44.7) 82(33.6)	5(14.3) 12(34.3) 18(51.4)	12(16.0) 38(50.7) 25(33.3)	97 251 287
รวม	399(100)	244(100)	35(100)	75(100)	535

ตาราง 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิง
ศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้(ต่อ)

ประชากร (ร้อยละ) ความพร้อม	นักท่องเที่ยว	คนในชุมชน	ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
4. สถานที่จอดรถ					
ไม่มี	49(12.2)	25(10.1)	2(5.4)	1(1.3)	64
มี	354(87.8)	233(89.9)	35(94.6)	76(98.7)	478
รวม	403(100)	248(100)	37(100)	77(100)	542
5. ศูนย์บริการข้อมูล					
ไม่มี	140(35.0)	81(32.9)	8(21.6)	14(18.2)	183
มี	260(65.0)	165(67.1)	29(78.4)	62(81.8)	355
รวม	400(100)	246(100)	37(100)	77(100)	538
6. ร้านจำหน่ายของที่ระลึก					
ไม่มี	132(32.8)	91(36.8)	7(18.9)	17(22.1)	183
มี	271(67.2)	156(63.2)	30(81.1)	60(77.9)	358
รวม	403(100)	247(100)	37(100)	77(100)	741
7. ร้านอาหาร					
ไม่มี	218(54.5)	134(55.1)	18(48.6)	36(46.8)	288
มี	182(45.5)	109(44.9)	19(51.4)	41(53.2)	248
รวม	400(100)	243(100)	37(100)	77(100)	536
8. ห้องสุขา					
ไม่มี	55(13.6)	37(14.9)	3(8.1)	6(7.8)	73
มี	348(86.4)	211(85.1)	34(91.9)	71(92.2)	469
รวม	403(100)	248(100)	37(100)	77(100)	542
9. ผู้นำชม					
ไม่มี	225(56.7)	123(50.6)	14(38.9)	27(35.1)	293
มี	172(43.3)	120(49.4)	22(61.1)	50(64.9)	240
รวม	397(100)	243(100)	36(100)	77(100)	533

ตาราง 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิง
ศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้(ต่อ)

ประชากร (ร้อยละ) ความพร้อม	นักท่องเที่ยว	คนในชุมชน	ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
10. ที่พัก					
ไม่มี	244(62.1)	139(57.4)	22(59.5)	41(53.9)	315
มี	149(37.9)	103(42.6)	15(40.5)	15(40.5)	213
รวม	393(100)	242(100)	37(100)	76(100)	528
11. ป้ายและสัญญาณ เตือน ภัย					
ไม่มี	220(56.1)	143(58.8)	21(56.8)	36(46.8)	305
มี	172(43.9)	100(41.2)	16(43.2)	41(53.2)	225
รวม	392(100)	243(100)	37(100)	77(100)	530
12. เจ้าหน้าที่ดูแลความ ปลอดภัย					
ไม่มี	207(51.6)	225(51.2)	12(32.4)	29(37.7)	278
มี	194(48.4)	119(48.8)	25(67.6)	48(62.3)	260
รวม	401(100)	244(100)	37(100)	77(100)	538

4.4.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิง
ศิลปวัฒนธรรมอีสานพบว่า มีคุณค่าอยู่ในระดับมาก ความนิยมและ ด้านความพร้อมอยู่ใน
ระดับปานกลาง โดยสรุปดังนี้

ด้านคุณค่า แหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญในระดับประเทศ ที่มีเอกลักษณ์
เฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณี มีความสมบูรณ์ของสิ่งก่อสร้างและมี
วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตปานกลางแต่มีความผูกพันต่อชุมชนและความกลมกลืนกับ
สภาพแวดล้อมมาก

ด้านความนิยม แหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียงในระดับมากและจะมีผู้เข้าชมมากเป็นวันเสาร์และวันอาทิตย์ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมและมีความคาดหวังปานกลาง

ด้านความพร้อม แหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจ ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวปานกลาง มีที่จอดรถ ศูนย์บริการข้อมูล ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ห้องสุขา แต่ไม่มีร้านอาหาร ผู้นำชมที่ฝึก ป้ายและสัญญาณเตือนภัยและเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัย ซึ่งในด้านความพร้อมนี้จะต้องมีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้น

ตาราง 4.18 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านต่างๆของแหล่งท่องเที่ยว
เชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ประชากร (ร้อยละ) ศักยภาพ	นักท่องเที่ยว	คนใน ชุมชน	ผู้ประกอบการ ธุรกิจท่องเที่ยว	หน่วย ราชการ	รวม
1. ด้านคุณค่า					
น้อย	20(4.9)	4(1.6)	0(0.0)	2(2.6)	22
ปานกลาง	194(47.9)	117(47.2)	14(37.8)	33(42.9)	258
มาก	191(47.2)	127(51.2)	23(62.2)	42(54.5)	264
รวม	405(100)	248(100)	37(100)	77(100)	544
2. ด้านความนิยม					
น้อย	69(17.2)	30(12.3)	2(5.4)	8(10.5)	87
ปานกลาง	226(56.2)	138(56.6)	20(54.1)	43(56.6)	298
มาก	107(26.6)	76(31.1)	15(40.5)	25(32.9)	152
รวม	402(100)	244(100)	37(100)	76(100)	537
3. ด้านความพร้อม					
น้อย	52(12.8)	29(11.7)	3(8.1)	5(6.5)	68
ปานกลาง	203(50.1)	124(50.0)	15(40.5)	26(33.8)	267
มาก	150(37.0)	95(38.3)	19(51.4)	46(59.7)	209
รวม	405(100)	248(100)	37(100)	77(100)	544

4.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมแต่ละจังหวัด

4.4.2 .1. จังหวัดนครราชสีมา

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยความนิยมและคุณค่า ตามลำดับ

ตาราง 4.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ

โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05^{*}

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
<u>นครราชสีมา</u>						
1. คุณค่า						
น้อย	-	-	-	-	15.598	.000 [*]
ปานกลาง	1(2.4)	29(70.7)	11(26.8)	41(100)		
มาก	0(0.0)	20(33.9)	39(66.1)	59(100)		
2. ความนิยม						
น้อย	1(14.3)	6(85.7)	0(0.0)	7(100)	21.472	.000 [*]
ปานกลาง	0(0.0)	33(51.6)	31(48.4)	64(100)		
มาก	0(0.0)	10(34.5)	19 (66.5)	29(100)		
3. ความพร้อม						
น้อย	0(0.0)	6(100.0)	0(0.0)	6(100)	39.306	.000 [*]
ปานกลาง	1(1.7)	40(67.8)	18(30.5)	59(100)		
มาก	0(0.0)	3(8.6)	32(91.4)	35(100)		

4.4.2.2. จังหวัดบุรีรัมย์

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิเคราะห์พบว่ามี ความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยคุณค่าและความนิยม ตามลำดับ

ตาราง 4.20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05*

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
บุรีรัมย์						
4. คุณค่า						
น้อย	4(66.7)	2(33.3)	0(0.0)	6(100)	50.578	.000*
ปานกลาง	6(12.8)	29(61.7)	12(25.5)	47(100)		
มาก	0(0.0)	9(20.0)	36(80.0)	45(100)		
5. ความนิยม						
น้อย	6(33.3)	12(66.7)	0(0.0)	18(100)	40.314	.000*
ปานกลาง	4(8.3)	23(47.9)	21(43.8)	48(100)		
มาก	0(0.0)	4(12.9)	27(87.1)	31(100)		
6. ความพร้อม						
น้อย	10(76.9)	3(23.1)	0(0.0)	13(100)	115.734	.000*
ปานกลาง	0(0.0)	31(79.5)	8(20.5)	39(100)		
มาก	0(0.0)	6(13.0)	40(87.0)	46(100)		

4.4.2.3. จังหวัดสุรินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิเคราะห์พบว่ามี ความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยความนิยมและคุณค่า ตามลำดับ

ตาราง 4.21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05*

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
สุรินทร์						
1. คุณค่า						
น้อย	0(0.0)	2(100.0)	0(0.0)	2(100)	20.724	.000*
ปานกลาง	7(13.7)	33(64.7)	11(21.6)	51(100)		
มาก	0(0.0)	11(33.3)	22(66.7)	33(100)		
2. ความนิยม						
น้อย	4(26.7)	11(73.3)	0(0.0)	15(100)	23.734	.000*
ปานกลาง	2(4.2)	27(56.3)	19(39.6)	48(100)		
มาก	0(0.0)	6(30.0)	14(70.6)	20(100)		
3. ความพร้อม						
น้อย	7(63.6)	4(36.4)	0(0.0)	11(100)	72.937	.000*
ปานกลาง	0(0.0)	32(78.0)	9(22.0)	41(100)		
มาก	0(0.0)	10(29.4)	27(70.6)	34(100)		

4.4.2.4. จังหวัดศรีสะเกษ

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิเคราะห์พบว่ามี ความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านคุณค่าสูงสุด ตามด้วยความพร้อมและความนิยม ตามลำดับ

ตาราง 4.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ

โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05^{*}

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
ศรีสะเกษ						
1. คุณค่า						
น้อย	2(100.0)	0(0.0)	0(0.0)	2(100)	54.839	.000 [*]
ปานกลาง	2(5.7)	28(80.0)	5(14.3)	35(100)		
มาก	0(0.0)	19(43.2)	25(56.8)	44(100)		
2. ความนิยม						
น้อย	4(22.2)	14(77.8)	0(0.0)	18(100)	50.691	.000 [*]
ปานกลาง	0(0.0)	27(81.8)	6(18.2)	33(100)		
มาก	0(0.0)	6(20.0)	24(80.0)	30(100)		
3. ความพร้อม						
น้อย	2(22.2)	7(77.8)	0(0.8)	9(100)	52.278	.000 [*]
ปานกลาง	2(4.3)	38(80.9)	7(14.9)	47(100)		
มาก	0(0.0)	2(8.0)	23(92.0)	25(100)		

4.4.2.5. จังหวัดอุบลราชธานี

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิเคราะห์พบว่ามี ความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยคุณค่าและความนิยม ตามลำดับ

ตาราง 4.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ

โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05^{*}

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
อุบลราชธานี						
1. คุณค่า						
น้อย	3(60.0)	2(40.0)	0(0.0)	5(100)	50.532	.000 [*]
ปานกลาง	1(3.3)	20(66.7)	9(30.0)	30(100)		
มาก	0(0.0)	17(31.5)	37(68.5)	54(100)		
2. ความนิยม						
น้อย	4(20.0)	15(75.0)	1(5.0)	20(100)	45.432	.000 [*]
ปานกลาง	0(0.0)	23(48.9)	24(51.1)	47(100)		
มาก	0(0.0)	0(0.0)	21(100.0)	21(100)		
3. ความพร้อม						
น้อย	1(50.0)	1(50.0)	0(0.0)	2(100)	53.151	.000 [*]
ปานกลาง	3(7.1)	32(76.2)	7(16.7)	42(100)		
มาก	0(0.0)	6(13.3)	39(86.7)	45(100)		

4.4.2.6. จังหวัดชัยภูมิ

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยคุณค่าและความนิยม ตามลำดับ

ตาราง 4.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยมและความพร้อม กับศักยภาพ โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05^{*}

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG.
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
ชัยภูมิ						
1. คุณค่า						
น้อย	5(71.4)	2(28.6)	0(0.0)	7(100)	44.948	.000 [*]
ปานกลาง	3(5.5)	41(74.5)	11(20.0)	55(100)		
มาก	0(0.0)	16(53.3)	14(46.7)	30(100)		
2. ความนิยม						
น้อย	3(33.3)	6(66.7)	0(0.0)	9(100)	25.864	.000 [*]
ปานกลาง	5(8.5)	43(72.9)	11(18.6)	59(100)		
มาก	0(0.0)	8(36.4)	14(63.6)	22(100)		
3. ความพร้อม						
น้อย	7(25.0)	21(75.0)	0(0.0)	28(100)	49.417	.000 [*]
ปานกลาง	1(2.5)	32(80.0)	7(17.5)	40(100)		
มาก	0(0.0)	6(25.0)	18(75.0)	24(100)		

4.4.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพในด้านต่างๆกับศักยภาพโดยรวมของ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า, ความนิยม และความพร้อม กับศักยภาพโดยรวม
ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัดผลการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์
กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยคุณค่า และความนิยม ตามลำดับ

ตาราง 4.25 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง คุณค่า ความนิยม และความพร้อม กับศักยภาพโดยรวม
ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ทั้ง 6 จังหวัด

ระดับนัยสำคัญที่ 0.05^{*}

ข้อมูล	ศักยภาพ (ร้อยละ)			รวม	X ²	SIG (2-SiDED)
	น้อย	ปานกลาง	มาก			
1. ความพร้อม				(n=546)		
น้อย	27(39.1)	42(60.9)	0(0.0)	69(100)	368.737	.000 [*]
ปานกลาง	7(2.6)	205(76.5)	56(20.9)	268(100)		
มาก	0(0.0)	33(15.8)	176(84.2)	209(100)		
2. คุณค่า				(n=546)		
น้อย	14(63.6)	8(36.4)	0(0.0)	22(100)	231.192	.000 [*]
ปานกลาง	20(7.7)	180(69.5)	59(22.8)	259(100)		
มาก	0(0.0)	92(34.7)	173(65.3)	265(100)		
3. ความนิยม				(n=546)		
น้อย	22(25.3)	64(73.6)	1(1.1)	87(100)	182.275	.000 [*]
ปานกลาง	11(3.7)	176(58.9)	112(37.5)	299(100)		
มาก	0(0.0)	34(22.2)	119(77.8)	153(100)		

4.4.2.8 ความคิดเห็นของประชากรต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สามารถแสดงลำดับของเรื่องที่ควรได้รับการพัฒนาปรับปรุงในแต่ละจังหวัดได้ดังตาราง

ตารางที่ 4.26 แสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด

จังหวัด	สิ่งที่ควรปรับปรุง		%
1. นครราชสีมา	1	การประชาสัมพันธ์	73
	2	ความสะดวกของที่จอดรถ	69
	3	ร้านอาหาร	63
	4	กิจกรรมเสริมความรู้	62
	5	ความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว	59
	6	ความสะดวกของห้องสุขา	56
		ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	
	7	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	55
		สภาพแวดล้อม	
	8	ที่พัก	49
	9	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	48
	10	ความปลอดภัยของเส้นทาง	42

ตารางที่ 4.26 แสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว
ของแต่ละจังหวัด(ต่อ)

จังหวัด	สิ่งที่ควรปรับปรุง		%
2.บุรีรัมย์	1	การประชาสัมพันธ์	80.6
	2	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	71.4
	3	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	67.3
		กิจกรรมเสริมความรู้	
	4	ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	66.3
		ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	
	5	ความสะอาดของห้องสุขา	65.3
		สภาพแวดล้อม	
	6	ร้านอาหาร	64.3
	7	ความปลอดภัยของเส้นทาง	59.2
	8	ความสะอาดของที่จอดรถ	58.2
	9	ที่พัก	56.1
3.สุรินทร์	1	การประชาสัมพันธ์	68.6
	2	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	58.1
		ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	
	3	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	54.7
		ความสะอาดของห้องสุขา	
		ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	
	4	กิจกรรมเสริมความรู้	52.3
	5	ร้านอาหาร	51.2
	6	สภาพแวดล้อม	50
	7	ความปลอดภัยของเส้นทาง	47.7
	8	ความสะอาดของที่จอดรถ	46.5
	9	ที่พัก	40.7

ตารางที่ 4.26 แสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด(ต่อ)

จังหวัด	สิ่งที่ควรปรับปรุง		%
4.ศรีสะเกษ	1	การประชาสัมพันธ์	97.5
	2	สภาพแวดล้อม	87.7
	3	ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	84
	4	ความสะอาดของห้องสุขา	82.7
	5	ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	81.5
	6	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	79
		ความสวยงามทางภูมิทัศน์	
	7	ร้านอาหาร	74.1
	8	กิจกรรมเสริมความรู้	72.8
	9	ความปลอดภัยของเส้นทาง	71.6
	10	ที่พัก	70.4
		ความสะอาดของที่จอดรถ	
5.อุบลราชธานี	1	การประชาสัมพันธ์	81.9
	2	ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	72.2
	3	สภาพแวดล้อม	70.4
	4	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	69.8
		ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	
	5	กิจกรรมเสริมความรู้	67.1
	6	ความสะอาดของห้องสุขา	66.3
	7	ร้านอาหาร	64.4
	8	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	63.8
	9	ความสะอาดของที่จอดรถ	63.4
	10	ความปลอดภัยของเส้นทาง	59.9
	11	ที่พัก	56.2

ตารางที่ 4.26 แสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด(ต่อ)

จังหวัด	สิ่งที่ควรปรับปรุง		%
6.ชัยภูมิ	1	การประชาสัมพันธ์	81.7
	2	สภาพแวดล้อม	71
	3	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	69.9
		ความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว	
	4	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	68.8
	5	ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	65.6
	6	ความสะดวกของห้องสุขา	62.4
		ความปลอดภัยของเส้นทาง	
	7	กิจกรรมเสริมความรู้	61.3
	8	ความสะดวกของที่จอดรถ	60.2
	9	ร้านอาหาร	59.1
	10	ที่พัก	55.9

จากตาราง 4.26 สามารถสรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรกในแต่ละจังหวัดได้ดังนี้

1 จังหวัดนครราชสีมา เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะดวกของที่จอดรถ ร้านอาหาร กิจกรรมเสริมความรู้และความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว

2 จังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสวยงามทางภูมิทัศน์ กิจกรรมเสริมความรู้ ความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะดวกของห้องสุขาและสภาพแวดล้อม

3 จังหวัดสุรินทร์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสะดวกของห้องสุขา ความชัดเจนของป้ายบอกทาง กิจกรรมเสริมความรู้และร้านอาหาร

4 จังหวัดศรีสะเกษ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

5 จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความชัดเจนของป้ายบอกทางและกิจกรรมเสริมความรู้

6 จังหวัดชัยภูมิ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและความชัดเจนของป้ายบอกทาง

4.4.2.9 แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพจากความคิดเห็นของประชากรโดยรวมต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากการสอบถามนักท่องเที่ยว จากแบบสอบถามงานวิจัย(ดูภาคผนวก) ซึ่งสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สามารถแสดงลำดับของเรื่องที่ได้รับ การพัฒนาปรับปรุงในภาพรวมของทั้ง 6 จังหวัดอีสานใต้ได้ดังตาราง

ตารางที่ 4.27 แสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด

ภูมิภาค	สิ่งที่ควรปรับปรุง		%
อีสานใต้	1	การประชาสัมพันธ์	78.4
	2	ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	66.9
	3	ความสวยงามทางภูมิทัศน์	65.6
	4	สภาพแวดล้อม	64.2
	5	ความชัดเจนของป้ายบอกทาง	64
	6	กิจกรรมเสริมความรู้	63.6
	7	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	62.7
	8	ความสะอาดของห้องสุขา	62.2
	9	ร้านอาหาร	61.1
	10	ความสะดวกของที่จอดรถ	60.5
	11	ความปลอดภัยของเส้นทาง	55.6
	12	ที่พัก	53.4

จากตารางที่ 4.27 สรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 6 ลำดับแรกของแหล่งท่องเที่ยวอีสานใต้ 6 จังหวัด ดังนี้ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้

ตารางที่ 4.28 แสดงความคิดเห็นของประชากรตัวอย่างต่อการเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้าน

(n=544)

ประเทศ	ความถี่(คน)	ร้อยละ
1. กัมพูชา	376	69.18
2. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	325	59.8
3. สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	183	33.67

จากตารางที่ 4.2 สรุปเรื่องความคิดเห็นของประชากรตัวอย่าง ต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ กับความสามารถเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้าน พบว่าประเทศกัมพูชามากที่สุด ตามด้วยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตามลำดับ

4.5 แนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

พื้นที่ในเขตจังหวัดอีสานใต้มีพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยมีการค้นพบภาพเขียนของมนุษย์โบราณตามผนังถ้ำ เช่น ภาพเขียนสีที่วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา และภาพเขียนสีที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น มีโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นไว้มากมาย แสดงร่องรอยทางอารยธรรมในวัฒนธรรมทวารวดี เช่น พระนอนและเสมาธรรมจักร อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ใบเสมาบ้านกุดไผ่ จังหวัดชัยภูมิ วัฒนธรรมเขมร เช่น ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทภูมิโพน จังหวัดสุรินทร์ ปรางค์กู่ จังหวัดชัยภูมิ วัฒนธรรมไทอีสาน(ไท-ลาว) เช่น พระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การบูรณะปราสาทเมืองทีโดยมีลักษณะไทอีสาน จังหวัดสุรินทร์

นอกจากโบราณวัตถุสถานแล้ว ผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆก็ปรากฏให้เห็น เช่นเดียวกัน ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกับชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผ้าทอ เครื่องจักสาน เรื่องประดับเงิน เครื่องหล่อทองเหลือง เป็นต้น นอกจากนี้แล้วการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของผู้คนในภูมิภาคนี้ก็มีส่วนสำคัญในการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานต่อเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน จากพื้นฐานเหล่านี้สามารถสร้างแนวทางและยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

4.5.1 สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่

4.5.1.1 ด้านประวัติศาสตร์ ดินแดนภูมิภาคนี้มีอารยธรรมและพัฒนาต่อเนื่องมาแต่อดีตตั้งแต่วัฒนธรรมอินเดียเข้ามาจากการเดินทางติดต่อค้าขายทางทะเล นำศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์(ฮินดู)เข้ามา เกิดวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมเขมร(ขอม) ซึ่งเห็นได้จากงานศิลปะที่สร้างไว้ เช่น พระนอนและใบเสมาในวัฒนธรรมทวารวดี ปราสาทหินในวัฒนธรรมเขมร(ขอม) การพัฒนาด้านประวัติศาสตร์เกิดขึ้นและแลกเปลี่ยนกันในพื้นที่ตั้งแต่

ก่อตั้งอาณาจักร เช่น อาณาจักรฟูนัน อาณาจักรเจนละจนถึงอาณาจักรเขมร(ขอม) ในประเทศลาว ตอนใต้ปรากฏโบราณสถานที่สำคัญ คือ ปราสาทวัดภู เขตรอยต่อระหว่างไทยกับเขมรปรากฏ ปราสาทเขาพระวิหาร ในเขตอีสานใต้ปรากฏปราสาทที่สำคัญ เช่น ปราสาทภูมิโปนซึ่งมีความเก่าแก่มาก ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น เรื่องราวด้านประวัติศาสตร์สามารถสร้างความเชื่อมโยงความสำคัญของพื้นที่ร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านได้ โดยนำไปสู่เมืองพระนครของประเทศกัมพูชา

4.5.1.2 ด้านวัฒนธรรมประเพณี พื้นที่เขตอีสานใต้มีวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันทั้งไทย ลาวและเขมร ซึ่งเห็นได้จากวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน ทั้งสำเนียงภาษา การแต่งกาย อาหารและประเพณี โดยที่ประเพณีต่างๆจะเกี่ยวพันกับฮีต 12 อันเป็นจารีตประเพณีงานบุญ 12 เดือนที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้โดยเฉพาะประเทศลาว

4.5.1.3 ด้านศิลปหัตถกรรม ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในพื้นที่อีสานใต้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น หวายและไหม พัฒนาการด้านศิลปกรรมมีความร่วมสมัยกันทั้งศิลปะไทย ลาวและเขมร ซึ่งเห็นได้จากผ้าทอและงานหัตถกรรมต่างๆ

4.5.1.4 ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกันของกลุ่มชนในภูมิภาคนี้ ตั้งแต่ครั้งอดีต ทำให้ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนกัมพูชามีความใกล้ชิดกับประเทศกัมพูชา และประชาชนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนลาวก็มีความใกล้ชิดกับประเทศลาวเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่าในบางพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ ประชาชนในพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกับประเทศลาวมาก เนื่องจากในอดีตมีการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่มาจากประเทศลาวนั่นเอง

4.5.2 สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

4.5.2.1 เส้นทางด้านประวัติศาสตร์ จัดให้มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่อีสานใต้กับประเทศลาว(ตอนใต้)และกัมพูชา โดยเฉพาะด้านโบราณสถานและโบราณคดี

4.5.2.2 เส้นทางด้านวัฒนธรรมประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงวัฒนธรรมประเพณีระหว่างประเทศ ในช่วงวันที่ต่อเนื่องกัน เช่น สงกรานต์ แห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ การแสดงของช้าง เป็นต้น

4.5.2.3 เส้นทางด้านศิลปหัตถกรรม จัดให้มีการพัฒนากลุ่มศิลปหัตถกรรมเป็นเครือข่ายของกลุ่มผู้ผลิต ที่มีการพึ่งพาวัตถุดิบ แรงงานและตลาดระหว่างกัน และจัดให้มีศูนย์รวมผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆของจังหวัดอีสานใต้ ลาวและกัมพูชา

4.5.2.4 เส้นทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ จัดเป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนและสร้างเครือข่ายตามกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อีสานใต้ ลาวและกัมพูชา

4.5.3 พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

4.5.3.1 พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

4.5.3.2 ร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องชายแดน การเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศของนักท่องเที่ยว

4.5.3.3 พัฒนาความร่วมมือกันระดับภาครัฐและเอกชน เพื่อลดปัญหาและแปลงความขัดแย้งทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์มาเป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกัน

4.5.3.4 ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

4.5.3.5 สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน

4.6 อภิปรายผล

จากการศึกษาอันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ แนวทางการพัฒนาปรับปรุงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ แนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน นำสู่การอภิปรายผลได้ดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ทางด้านประวัติศาสตร์กับทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต มีอยู่ในทุกจังหวัดและกระจายออกไปทั่วพื้นที่ เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีและ

ประวัติศาสตร์ ตามที่ดำเนิร เลขะกุล(ดำเนิร เลขะกุล.2521:18)ได้กล่าวไว้ สอดคล้องกับ อุดม บัวศรี (อุดม บัวศรี .2521:27-28) ว่าแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากการศึกษาพบว่าอยู่ในระดับมาก ลำดับแรกได้แก่จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดอุบลราชธานี ลำดับที่สองได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่สามได้แก่ จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า ความนิยม และความพร้อมของศักยภาพโดยรวมมีค่าความสัมพันธ์ในด้านความพร้อมสูงสุดตามด้วยคุณค่าและความนิยมตามลำดับ

แนวทางการพัฒนาปรับปรุงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากความคิดเห็นของกลุ่มประชากร มีความเห็นว่า ควรพัฒนาปรับปรุง 6 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้ และในด้านความพร้อม คุณค่า และความนิยม คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าควรพัฒนาด้านคุณค่ามากที่สุด ด้านความนิยมและด้านความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงควรส่งเสริมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยใช้พัฒนาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีมายาวนานในภูมิภาคนี้เป็นจุดสร้างแนวทางและยุทธศาสตร์ โดยการสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน สอดคล้องกับแนวทางของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(บุญเลิศจิตตั้งวัฒนา:2548) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4.7 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัย ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและดำเนินการวิจัยในพื้นที่ เขตอีสานใต้เป็นพื้นที่ประกอบไปด้วย 6 จังหวัดคือจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและชัยภูมิ ซึ่งในแต่ละจังหวัดมีพื้นที่ที่กว้างมากและมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไกล บางแห่งใกล้ และกระจายอยู่โดยรอบของพื้นที่ นับเป็นข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลและการเข้าถึงสถานที่ของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นในการเก็บข้อมูลบางแห่งจึงใช้เวลานาน แต่จากผลการศึกษาพบว่ามีศักยภาพมาก โดยเฉพาะในด้านคุณค่าที่มีในระดับประเทศที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นควรมีการศึกษาวิจัยแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ของแต่ละจังหวัดเพื่อให้เกิดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด ส่วนแนวทางการพัฒนาศักยภาพพบว่า ในด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวควรมีการปรับปรุงเพื่อบริการนักท่องเที่ยว และมีการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้เกิดความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวให้มากขึ้น ด้านแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรจะได้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มในด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ระหว่างประเทศ ด้านการเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

4.8 สรุป

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีพัฒนาการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดจากการเดินทางท่องเที่ยวตามประเพณีท้องถิ่น และฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องกับการการนันทิศาสนาพุทธ เน้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อยู่ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ควรพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์สร้างกิจกรรมให้รู้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความนิยม ความสะดวก กายภาพของแหล่งท่องเที่ยว และความรู้ แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิง

ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

บทที่ 5 บทสรุป

5.1 บทนำ

ในบทนี้จะกล่าวถึงผลสรุปการวิจัยศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากความสำคัญความเป็นมาของปัญหา วัตถุประสงค์ ผลที่ได้จากการวิจัยและแนวทางในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

5.2 สรุปเนื้อหา

5.2.1 บทนำ

5.2.1.1 หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ส่วนใหญ่นิยมไปท่องเที่ยวปราสาทหินต่างๆในพื้นที่ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมในอดีตที่หลงเหลืออยู่ โดยสถาปัตยกรรมถือว่าเป็นผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรม ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวการดำรงอยู่ของผู้คนในอดีต อย่างไรก็ตามปราสาทหินนับว่าเป็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นเมื่อเทียบกับความหลากหลายทางศิลปะ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมอื่นที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น แหล่งโบราณคดี วัด ถ้ำ เป็นต้น ทำให้แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆที่มีอยู่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร การวิจัยชิ้นนี้จะทำการเชื่อมโยงบริบททางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีเพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความน่าสนใจ และศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่

5.2.1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาพัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
2. ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
3. ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
4. เพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

5.2.1.3 คำถามการวิจัย

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีที่ใดบ้าง
2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร
3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร
4. แนวทางและยุทธศาสตร์ที่พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

5.2.1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถจะเป็นได้ ความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในขีดแห่งความสามารถ เปรียบเทียบจากความต่าง การแบ่งระดับ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน โบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน วัด อนุสาวรีย์ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น
 2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต เช่น เทศกาลประเพณี วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น
- อีสานใต้ หมายถึง พื้นที่ในเขตจังหวัด 6 จังหวัด คือ 1. นครราชสีมา 2.บุรีรัมย์ 3. สุรินทร์ 4. ศรีสะเกษ 5. อุบลราชธานี 6. ชัยภูมิ

5.2.2 ผลการศึกษา

5.2.2.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ มีที่ใดบ้าง

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเกิดจากกระแสการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งเป็นกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโลก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแสวงหารายได้ทางเศรษฐกิจและก่อผลดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม ในประเทศไทยแนวคิดนี้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเกิดนโยบายและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นจากการจัดประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) นำไปสู่การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548; 11-14)

ที่ผ่านมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวตามเส้นทางวัฒนธรรมขอมโดยเน้นแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ตามสถานที่ต่างๆในเขตภาคอีสานที่มีรูปแบบศิลปกรรมฝีมือเชิงช่างเขมร คือ โบราณสถานในศิลปะขอม โดยให้บริษัทมรดกโลกจำกัด ดำเนินการศึกษาเพื่อนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม(มรดกโลก,2535,คำนำ) และมีการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเส้นทางชัชวรมัน เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมขอมโบราณ โดยมีการรวมกลุ่มจังหวัดในอีสานใต้ 4 จังหวัดประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดสุรินทร์ (www.thaisnew.com;19 พ.ค.2550)

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกิดจากศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (ฮิต 12) อันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทอีสาน (ไท-ลาว) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงหมายถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากกลุ่มชนในพื้นที่ ที่มีความหลากหลาย ตามกลุ่มชาติพันธุ์

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีความสำคัญ เนื่องจากอารยธรรมของพื้นที่ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคประวัติศาสตร์ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน การเคลื่อนย้าย ผสมผสานเป็นชุมชนในปัจจุบันซึ่งต่างกลุ่มชาติพันธุ์ คติความเชื่อ ทำให้เกิดความหลากหลายในแต่ละส่วนของพื้นที่ โดยปรากฏให้เห็นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรม พื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ รวมทั้งงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ความสุนทรีย์ยะ ได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆได้ทั้งสิ้น

จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้น สามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิง-ศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วย โบราณสถานโบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน วัด อนุสาวรีย์และพื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งจากการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในอีสานใต้ พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ในแต่ละจังหวัด มีดังต่อไปนี้

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครราชสีมา ประกอบไปด้วย

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
2.	ประตูลุมพล
3.	ศาลหลักเมือง
4.	ศาลเจ้าพ่อช้างเผือก
5.	ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา
6.	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวิรุวงศ์
7.	วัดศาลาลอย
8.	วัดศาลาทอง
9.	วัดป่าสระวัน
10.	อนุสรณ์สถานนางสาวบุญเหลือ
11.	ปราสาทพนมวัน
12.	วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม
13.	โบราณสถานเมืองเสมา
14.	วัดธรรมจักรเสมาราม
15.	ปราสาทโนนกู่
16.	ปราสาทเมืองแขก
17.	ปราสาทเมืองเก่า
18.	วัดบ้านไร่
19.	วัดหน้าพระธาตุ(วัดตะคุ)
20.	ปราสาทพะโค
21.	แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท
22	อนุสรณ์สถานวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์
23.	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย
24.	อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
25.	ปราสาทนางรำ
26.	ปรางค์กู่
27	ปรางค์สีดา

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วย

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	ศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้
2.	พระบรมราชานุสาวรีย์
3.	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลก
4.	อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
5.	วัดเขาสังคาร
6.	ปราสาทหินเมืองต่ำ
7.	แหล่งหินตัดแหล่งเตาโบราณ
8.	ปราสาทวัดโคกจิว
9.	อนุสาวรีย์เราสู้
10.	ปราสาทหนองหงส์
11.	พระพุทธรูปใหญ่
12.	พระเจ้าใหญ่วัดหงส์
13.	ภูสวนแตง

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	ศาลหลักเมืองสุรินทร์
2.	อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์
3.	วัดบูรพาราม
4.	ปราสาทเมืองที
5.	ปราสาทบ้านไพล
6.	ปราสาทหินบ้านพลวง
7.	ปราสาทตาเหมือน
8.	ปราสาทตาเหมือนไต้ด
9.	ปราสาทตาเหมือนธม
10.	ปราสาทศีขรภูมิ
11.	ปราสาทตะเปียงเตีย

12.	ปราสาทภูมิโพน
13.	ปราสาทยายเหงา
14.	ปราสาทจอมพระ

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบไปด้วย

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	วัดมหาพุทธาราม
2.	ตึกขุนอำไพพาณิชย์
3.	พระธาตุเรืองรอง
4.	ปราสาทสระกำแพงน้อย
5.	ปราสาทสระกำแพงใหญ่
6.	ปราสาทห้วยทับทัน(ปราสาทบ้านปราสาท)
7.	ปราสาทปรางค์กู๋
8.	ปราสาทบ้านสมอ
9.	ปราสาทตาเล็ง
10.	วัดป่ามหาเจติย์แก่ง(วัดล้านขวด)
11.	ปราสาทตำหนักไทร(ปราสาททามจาน)
12.	ภาพสลักนูนต่ำผามออีแดง
13.	สถูปคู่ (พระธาตุ)
14.	ปราสาทโดนตวล

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบไปด้วย

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	สวนสาธารณะทุ่งศรีเมือง
2.	วัดทุ่งศรีเมือง
3.	วัดศรีอุบลรัตนาราม(วัดศรีทอง)
4.	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี
5.	วัดแจ้ง
6.	วัดมหาวนาราม
7.	วัดบูรพาาราม

8. วัดสุปัฏนารามวรวิหาร
9. วัดบ้านนาเมือง(วัดสระประสานสุข)
10. วัดหนองบัว
11. พิพิธภัณฑ์เปิดบ้านก้านเหลือง
12. บ้านปะอาว
13. วัดหนองป่าพง
14. วัดบ้านนาชาติ
15. วัดภูเขาแก้ว
16. ธรรมาสถิรสิ่งหัตถ์ศิลปะงานที่บ้านชีทวน
17. วัดทุ่งศรีวิไล
18. ถ้ำพระ(ถ้ำภูหมาโน)
19. ถ้ำเหวสินธุ์ชัย
20. วัดถ้ำคูหาสวรรค์
21. ผาแต้ม
22. วัดภูอานนท์
23. ภูหล่น
24. ปราสาทบ้านเบ็ญ

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จังหวัดชัยภูมิ ประกอบไปด้วย

ลำดับที่

ชื่อแหล่ง

1. อุทยานริ้วพระยาภักดีชุมพล (แล)
2. ศาลเจ้าพ่อพระยาแล
3. วัดสระหงส์
4. วัดศิลาอาสน์ ภูพระ
5. ปรางค์กู่
6. ไบเสมบ้านกุดไผ่
7. กู่แดง
8. พระพุทธรูปใหญ่สมัยทวารวดี
9. พระธาตุหนองสามหมื่น

2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตประกอบไปด้วย เทศกาลงานประเพณี วิถีชีวิตและศิลปหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งจากการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ในอดีตได้ พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ในแต่ละจังหวัด มีดังต่อไปนี้

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดนครราชสีมา

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน
2.	ผ้ามัดหมี่ปักธงชัย
3.	โฮมสเตย์บ้านปราสาท
4.	งานฉลองวันแห่งชัยชนะท้าวสุรนารี
5.	งานแข่งเรือประเพณีพิมาย
6.	งานกินเข้าคำของดี
7.	เมืองสูงเนิน
8.	เพลงโคราช

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดบุรีรัมย์

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	หมู่บ้านทอผ้าไหมนาโพธิ์
2.	งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
3.	งานประเพณีแข่งเรือ
4.	งานมหกรรมว่าวอีสาน
5.	งานนมัสการพระเจ้าใหญ่ วัดหงส์

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดสุรินทร์

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	หมู่บ้านจักสานบ้านบุทม
2.	หมู่บ้านทอผ้าไหม บ้านท่าสว่าง
3.	เครื่องเงินและผ้าไหม บ้านเขวาสินรินทร์

4.	หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง
5.	งานแสดงของช้าง
6.	งานประเพณีโบราณคช้าง
7.	งานวันข้าวหอมมะลิอินทรีย์และมหกรรมผ้าไหมสุรินทร์
8.	เทศกาลงานปลาไหล

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดศรีสะเกษ

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	งานประเพณีสี่เผ่าไทยและเทศกาลดอกคำวนวนาน
2.	การลงช่วงวัฒนธรรม
3.	ศรีสะเกษและ MINI LIGHT & SOUND
ปราสาทขอมวัดสระกำแพงใหญ่

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดอุบลราชธานี

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	หม้อดินบ้านท่าช้างเหล็ก
2.	งานเทศกาลแห่เทียนพรรษา
3.	งานประเพณีมหาสงกรานต์แก่งสะพือ
4.	งานเทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ
5.	งานประเพณีไหลเรือไฟ
6.	งานแข่งขันเรือยาวประเพณี

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตในจังหวัดชัยภูมิ

ลำดับที่	ชื่อแหล่ง
1.	ผ้าไหมบ้านเขว้า
2.	แหล่งทอผ้าชิตบ้านโนนเสลา
3.	งานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล
4.	งานประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อพระยาแล
5.	งานแห่เทียนเข้าพรรษา
6.	ประเพณีรำผีฟ้า

7. งานบุญเดือนสี่

จากการศึกษาพบว่า ในเขตอีสานใต้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจำนวน 137 แห่ง โดยแบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 102 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต 35 แห่ง ซึ่งแต่ละจังหวัดจะมีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวมากน้อยแตกต่างกันไป โดยจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมากที่สุดคือ จังหวัดนครราชสีมา (34 แห่ง) รองลงมาคือ จังหวัดอุบลราชธานี(30 แห่ง) สุรินทร์(22 แห่ง) บุรีรัมย์(18 แห่ง) ศรีสะเกษ(17 แห่ง)และชัยภูมิ(16แห่ง) ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อีสานใต้	จำนวนแหล่งท่องเที่ยว						รวม
	นครราชสีมา	บุรีรัมย์	สุรินทร์	ศรีสะเกษ	อุบลราชธานี	ชัยภูมิ	
ทางประวัติศาสตร์	27	13	14	15	24	9	102
ทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต	7	5	8	2	6	7	35
รวม	34	18	22	17	30	16	137

5.2.2.2 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1. การประเมินศักยภาพแต่ละจังหวัด มีผลการประเมินศักยภาพเป็นรายจังหวัดดังนี้

1.1 จังหวัดนครราชสีมา มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 4 แห่งคือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายและวัดศาลาลอย และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 1 แห่งคือ หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1.2 จังหวัดบุรีรัมย์ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แห่ง คือ ปราสาทหินพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 3 แห่งคือ ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์ และภูสวนแดง

1.3 จังหวัดสุรินทร์ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 1 แหล่งคือ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีและวัดบูรพาราม

1.4 จังหวัดศรีสะเกษ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แหล่งคือ พระธาตุเรืองรองและปราสาทบ้าน-ปราสาท และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 3 แหล่งคือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อยและปราสาทปรางค์กู๋

1.5 จังหวัดอุบลราชธานี มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในเกณฑ์ มากมี 4 แหล่ง คือ วัดทุ่งศรีเมือง ภาพเขียนสีผาแต้ม วัดหนองป่าพง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี อยู่ในเกณฑ์ ปานกลางมี 1 แหล่ง คือ หมู่บ้านหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว

1.6 จังหวัดชัยภูมิ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มาก 1 แหล่งคือ อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปรางค์กู๋ ภูพระ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้าและแหล่งทอผ้าชิตบ้านโนนเสลา

จากคะแนนการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ เรียงตามลำดับคะแนนรวม จากมากไปน้อย ดังนี้

ลำดับแรก	จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี
ลำดับที่สอง	จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ
ลำดับที่สาม	จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ

2. การประเมินศักยภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้

ผลของการประเมินศักยภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในเขตอีสานอยู่ในระดับที่มีศักยภาพ มาก

5.2.2.3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1. แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมรายจังหวัดในเขตอีสานใต้ จากการสอบถามนักท่องเที่ยว ได้ผลและสรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรกในแต่ละจังหวัด ดังนี้

1.1 จังหวัดนครราชสีมา เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของที่จอดรถ ร้านอาหาร กิจกรรมเสริมความรู้และความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

1.2 จังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสวยงามทางภูมิทัศน์ กิจกรรมเสริมความรู้ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและสภาพแวดล้อม

1.3 จังหวัดสุรินทร์ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสะอาดของห้องสุขา ความชัดเจนของป้ายบอกทาง กิจกรรมเสริมความรู้และร้านอาหาร

1.4 จังหวัดศรีสะเกษ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

1.5 จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้

1.6 จังหวัดชัยภูมิ เรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและความชัดเจนของป้ายบอกทาง

2. แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ในภาพรวม 6 จังหวัด จากการสอบถามนักท่องเที่ยว สรุปเรื่องที่ต้องพัฒนาปรับปรุง 5

ลำดับแรก การประชาสัมพันธ์ ความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงาม ทางภูมิทัศน์และความชัดเจนของป้ายบอกทาง

5.2.2.4 แนวทางและยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1. สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่
 - 1.1 ด้านประวัติศาสตร์
 - 1.2 ด้านวัฒนธรรมประเพณี
 - 1.3 ด้านศิลปหัตถกรรม
 - 1.4 ด้านกลุ่มชาติพันธุ์
2. สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
 - 2.1 เส้นทางด้านประวัติศาสตร์
 - 2.2 เส้นทางด้านวัฒนธรรมประเพณี
 - 2.3 เส้นทางด้านศิลปหัตถกรรม
 - 2.4 เส้นทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์
3. พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน
 - 3.1 พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
 - 3.2 ร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องชายแดน การเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศของนักท่องเที่ยว
 - 3.3 พัฒนาความร่วมมือกันระดับภาครัฐและเอกชน เพื่อลดปัญหาและแปลงความขัดแย้งทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์มาเป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกัน
 - 3.4 ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น
4. สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน

5.2.2.5 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
2. ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
3. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว
4. นักท่องเที่ยวทั่วไป

5.2.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ฉบับนี้ มีขอบเขตในการทำงานวิจัยในพื้นที่เขตอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จ.นครราชสีมา จ.บุรีรัมย์ จ.สุรินทร์ จ.ศรีสะเกษ จ.อุบลราชธานี และจ.ชัยภูมิ ซึ่งแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างกันไป บางพื้นที่ ที่กว้างและมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอยู่ตามพื้นที่เป็นวงกว้างกระจายโดยรอบจำนวนมาก เป็นปัญหาในการศึกษาวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยควรมีการวางแผนการดำเนินงานและกำหนดขอบเขตความสำคัญของพื้นที่โดยชัดเจนและระมัดระวังความคลาดเคลื่อนของข้อมูลเป็นพิเศษเพื่อช่วยย่นระยะเวลาในการทำงาน

ข้อเสนอแนะหัวข้อที่น่าสนใจในการทำวิจัยครั้งต่อไปคือ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน เพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็งและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

5.3 สรุป

ผลการวิจัยศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากความสำคัญความเป็นมาของปัญหา วัตถุประสงค์ ผลที่ได้เป็นไปตามกระบวนการวิจัยด้านพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ด้านแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ด้านแนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ด้านแนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

- ชนัญญ วังวิภาคและคณะ.(2547).**การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**:นครปฐม.มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชิน อยู่ดี.ศ.(2529).**สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**.กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ดำเนียร เลขะกุล.(19 กันยายน 2521).**ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**.สรุปผลสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.18-26.
- ธรรมบุญ ประจวบเหมาะ.(19 กันยายน 2521).**ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**.สรุปผลสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.10-17.
- นิคม จารุมณี.(2521).**ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน**.กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- น. ณ ปากน้ำ.(2522).**ความสัมพันธ์ทางศิลปะ**.กรุงเทพฯ:บรรณกิจ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา,รศ.(2548).**การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน** .กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา,รศ.(2548).**อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย**.กรุงเทพฯ:ซี.พี.บุ๊ค สแตนดาร์ด.
- บริษัท มรดกโลกจำกัด.(2535).**การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย .
- พรพรรณ เลหาศิรินารท.(2525).**ศิลปวิจิตร**.กรุงเทพฯ:ศรีเมืองการพิมพ์.
- พิริยะ ไกรฤกษ์.(2533).**ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- พิริยะ ไกรฤกษ์.(2544).**อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**.กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ภรดี พันธุภากร.(2542).**การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์**.ชลบุรี:มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิรุณ ตั้งเจริญ.(2548).**ศิลปะและสังคม**.กรุงเทพมหานคร:สันติศิริการพิมพ์.

วิมล จิโรพันธุ์และคณะ.(2548).**การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**.กรุงเทพฯ:แสงดาว.
ศิริ ฮามสุโพธิ์.(2543).**สังคมวิทยาการท่องเที่ยว**.กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.
ศรีศักร วัลลิโกดม,รศ.(2533).**แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มติชน.
ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์.(2546).**คุณค่าศิลปกรรมกับเส้นทางของชุมชน**:กรุงเทพฯ.
สถาบันวิจิตรศิลป์.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์.ผศ.ดร.(2547) **ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่ม
ในดินแดนไทย**.กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์,รศ.ดร.ม.ร.ว.(2537).**ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย**.กรุงเทพฯ:
มติชน.

สุชาดา บวรกิตติวงศ์.(2548).**สถิติประยุกต์ทางพฤติกรรมศาสตร์**.กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ.(2501).**วัฒนธรรมเบื้องต้น**:พระนคร.รุ่งเรืองธรรม.

สุพิทย์ วีระใจและคณะ.(2547).**คู่มือการปฏิบัติงานการท่องเที่ยวและกีฬาสำหรับ
ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและ
กีฬา**.กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

สุภัทรดิศ ดิศกุล.ศ.มจ.(2543).**ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย
ลังกา ชวา จาม ขอม พม่า ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ.มติชน.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1
บทความสำหรับการเผยแพร่

บทความ
ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้
Potential of Artistic and Cultural Tourism, Lower Of I-san

บัญชา นาคทอง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950103

ชื่อโครงการ : ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ชื่อนักวิจัย : บัญชา นาคทอง,สุภาพร วีระปรียากร,ดวงนภา ศิลปสาย
 พงษ์ศักดิ์ ลอยฟ้า,จิตรมณี ดีอุดมจันทร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา

E-mail Address : b_bancha@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ถึง 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

การศึกษาวิจัยศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในพื้นที่อีสานใต้ และเพื่อศึกษาแนวทางและยุทธศาสตร์ที่พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน วิธีการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสาร การสำรวจและแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวและประชากรในพื้นที่จำนวน 600 คน จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมใน 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ จังหวัดละ 5 แหล่ง ได้ข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อม และแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่าพัฒนาการทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ มีความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้นพร้อมกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ลำดับแรกคือจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี ลำดับที่สองคือจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่สามคือจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ แนวทางพัฒนาศักยภาพมุ่งให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวจากความจำเป็นมากไปน้อยดังนี้ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้ แนวทางและยุทธศาสตร์ที่พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมี 4 แนวทาง คือ สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปหัตถกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีร่วมกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ สร้างพัฒนาการความ

ร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านระหว่างประเทศ รัฐกับเอกชน ส่งเสริมบทบาทร่วมกันในระดับภูมิภาค สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ในจังหวัดนครราชสีมาบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ มีความพร้อมที่จะพัฒนาส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคได้โดยใช้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีร่วมกันเป็นตัวเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

Abstract

Code: RDG4950103
 Title: The Potential of the Cultural Tourism in Southern Isan
 Authors: Bantha Nakthong, Supaporn Veerapreeyakul, Duangnapa Sinlapasai,
 Pongsak Loifa, Chitmanee Deedomjant
 Rajamangala University of Technology Isan, Nakhonratchasima
 b_bantha@hotmail.com
 Duration: 1 June 2006 to 31 May 2007

The aims of this research are to study the development of the cultural tourism, the cultural tourist attractions as well as their potential in Southern Isan, and to explore the strategies to enhance the strength and the sustainability of the area's tourism management based on the collaboration with the neighboring countries. The methods are document analysis, surveys, and a questionnaire study of a representative sample of 600 tourists and local people in 5 cultural tourist attractions in each of the following provinces: Nakhonratchasima, Bureeram, Surin, Srisaket, Ubonratchathani, and Chaiyaphum. The research reveals the three aspects of the potential of the tourist attractions: value, tourism demand, and preparedness. Suggestions for making improvements in the tourist attractions are also provided.

The research discovers that the tourism in Southern Isan has been increasingly focusing upon cultural aspects as well as the sustainability of the tourism. In addition, the potential of the cultural tourism in the area is found out to be at a high level. Nakhonratchasima and Ubonratchathani are identified as those with highest potential, Bureeram and Srisaket the second, and Surin and Chaiyaphum the third. The main emphasis of the enhancement of the potential of the cultural tourism is on the sustainability, contributing to the social, economic, environmental, and cultural benefits. The necessity levels of the tourist attractions' improvements are arranged from the highest to the lowest as follows: publicity, the cleanliness of the tourist attractions, the beauty of landscape

and atmosphere, the clarity of directional signs, and the instructional activities. There are 4 strategies to enhance the strength and the sustainability of the area's tourism management based on the collaboration with the neighboring countries. First, building knowledge of the spatial database containing historical, cultural, arts and crafts, and ethnic data. Second, constructing connecting paths between areas to promote the cultural tourism with mutually shared historical, cultural, arts and crafts, and ethnic aspects. Third, establishing the collaboration among neighboring countries, between state and private business sectors, and promoting the regional-level mutual roles. Fourth, developing cultural information networks with neighboring countries.

The cultural tourism in Southern Isan in Nakhonratchasima, Bureeram, Surin, Srisaket, Ubonratchathani, and Chaiyaphum is ready for the promotion to be a sustainable tourism and to be regionally connected and collaborated based on mutually shared historical, cultural, arts and crafts, and ethnic aspects among neighboring countries, particularly Lao People's Democratic Republic, Kingdom of Cambodia, and Socialist Republic of Vietnam.

คำนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าภาคอีสานนั้น เป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรือง(ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม,2537:300) มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอันสะท้อนถึงภูมิปัญญาที่ลุ่มลึกและหลากหลายของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อันได้เองถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบสานมายาวนานนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เพราะมีแนวคิดที่ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง(ศิริ ฮามสุโพธิ์ ,2543:349) และเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในสังคม ชุมชน ท้องถิ่นที่มีความเหมือนและความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ดังนั้นเราจึงเห็นว่าในภาวะปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมได้ขยายตัวออกอย่างกว้างขวางเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิตร่วมกัน ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นในสังคม

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะดำเนินการศึกษาถึงความเชื่อมโยงบริบททางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นที่แต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความน่าสนใจ และศึกษาศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในพื้นที่เขตจังหวัดอีสานใต้ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน พื้นที่ของการเก็บข้อมูลงานวิจัยเป็นพื้นที่ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชนหรือท้องถิ่นในเขตอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

อุบลราชธานีและชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจและมีความสะดวกในการเข้าถึงเพื่อเก็บข้อมูล โดยมีกลุ่มประชากรตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและประชาชนในพื้นที่

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

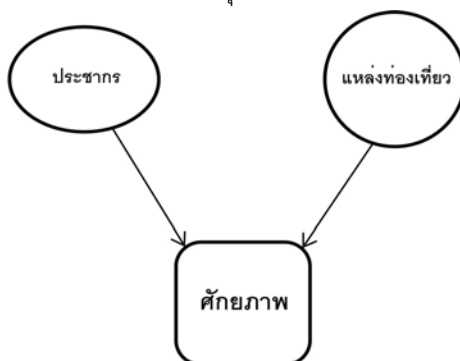
การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมใช้แนวทางด้านวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยศิลปะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นสิ่งที่บ่งบอกความมีวัฒนธรรม อารยธรรมของพื้นที่ทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน สรุปหมวดหมู่เป็นทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานเดียวกันเป็นทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย โบราณสถาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถาน วัด อนุสาวรีย์ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อชุมชนหรือท้องถิ่น

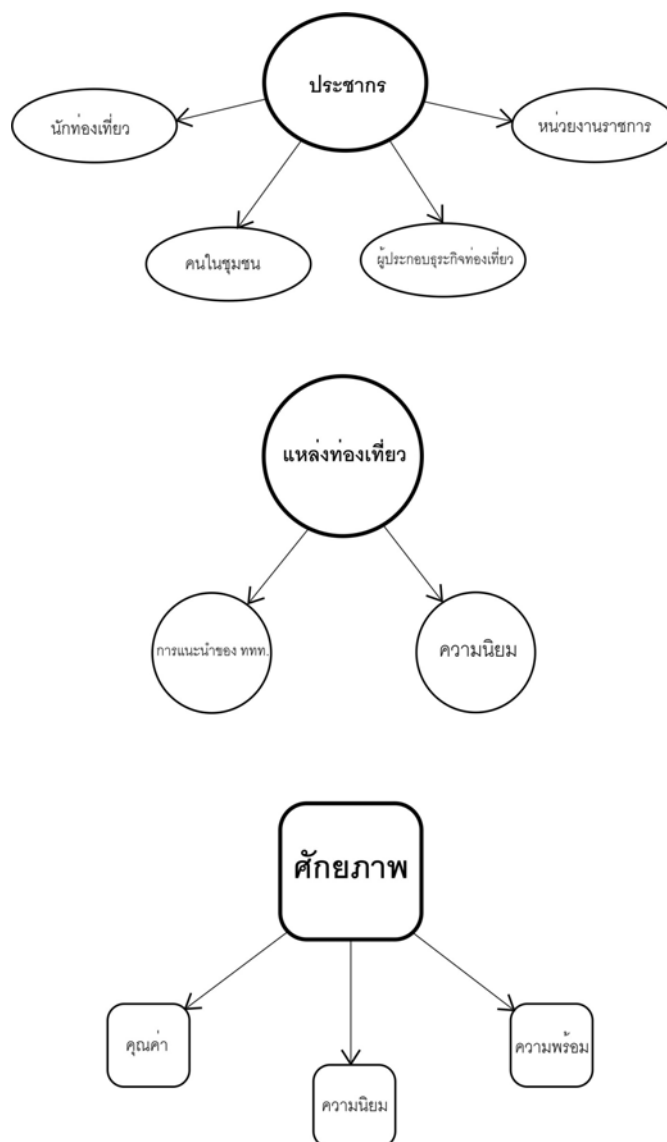
2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ประกอบด้วย เทศกาลงานประเพณี วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรมการผลิตในท้องถิ่น ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่าพื้นที่อีสานใต้มีอารยธรรมที่สะสมมายาวนานตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการต่อเนื่องจากสมัยศิลปะทวารวดีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรโบราณ ที่มีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะกลุ่มไทย-ลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาที่วัฒนธรรมเขมรโบราณอ่อนตัวลง ในปัจจุบันจึงปรากฏศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่อีสานใต้มีลักษณะผสมผสานระหว่างไทย-ลาวและเขมร โดยศิลปวัฒนธรรมเขมรจะเห็นได้จากปราสาทหิน โบราณสถานต่างๆ ศิลปวัฒนธรรมไทย-ลาว เห็นได้จากศิลปหัตถกรรมและวิถี

กรอบแนวคิดการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศึกษาพัฒนาการการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยวจากการแนะนำของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพและกลุ่มประชากรตัวอย่างในแต่ละจังหวัดเป้าหมาย ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยเลือกลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวจาก แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต เพื่อเป็นแนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อีสานใต้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการปฏิบัติด้านประชากร แหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพ

เครื่องมือและวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ เป็นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอีสานใต้และประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ใช้เครื่องมือจากแบบสอบถามความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้จำนวน 100 ชุดและแบบสอบถามประเมินศักยภาพจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 600 คน ตามสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดใน 6 จังหวัดอีสานใต้โดยเน้นองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 3 ประการหรือ 3 A's (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548:28-29) สถิติเน้นตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ คือ สถิติบรรยาย ที่มุ่งเน้นการบรรยายลักษณะของข้อมูลที่มีอยู่ (สุชาติดา บวร-

กิตติวงศ์, 2548:45) ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ นิยมใช้แบบวัดแบบประเมินค่า(บุญธรรม จิตต์อนันต์ ,2549:125) เป็นแบบประเมินค่าแบบเปรียบเทียบเฉพาะคำถามด้วยข้อความ

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการศึกษาภาคเอกสาร การสำรวจพื้นที่เบื้องต้นและการเก็บข้อมูล มีดังนี้

พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

ที่ผ่านมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวตามเส้นทางวัฒนธรรมขอมโดยเน้นแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ตามสถานที่ต่างๆในเขตภาคอีสานที่มีรูปแบบศิลปกรรมฝีมือเขมร คือ โบราณสถานในศิลปะขอม โดยให้บริษัทมรดกโลก จำกัด ดำเนินการศึกษาเพื่อนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม(มรดกโลก,2535:คำนำ) และมีการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเส้นทางชัยวัฒน์ เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมขอมโบราณ โดยมีการรวมกลุ่มจังหวัดในอีสานใต้ 4 จังหวัดประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัด ชัยภูมิและจังหวัดสุรินทร์ (www.thaisnew.com;19 พ.ค.2550)

ในแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนพบว่ามีความพยายามเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะแลกเปลี่ยนพึ่งพากัน และพบว่าพื้นที่ในจังหวัดอีสานใต้นั้นมีความใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชามาตั้งแต่โบราณและมีพัฒนาการทางอารยธรรมร่วมกัน แต่เมื่อพิจารณาในกลุ่มชาติพันธุ์ การเคลื่อนย้ายศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกมีลักษณะการผสมผสานกันระหว่าง ไทย เขมร และลาว

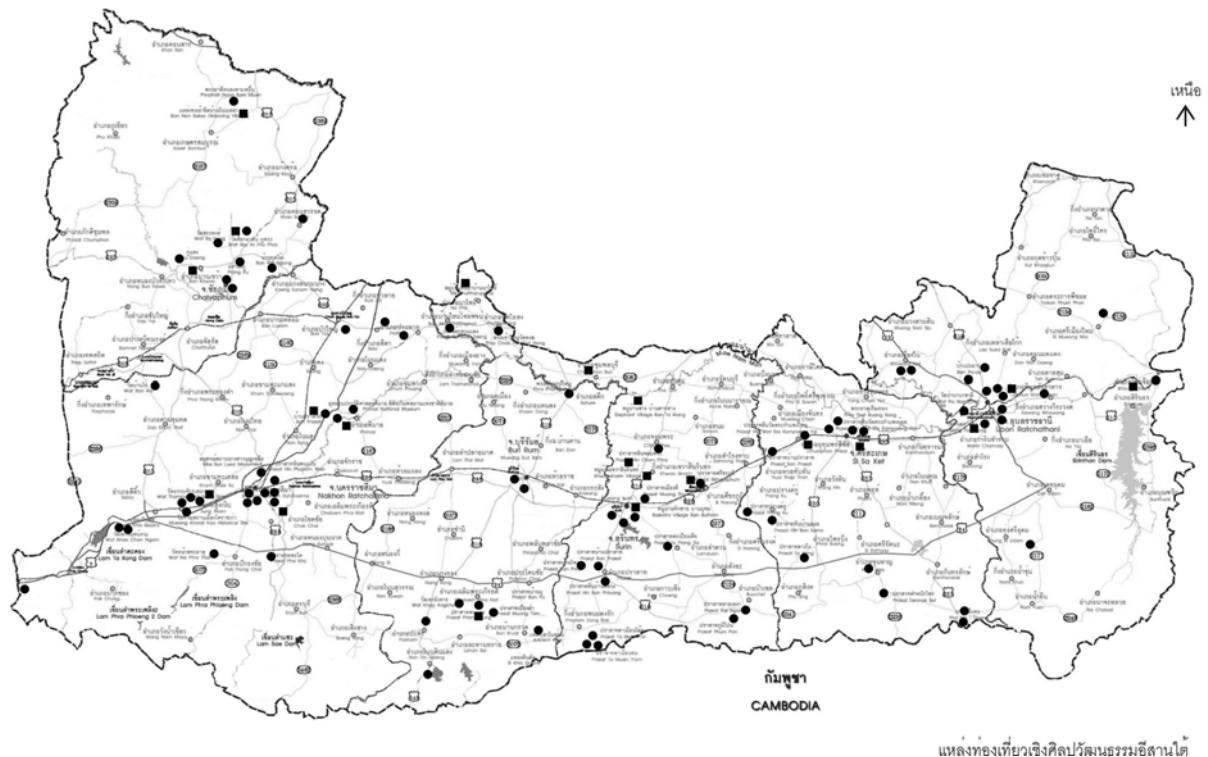
จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันมีการท่องเที่ยวในพื้นที่จากศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (ฮิตสิบสอง) อันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทอีสาน(ไทลาว) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงหมายถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากกลุ่มชนในพื้นที่ ที่มีความหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์และแต่ละพื้นที่ของจังหวัดในเขตอีสานใต้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีความสำคัญ เนื่องจากอารยธรรมของพื้นที่ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคประวัติศาสตร์ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน การเคลื่อนย้าย ผสมผสานเป็นชุมชนในปัจจุบันซึ่งต่างกลุ่มชาติพันธุ์ คติ ความเชื่อ ทำให้เกิดความหลากหลายในแต่ละส่วนของพื้นที่ โดยปรากฏให้เห็นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ รวมทั้งงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ความสุนทรีย์ ได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆได้ทั้งสิ้น

จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้น สามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

ภาพที่ 3 แสดงภูมิศาสตร์ในเขตจังหวัดอีสานใต้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

พื้นที่อีสานใต้เป็นที่ราบสูง มีลุ่มน้ำมูลและแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ มีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับประเทศลาว ทิศใต้ติดกับประเทศเขมร ทิศเหนือต่อเนื่องกับลุ่มน้ำชีและทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ โดยได้รับวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางของประเทศไทยและวัฒนธรรมขอมโบราณที่เข้ามาจากทางทิศใต้(ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมอินเดียที่ผ่านเข้ามาทางทะเล) และมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในพื้นที่นี้กับพื้นที่รอบข้าง ซึ่งปัจจุบันจะปรากฏการผสมผสานของวัฒนธรรมตามพื้นที่และกลุ่มชนที่ดำรงอยู่ จึงทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกอารยธรรมที่สำคัญของพื้นที่ดังกล่าว

2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

พื้นที่ในเขตอีสานใต้มีการสะสมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีและการดำเนินชีวิตมาตลอดจากอดีต จุดหลักที่คงอยู่คือการทำอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยธรรมชาติและใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการดำรงชีวิต คติความเชื่อมีพัฒนาการจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ ปรับเปลี่ยนตามกระแสที่เข้ามาในพื้นที่ ปัจจัยที่สำคัญในยุคประวัติศาสตร์คือการเข้ามาของศาสนาพุทธในสมัยทวารวดี และศาสนาพราหมณ์ในสมัยขอมโบราณซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนเป็นศาสนาพุทธหลังจากที่อิทธิพลการปกครองของอาณาจักรขอมเสื่อมลง การเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนเข้ามาในพื้นที่ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมประเพณีและ

วิถีชีวิตมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชนจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของพื้นที่มากขึ้นตามไปด้วย

การเลือกสถานที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว จากการศึกษาภาคเอกสารและการสำรวจเบื้องต้น ทำให้ทราบแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและล้วนมีความน่าสนใจ แต่ด้วยข้อจำกัดในการทำวิจัย ผู้วิจัยจึงเลือกเพียงจังหวัดละ 5 สถานที่เท่านั้น(สกว.กำหนดอย่างน้อย 3 สถานที่)เพื่อเป็นตัวแทนในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม โดยใช้แบบสอบถามความเป็นที่รู้จักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและการสำรวจภาคสนามโดยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือประกอบการเลือก จังหวัดละ 5 สถานที่นี้

1 จังหวัดนครราชสีมา

1. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
2. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
3. หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน
4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย (เป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ)
5. วัดศาลาลอย (พระอุโบสถแสดงถึงพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมและได้รับรางวัลอาคาร

ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามและจากมูลนิธิเสถียรโกเศศและนาคะประทีป)

2 จังหวัดบุรีรัมย์

1. ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง
2. ปราสาทหินเมืองต่ำ
3. หมู่บ้านทอผ้า อ.นาโพธิ์
4. ศูนย์วัฒนธรรม จ.บุรีรัมย์ (เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี)
5. กุสวณเตง (เป็นโบราณสถานแบบขอมที่สำคัญ ทับหลังทั้งหมดมีลักษณะตรงกับศิลปะ

ขอมแบบนครวัด)

3 จังหวัดสุรินทร์

1. อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี
2. ปราสาทศีขรภูมิ
3. หมู่บ้านช้างตากกลาง
4. วัดบูรพาราม (เป็นวัดเก่าแก่อายุราว 200 ปีเท่าเมืองสุรินทร์ ประดิษฐานพระพุทธรูป

หลวงพ่อบุระสี และรูปเหมือนหลวงปู่ดุลย์ อตุโล)

5. หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง (เป็นที่ตั้งของโรงงานทอผ้ายกทองโบราณ)

4 จังหวัดศรีสะเกษ

1. ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่
2. ปราสาทหินวัดสระกำแพงน้อย
3. ปราสาทคู

4. พระธาตุเรืองรอง (เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นจากการผสมผสานศิลปะอีสานใต้ 4 เผ่าไทย ได้แก่ ลาว ส่วย เขมรและเยอ มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์)

5. ปราสาทบ้านปราสาท (เป็นโบราณสถานแบบขอม ที่มีความร่วมสมัยกับศิลปะขอมแบบ คลัง-ปาพนของเขมร)

5 จังหวัดอุบลราชธานี

1. วัดทุ่งศรีเมือง
2. ผาแต้ม
3. บ้านปะอาว
4. วัดหนองป่าพง (เป็นวัดที่มีบรรยากาศร่มรื่นเหมาะกับการปฏิบัติธรรม มีพิพิธภัณฑ์พระโพธิญาณเถร(ชา สุภัทโท))

5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี (เป็นสถานที่ศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น)

6 จังหวัดชัยภูมิ

1. อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล(บุญแล)
2. ปราสาทภู
3. หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้า
4. ภูพระ (มีภาพจำหลักพระพุทธรูปที่เพิงผาหิน)
5. แหล่งทอผ้าที่บ้านโนนเสลา (เป็นแหล่งทอผ้าที่ใหญ่ที่สุดที่สืบสานภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัด)

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จัดเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ ได้สัมผัส ได้รับประสบการณ์และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เครื่องมือใช้แบบสอบถามใช้หลักเกณฑ์แบบประเมินค่าแบบเปรียบเทียบเฉพาะคำถามด้วยข้อความกำหนดคำตอบ โดยจัดหมวดคำถามเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านคุณค่า ด้านความนิยมและด้านความพร้อม โดยให้ความสำคัญกับด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นสองเท่าของด้านความนิยมและด้านความพร้อม เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์และเป็นผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของพื้นที่บ่งบอกความมีอารยธรรมของแหล่งท่องเที่ยว โดยแสดงผลการประเมินดังนี้

1 ผู้ให้ข้อมูลแบบสอบถาม

เนื่องจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบไม่เจาะจงประเภทของผู้ให้ข้อมูล โดยถือว่าผู้ให้ข้อมูลทุกคนเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยเป็นนักท่องเที่ยว 52.8% เป็นคนในชุมชน 32.4% เป็นหน่วยงานราชการ 10% และเป็นผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว 4.8%

2 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

2.1 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งท่องเที่ยว และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด พบว่า

1. จังหวัดนครราชสีมา มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับ มาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 4 แหล่งคือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายและวัดศาลาลอย และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 1 แหล่งคือ หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

2. จังหวัดบุรีรัมย์ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แหล่ง คือ ปราสาทหินพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ และอยู่ในเกณฑ์ปานกลางมี 3 แหล่งคือ ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์และกุสุมแดง

3. จังหวัดสุรินทร์ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 1 แหล่งคือ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีและวัดบูรพาราม

4. จังหวัดศรีสะเกษ มีคะแนนรวม 19 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 2 แหล่งคือ พระธาตุเรืองรองและปราสาทบ้านปราสาท และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 3 แหล่งคือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อยและปราสาทปรังคู้

5. จังหวัดอุบลราชธานี มีคะแนนรวม 23 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มากมี 4 แหล่งคือ วัดทุ่งศรีเมือง ภาพเขียนสีผาแต้ม วัดหนองป่าพงและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 1 แหล่งคือ หมู่บ้านหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว

6. จังหวัดชัยภูมิ มีคะแนนรวม 17 คะแนน ระดับประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเกณฑ์มาก 1 แหล่งคือ อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล และอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4 แหล่งคือ ปรังคู้ ภูพระ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านเขว้าและแหล่งทอผ้าขิดบ้านโนนเสลา

สามารถเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ลำดับแรก	จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานี
ลำดับที่สอง	จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีสะเกษ
ลำดับที่สาม	จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิ

2.2 การประเมินศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ พบว่า ศักยภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อยู่ในระดับ มาก

3 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่า พบว่าระดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญในระดับประเทศ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ความสมบูรณ์ของสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ความผูกพันต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับมาก

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านความนิยม พบว่าความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก วันที่เข้าชมแหล่งท่องเที่ยว คือ วันเสาร์-อาทิตย์ จำนวนนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ความคาดหวังต่อแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านความพร้อม พบว่าแหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองในระดับปานกลาง ความชัดเจนของป้ายบอกเส้นทางอยู่ในระดับปานกลาง มีที่จอดรถ ศูนย์บริการข้อมูล ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ร้านอาหารและห้องสุขา ไม่มีผู้นำชม ที่พัก ป้ายและสัญญาณเตือนภัยและเจ้าหน้าที่ดูแลความปลอดภัย

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพด้านต่างๆของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม-อีสานใต้ พบว่าด้านคุณค่าอยู่ในระดับมาก ด้านความนิยมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง

3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้โดยภาพรวม พบว่านักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและหน่วยงานราชการเห็นว่าอยู่ในระดับมาก

3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพในด้านต่างๆกับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างด้านคุณค่า, ความนิยม และความพร้อม กับศักยภาพโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด ผลการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยมีค่าความสัมพันธ์ด้านความพร้อมสูงสุด ตามด้วยคุณค่า และความนิยม ตามลำดับ

จังหวัดที่มีความพร้อมสูงสุดคือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดชัยภูมิ รองลงมาคือจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดที่มีคุณค่าสูงสุดคือ จังหวัดศรีสะเกษ รองลงมาคือจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดชัยภูมิ น้อยสุดคือจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดที่มีความนิยมสูงสุดไม่มี ระดับกลางคือจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสุรินทร์ น้อยสุดคือ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดชัยภูมิ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้

1.แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัด จากแบบสอบถามงานวิจัยตอนที่ 3 ซึ่งสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สามารถแสดงลำดับของเรื่องที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงในแต่ละจังหวัดได้ดังนี้

1.1 จังหวัดนครราชสีมา เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของที่จอดรถ ร้านอาหาร กิจกรรมเสริมความรู้และความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

1.2 จังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสวยงามทางภูมิทัศน์ กิจกรรมเสริมความรู้ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและสภาพแวดล้อม

1.3 จังหวัดสุรินทร์ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความ

สวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ความสะอาดของห้องสุขา ความชัดเจนของป้ายบอกทาง กิจกรรมเสริมความรู้และร้านอาหาร

1.4 จังหวัดศรีสะเกษ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง ความสะอาดของห้องสุขาและความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว

1.5 จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความชัดเจนของป้ายบอกทางและ กิจกรรมเสริมความรู้

1.6 จังหวัดชัยภูมิ เรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 5 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและความชัดเจนของป้ายบอกทาง

2 แนวทางพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากการสอบถามนักท่องเที่ยว จากแบบสอบถามงานวิจัย ซึ่งสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สามารถแสดงลำดับของเรื่องที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงในภาพรวมของทั้ง 6 จังหวัดอีสานใต้

สรุปเรื่องที่ควรพัฒนาปรับปรุง 6 ลำดับแรกในแต่ละจังหวัด ดังนี้ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความสวยงามทางภูมิทัศน์และความชัดเจนของป้ายบอกทาง กิจกรรมเสริมความรู้

3 แนวคิดและองค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่มุ่งหวังให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางอารยธรรมของพื้นที่ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญ

แนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

พื้นที่ในเขตจังหวัดอีสานใต้มีพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากโบราณวัตถุสถานแล้ว ผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆก็ปรากฏให้เห็น จากพื้นฐานเหล่านี้สามารถสร้างแนวทางและยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

1 สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่

1.1 ด้านประวัติศาสตร์ ดินแดนภูมิภาคนี้มีอารยธรรมและพัฒนาต่อเนื่องมาแต่อดีตตั้งแต่วัฒนธรรมอินเดียเข้ามาจากการเดินทางติดต่อค้าขายทางทะเล นำศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์(ฮินดู)เข้ามา เกิดวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมเขมร(ขอม) เรื่องราวด้านประวัติศาสตร์สามารถสร้างความเชื่อมโยงความสำคัญของพื้นที่ร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านได้ โดยนำไปสู่เมืองพระนครของประเทศกัมพูชา

1.2 ด้านวัฒนธรรมประเพณี พื้นที่เขตอีสานใต้มีวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันทั้งไทย ลาวและเขมร ซึ่งเห็นได้จากวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน ทั้งสำเนียงภาษา การแต่งกาย อาหารและประเพณี โดยที่ประเพณี

ต่างๆจะเกี่ยวพันกับฮิต 12 อันเป็นจารีตประเพณีงานบุญ 12 เดือนที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้โดยเฉพาะประเทศลาว

1.3 ด้านศิลปหัตถกรรม ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในพื้นที่อีสานใต้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น หวายและไหม พัฒนาการด้านศิลปกรรมมีความร่วมสมัยกันทั้งศิลปะไทย ลาวและเขมร ซึ่งเห็นได้จากผ้าทอและงานหัตถกรรมต่างๆ

1.4 ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกันของกลุ่มชนในภูมิภาคนี้ตั้งแต่ครั้งอดีต ทำให้ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนกัมพูชาที่มีความใกล้ชิดกับประเทศกัมพูชา และประชาชนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนลาวก็มีความใกล้ชิดกับประเทศลาวเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่าในบางพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ ประชาชนในพื้นที่มีความคล้ายคลึงกับประเทศลาวมาก เนื่องจากในอดีตมีการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่มาจากประเทศลาวนั่นเอง

2 สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

2.1 เส้นทางด้านประวัติศาสตร์ จัดให้มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่อีสานใต้กับประเทศลาว (ตอนใต้) และกัมพูชา โดยเฉพาะด้านโบราณสถานและโบราณคดี

2.2 เส้นทางด้านวัฒนธรรมประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงวัฒนธรรมประเพณีระหว่างประเทศ ในช่วงวันที่ต่อเนื่องกัน เช่น สงกรานต์ แห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ การแสดงของช้าง เป็นต้น

2.3 เส้นทางด้านศิลปหัตถกรรม จัดให้มีการพัฒนากลุ่มศิลปหัตถกรรมเป็นเครือข่ายของกลุ่มผู้ผลิต ที่มีการพึ่งพาวัตถุดิบ แรงงานและตลาดระหว่างกัน และจัดให้มีศูนย์รวมผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆของจังหวัดอีสานใต้ ลาวและกัมพูชา

2.4 เส้นทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ จัดเป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนและสร้างเครือข่ายตามกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อีสานใต้ ลาวและกัมพูชา

3 พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

3.1 พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

3.2 ร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องชายแดน การเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศของนักท่องเที่ยว

3.3 พัฒนาความร่วมมือกันระดับภาครัฐและเอกชน เพื่อลดปัญหาและแปลงความขัดแย้งทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์มาเป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกัน

3.4 ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

3.5 สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน

การอภิปรายผล

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ทางด้านประวัติศาสตร์กับทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต มีอยู่ในทุกจังหวัดและกระจายออกไปทั่วพื้นที่ เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ตามที่ดำเนินิเร เลขะกุล(ดำเนินิเร เลขะกุล.2521:18)ได้กล่าวไว้ สอดคล้องกับ อุดม บัวศรี (อุดม บัวศรี .2521:27-28) ว่า แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาปรับปรุงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ จากความคิดเห็นของกลุ่มประชากร มีความเห็นว่า ควรพัฒนาปรับปรุง 6 ลำดับแรก คือ การประชาสัมพันธ์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์สภาพแวดล้อม ความชัดเจนของป้ายบอกทาง และกิจกรรมเสริมความรู้ และในด้านความพร้อม คุณค่า และความนิยม คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าควรพัฒนาด้านคุณค่ามากที่สุด ด้านความนิยมและด้านความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงควรส่งเสริมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

แนวทางและยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กลุ่มอีสานใต้มีความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยใช้พัฒนาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีมายาวนานในภูมิภาคนี้เป็นจุดสร้างแนวทางและยุทธศาสตร์ โดยการสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน สอดคล้องกับแนวทางของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(บุญเลิศจิตตั้งวัฒนา:2548) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทสรุป

การพัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้มีพัฒนาการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดจากการเดินทางท่องเที่ยวตามประเพณีท้องถิ่น และยึดสิบสองที่เกี่ยวข้องกับการการันธือศาสนาพุทธ เน้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้อยู่ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ควรพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์สร้างกิจกรรมให้รู้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความนิยม ความสะดวก ภายภาพของแหล่งท่องเที่ยว และความรู้ แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้มีความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ พัฒนาความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน ส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมร่วมกัน และสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

บรรณานุกรม

ชนัญ วงษ์วิภาคและคณะ.(2547).การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: นครปฐม.มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดำเนียร เลขะกุล.(19 กันยายน 2521).ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ.สรุปผลสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.18-26.

ธรรมบุญ ประจวบเหมาะ.(19 กันยายน 2521).ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.สรุปผลสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.10-17.

นิคม จารุมณี.(2521).ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน.กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

น. ณ ปากน้ำ.(2522).ความสัมพันธ์ทางศิลปะ.กรุงเทพฯ:บรรณกิจ.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา,รศ.(2548).การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน .กรุงเทพฯ:เพรส แอนด์ ดีไซน์.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา,รศ.(2548).อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย.กรุงเทพฯ:ซี.พี.บุ๊ค สแตนดาร์ด.

บริษัท มรดกโลกจำกัด.(2535).การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว.กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย .

พรพรรณ เลหาศิรินารถ.(2525).ศิลปวิจิตร.กรุงเทพฯ:ศรีเมืองการพิมพ์.

พิริยะ ไกรฤกษ์.(2533).ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย.กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้ง กู๊ป.

พิริยะ ไกรฤกษ์.(2544).อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19.กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ภรดี พันธุภากร.(2542).การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์.ชลบุรี:มหาวิทยาลัยบูรพา.

วิรุณ ตั้งเจริญ.(2548).ศิลปะและสังคม.กรุงเทพมหานคร:สันติศิริการพิมพ์.

วิมล จิโรจน์พันธุ์และคณะ.(2548).การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.กรุงเทพฯ:แสงดาว.

ศิริ ฮามสุโพธิ์.(2543).สังคมวิทยาการท่องเที่ยว.กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.

ศรีศักร วัลลิโภดม,รศ.(2533).แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์.(2546).คุณค่าศิลปกรรมกับเส้นทางของชุมชน:กรุงเทพฯ.สถาบันวิจิตรศิลป์.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์.ผศ.ดร.(2547) ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์,รศ.ดร.ม.ร.ว.(2537).ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย.กรุงเทพฯ: มติชน.

สุชาดา บวรกิตติวงศ์.(2548).สถิติประยุกต์ทางพฤติกรรมศาสตร์.กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ.(2501).วัฒนธรรมเบื้องต้น:พระนคร.รุ่งเรืองธรรม.

สุพิทย์ วีระใจและคณะ.(2547).คู่มือการปฏิบัติงานการท่องเที่ยวและกีฬาสำหรับข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.